

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARININ SİYASAL
YAŞAMDAKİ KONUMU: DENİZLİ ÖRNEĞİ

İsa USLU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Levent YILMAZ

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Siyasal Partilerin Kadın Kollarının Siyasal Yaşamdaki Konumu: Denizli Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
.../.../2019
Adı
SOYADI
İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Siyasal Partilerin Kadın Kollarının
Siyasal Yaşamdaki Konumu: Denizli Örneği
İsa USLU

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı

Kadınların siyasal alana dâhil olma çabasında, feminist ideoloji ve hareketler önemli bir yer tutmuştur. Bu durum XIX. yüzyılın sonu itibariyle; siyasal, sosyal, iktisadî ve fikrî alanlarda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadınları da etkilenmiştir. Türkiye'de Cumhuriyet rejimine geçilmesiyle birlikte kadınların toplumsal alanda kapladığı alan genişlerken, modern dünya normları ile uyumlu yeni bir kadın imajı yaratılmıştır.

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş ve takip eden dönemde kadınların temsil krizi siyasal alanın önemli problemlerinden olmuştur. Kadınların siyaset içerisindeki temsil krizini aşmak için ilk adım Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından, parti bünyesinde kadın kolları kurularak atılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) içerisindeki kadın parlamenter sayısı dikkate alındığında günümüzde kadının siyasetteki temsil krizinin devam ettiği gözlemlenmektedir. Çalışma, demografik özellikleri çerçevesinde Türkiye nüfusu ile benzerlik arz eden ve son on yıllık periyodun yaklaşık üç yıllık bölümünde iki kadın bakan ile kadın politikaları üzerinde söz sahibi olan Denizli şehrinde siyasal partilerin kadın kolları yapılanmalarına odaklanmıştır. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), CHP, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Saadet Partisi'nin (SP) kadın kollarının Türk siyasal yaşamı içerisinde Denizli örneğindeki konumunu sorgulamaktadır. Çalışmada, siyasal parti kadın kollarının genel

anlamda siyasal partilerdeki kadının niceliksel temsil krizinin önüne geçtiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca siyasal partilerdeki erkek siyasetçilerin hedeflerine ulaşmak için kadın kollarını araçsallaştırdığı gözlemi çalışmanın bulguları arasında yer almıştır. Bu duruma ek olarak kadınlara yönelik politikaların üretilip, pratiğe dökülmesi sürecinde siyasal parti kadın kollarının işlevsiz kaldığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Parti, Kadın Kolları, Denizli, Feminizm, Kadın Hareketi.

ABSTRACT
Master's Thesis
The Position of Women's Branches of Political Parties in Political Life: The
Denizli Case
İsa USLU

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Program

Feminist ideology and movements have taken an important place in the effort to engage women in the political sphere. This situation is XIX. by the end of the century, women in the Ottoman Empire were also affected in political, social, economic and intellectual fields. With the transition to the Republican regime in Turkey, a new image of women has been created in line with the norms of the modern world, while the area covered by women in the social sphere has expanded.

The transition to multiparty political life in Turkey and the women's representation crisis in the following period have been one of the major problems of the political field. The first step to overcome the crisis of women's representation in politics was taken by the Republican People's Party (CHP) by establishing women's branches within the party.

Considering the number of women parliamentarians in the Turkish Grand National Assembly (TBMM), it is observed that the crisis of women's representation in politics continues today. The study focused on the structures of the women branches of political parties in Denizli, which are similar to the population of Turkey within the framework of its demographics and have a say in women's policies with two women ministers for nearly three years of the last ten years. In this context, the Justice and Development Party (AK Party), CHP, Nationalist Movement Party (MHP), Peoples ' Democratic Party (HDP) and Felicity Party (SP) question the position of women's branches in Turkish political life in the example of Denizli. The study concluded that women's branches of political parties generally prevent the crisis of quantitative

representation of women in political parties. Furthermore, the observation that male politicians in political parties are instrumentalization women's branches to achieve their goals was among the findings of the study. In addition, it was observed that the women's branches of the political party remained dysfunctional during the process of producing and putting policies towards women into practice.

Keywords: Political Party, Women's Branches, Denizli, Feminism, Women's Movement.

**SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARININ
SİYASAL YAŞAMDAKİ KONUMU: DENİZLİ ÖRNEĞİ
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

**FEMİNİST HAREKET BAĞLAMINDA KADIN HAREKETİNİN ORTAYA
ÇIKIŞI VE KADININ SİYASETE KATILIMI**

I. KADIN HAREKETLERİNİN ÇIKIŞ NOKTASI: FEMİNİST HAREKET	5
A. Tarihsel Süreç	6
B. Feminizm Teorileri	10
1. Liberal Feminizm	11
2. Marksist Feminizm	12
3. Radikal Feminizm	13
II. TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ	14
A. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kadın Hareketi	14
B. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi	20
C. 1980 Sonrası Kadın Hareketi	26
D. 1990'lı ve 2000'li Yıllarda Kadın Hareketi	29

İKİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE'DE KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARDA KADINLARIN
SİYASETE KATILIM SORUNU**

I. TÜRKİYE'DE KADINLAR VE MEDYA	38
---------------------------------	----

II. TÜRKİYE’DE KADINLAR VE SİVİL TOPLUM	40
III. PARTİLİ KADINLARIN FEMİNİZM ALGISI	43
IV. TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL İKTİDARDAN ÇÖZMESİNİ TALEP ETTİĞİ EN BÜYÜK SORUNLARI	44
V. TÜRKİYE’DEKİ KADINLARIN SİYASETE VE SİYASAL PARTİ LİDERLERİNE BAKIŞLARI	45
VI. KADINLARIN SİYASAL KARAR ALMA MEKANİZMALARINA KATILIMLARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE KOTA UYGULAMASI	47
VII. KADINLARIN HÜKÜMETİN KADIN POLİTİKALARINA BAKIŞI	49
VIII. SİYASAL PARTİLERİN PROGRAM VE TÜZÜKLERİNDE KADINLARA YÖNELİK POZİTİF VE NEGATİF AYRIMCILIK	50
IX. SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARI	53
X. SİYASAL KARARLARA KATILIMDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	55
A. Siyasal Parti Türü	55
B. Seçim Sistemi Türü	55
C. Siyasal Parti İdeolojileri	56
D. Aile Etkisi ve Eşlerin Desteği	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARININ SİYASAL YAŞAMDAKİ KONUMU: DENİZLİ ÖRNEĞİ

I. KADINLARIN HABER TAKİBİ ÜZERİNDEN TELEVİZYON KANALI VE GAZETE TERCİHLERİ	65
II. KADINLARIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA KATILIMI	66
III. KADINLARIN SİYASALLAŞMA SÜRECİ VE KADIN KOLLARINA KATILIM GÖSTERMEDEKİ AMAÇLARI	68
IV. KADINLARIN SİYASETE KATILIMLARINA YAKIN ÇEVRELERİNİN BAKIŞI	72
V. KADINLARIN SİYASAL KATILIMINDA AİLE DESTEĞİ	74
VII. KADIN KOLLARINDA TOPLANTI SIKLIĞI VE GÜNDEM	75

VIII. KADIN KOLLARININ MADDÎ DURUMU VE FİNANSMANI	77
IX. KADIN KOLLARININ PARTİLERE SAĞLADIĞI FAYDALAR	79
X. KADINLARIN GÖZÜNDEN PARTİLERİNİN KADIN KOLLARI YAPILARI	81
XI. KADINLAR TARAFINDAN KABUL GÖREN KADIN SİYASAL AKTÖRLER	83
XII. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI'NIN MİSYONUNA KADINLARIN BAKIŞI	86
XIII. KADINLARIN GÖZÜNDEN TÜRKİYE'DEKİ KADINLARIN TEMEL SORUNLARI	88
XIV. SİYASAL PARTİLERDE KADINLARA GÖSTERİLEN POZİTİF VE NEGATİF AYRIMCILIK	90
XV. ERKEK EGEMEN SİYASET İÇERİSİNDE KADIN/CİNSİYET KOTASINA KADINLARIN BAKIŞI	93
XVI. KADINLAR FEMİNİZM VE FEMİNİST HAREKETE MESAFELİ YAKLAŞMAKTA	98
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	108

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
ADD	Atatürkçü Düşünce Derneği
AGD	Anadolu Gençlik Derneği
AK PARTİ	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
BAÇEP	Batı Akdeniz Çevre Platformu
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DEĞİAD	Denizli Genç İşadamları Derneği
DEKADER	Denizli Kadın ve Aileyi Koruma, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
EGDAV	Ege Kadın Dayanışma Vakfı
EMO	Elektrik Mühendisleri Odası
GİKAD	Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği
HDP	Halkların Demokratik Partisi
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KHF	Kadınlar Halk Fırkası
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
ÖĞ-DER	Şuurlu Öğretmenler Derneği
PAKDER	Pamukkale Koruyucu Aile Derneği

PODEM	Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
SPD	Almanya Sosyal Demokrat Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TEV	Türk Eğitim Vakfı
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKB	Türk Kadınlar Birliği
TÜBAKKOM	Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YADA	Yaşama Dair Vakfı

GİRİŞ

Kadın ve erkek arasındaki sosyal, iktisadî ve siyasal alanlardaki ilişkilerin genel olarak kadınların aleyhine gelişim gösterdiği inancı, tarihsel süreç içerisinde tartışılan bir olgu olmuştur. Kadınlar, erkeklerle aralarındaki iktidar ilişkilerini kadınların lehine değiştirme ve dönüştürme gayretlerini XVII. yüzyıldan itibaren feminizm ve onun ortaya koyduğu ideoloji etrafında gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kadınların kendi pozisyonlarında ayak bastıkları yerden, kadının toplumsal roller çerçevesinde erkeğin arkasında; ikinci planda kalan konumu, çıkışı itibariyle feminizmin temel odak noktasında olmuştur.

Feminizm ve etrafında gelişen kadın hareketi, ülkelerin ve toplumların içinde bulunduğu sosyal, iktisadî ve siyasal alanların etkisi ile çeşitli ülkelerde farklı bir gelişim doğasına sahip olmuştur. Kadının sosyal hiyerarşisini eleştiren ve mücadelesini bu durumun düzeltilmesi ve özellikle kadının oy hakkı üzerinden siyasal katılımı üzerine yoğunlaştıran Birinci Dalga Feminist Hareket Birinci Dünya Savaşı'nın ve bazı ülkelerde kadınların oy hakkı kazanmasının ardından sonuçlanmıştır. İkinci Dalga Feminist Hareket ise, evlilik ve annelik gibi konuların da toplumsal iktidar ilişkilerinin bir parçası olduğunu vurgulamış, kamusal alan- özel alan ayırımına, tepki göstermiştir. 1990'lı yılların başında, kendisinden önceki feminist hareketlerin eylem ve söylem pratiklerine karşı bir tepki olarak doğan Üçüncü Dalga Feminist Hareket ise, savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, azgelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, küresel adalet, hayvan hakları gibi geniş bir yelpazede yer alan konularda da alternatif kadın bakış açıları olabileceğini savunmuştur.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da kendi şartları içerisinde varlık ve gelişim gösteren kadın hareketi Tanzimat Fermanı ve sonrasındaki reform döneminde daha da görünür olmuştur. Meşrutiyet dönemi düşünce sistemleri olarak; Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları da kadın konusuna eğilmişler ve her biri kendi ideolojileri ve düşünce sistematiikleri etrafında ayrı ayrı kadın imgesi ortaya koymuşlardır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumsal alanda daha da görünür olan kadınlara ait haklarda bir genişleme görülmüştür. Özellikle kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi kadınların siyasal katılımı konusunda atılan önemli bir

adım olmuştur. Kadınların bu hakları elde etmesiyle ve sonraki dönemde çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte sandık başındaki siyasal tercihleri de önem kazanmıştır. Siyasal partiler de bu doğrultuda kadınların oylarını kendi lehlerine çevirebilmek ve kadınları partilerine çekebilmek amacıyla onlara hitap edecek bir birim olarak kadın kolları yapılanmalarını hayata geçirmişlerdir.

1980 yılındaki askerî müdahale sonrası hazırlanan 1982 Anayasası siyasal partilerin kadın kolları gibi yapılar oluşturmasına müsaade etmemiştir. Sivil siyasetin başlaması ile siyasal partiler kadın kollarına getirilen yasağı çeşitli şekillerde aşmaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda siyasal partiler için gönüllü çalışacak, kadın kolları kuruluşları vakıf, komisyon gibi yapıların çatısı altında hayata geçirilmiştir. Bazı siyasal partiler de kadın kotası uygulamaları ile bu durumu aşmaya çalışmıştır.

Türkiye’de bugün birçok siyasal partinin kadın kolları yapılanması mevcuttur. Çıkışı itibariyle kadın kolları, siyaset mekanizmasında azalan kadın temsiliyetinin önüne geçmek ve temsil oranını yukarı çekmek gibi bir gaye edinmiştir. Öte yandan çalışmamızda; siyasal partilerin kadın kolları yapılanmalarının, kendi bütçesi ve bağımsız para kullanma yetkisi olmaması, kendi görev ve sorumluluk alanlarına giren konularda bile çok sınırlı karar verme ve uygulama yetkisinin bulunması, siyasal partilerin kendi kadın kollarını partinin ikincil ve siyasal getirisi yüksek olmayan faaliyetlerini yaptırabilecekleri bir yapıda görmesi ve bu haliyle siyasal partileri dönüştürme potansiyelinin hiç olmadığı düşüncesi üzerinden hareket edilmiştir. Kadın kolları yapılanmalarında görev alan ve siyasal katılımlarını, feminizm ve kadın hareketlerine borçlu olan kadınlar, feminizmi ve feminist hareketi kendi konumları ve değer yargıları açısından değerlendirmişlerdir. Söz konusu durum da kadınların feminizme nesnel bakmadıklarını ve mesafeli olduklarını göstermiştir.

Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında feminist hareketin tarihsel süreç içerisinde gösterdiği gelişim ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle Birinci Dalga Feminist Hareket’in, sonrasında İkinci ve Üçüncü Dalga Feminist Hareket’in dünyada ve Türkiye’deki çıkış noktaları ve tarihsel ilerleyişine ilişkin kuramsal bir değerlendirme yapılmıştır. Kadın hareketinin temelini ve çıkış noktasını oluşturması nedeniyle özellikle Birinci Dalga Feminist Hareket; Fransa, İngiltere, Amerika, Almanya ve Rusya’da tarihsel yolculuğunu etkileyen önemli toplumsal hareketler ve kırılmalar çerçevesinde ele alınmıştır. Ayrıca modernizmin etkisi altında kalan ve

diğer feminist akımlardan daha çok ön plana çıkan ve daha geniş kitleleri etkisi altına alan Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm teorileri, çıkış noktaları, “kadının ezilmişliğinin” altında yatan odak noktalar ve bunun çözümü için gerekli görülen talepler etrafında kısaca irdelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünün ikinci kısmında ise Türkiye’deki kadın hareketi, Osmanlı İmparatorluğu dönemi, Cumhuriyet dönemi, 1980, 1990, 2000 ve sonrası dönemler çerçevesinde incelenmiştir. Bahsi geçen dönemlerde kadınların sosyal, iktisadî ve siyasal alanlara katılımına yönelik atılan somut adımlarla, kadınların siyasal katılımı kronolojik bir seyir içerisinde anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, üçüncü bölümde başlıklandırılmış konulara dair Türkiye ve Denizli’de, Avrupa Birliği fonlarıyla desteklenmiş ve çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmiş saha araştırmalarının ve projelerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda çeşitli araştırma şirketlerinin seçmen kümeleri ile gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına ilgili konular ölçeğinde yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde siyasal parti tanımlamasına ve siyasal partilerin işlevlerine yer verilerek, siyasal parti kadın kolları yapılanmasının Türk siyasal yaşamı içerisindeki tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Mülakat teknikleri doğrultusunda, AK Parti, CHP, MHP, HDP ve SP’ye mensup Denizli İl Kadın Kolları Başkanları, her partiden birer tane olmak üzere il kadın kolları yönetim kurulu üyesi, Denizli’nin mekânsal ve demografik olarak merkezini oluşturan Pamukkale ve Merkezefendi ilçe kadın kolları başkanları ve yine her partiden birer tane olmak üzere ilçelerin kadın kolları yönetim kurulu üyesi kadın siyasetçilerle görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmada Türkiye’deki birçok siyasal parti tüzüğünün yan ve yardımcı kuruluşlar bölümünde kendisine yer bulabilen kadın kollarının, Türk siyasal yaşamındaki konumunu ölçmek, kadınların siyasallaşma sürecini ve bu sürece yakın çevrelerinin ve ailelerinin bakışını anlayabilmek amaçlanmıştır. Bu minvalde kadınların kadın kollarına katılım göstermede ne tür amaçlar güttüğünü irdelemek, kadın kollarının işleyiş ve finansman sürecini değerlendirmek araştırmanın ulaşmaya çalıştığı çıktılar arasında yer almıştır. Ayrıca kadın kollarının siyasal partilere sağladığı faydalar ile kadınların öne çıkan sorunları ve ilgili bakanlığın bu noktada

attığı somut adımların kadınlar açısından ne ifade ettiğinin incelenmiştir. Partili kadınların buldukları siyasal konulardan feminizm ve feminist harekete bakış açılarının anlaşılmaya çalışılması araştırmanın diğer amaçları arasında yer almıştır.

Çalışma kapsamında literatür araştırması ile mülakat tekniklerinden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST HAREKET BAĞLAMINDA KADIN HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI ve KADININ SİYASETE KATILIMI

I. KADIN HAREKETLERİNİN ÇIKIŞ NOKTASI: FEMİNİST HAREKET

Feminizm, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirme amacı bulunan, kadın ve erkek arasındaki her türlü ilişkinin eşitlik temeline dayanması talebi üzerine kurulu ve var olan cinsiyet hiyerarşisi içerisinde erkeklerin kendilerini hep ikinci planda bıraktığını düşünen kadınların mevcut durumdan kurtuluş olarak gördükleri siyasal akımdır. Andrée Michel, feminizmi “*kadınların toplum içindeki rol ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretisi*” olarak tanımlamaktadır.¹ Feminist teoriye katkıda bulunmuş bir isim olan Catherine MacKinnon’a göre feminizm bir iktidar kuramıdır.² Cinsiyetçi ayrımcılığı reddeden bu kuram, kadın ve erkek arasında oluşan toplumsal farkların ne anlam ifade ettiğiyle, oluşan bu farkın neden ve sonuçlarıyla ilgilenmektedir.³

Kadınlar kendilerinin ezilmişliğine karşı bilinçli ilk karşı duruşu kapitalizmin ve burjuvazisinin gelişim gösterdiği, kadınların üretim sürecinin dışında bırakıldığı, eşitlik, özgürlük gibi düşüncelerin ortaya çıktığı ve insan hakları fikrinin gelişmeye başladığı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda gerçekleştirmişlerdir.⁴ Kadınlar, XVIII. yüzyılda insan haklarının ilk kez dile getirildiği Amerikan, özellikle de Fransız Devriminde örgütsüz bir biçimde de olsa etkin bir rol almışlardır.⁵ Dolayısıyla kadın hakları için verilen mücadele insan hakları mücadelesiyle birlikte başlamıştır. Kadınların eşitlik, özgürlük gibi düşünceler üzerinden gelişen birçok haktan kendilerinin mahrum bırakıldıklarını fark etmeleriyle feminizm nitekim XIX. yüzyılda kitlesel bir hareket halini almıştır.⁶

---

¹ Necla Arat, **Feminizmin ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s. 29.

² Serpil Çakır, “Feminizm”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler**, der. H. Birsan Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009 (Feminizm), s. 416.

³ Arat, s. 29.

⁴ Çakır, **Feminizm**, s. 416, 417.

⁵ Arat, s. 32.

⁶ Çakır, **Feminizm**, s. 417.

A. Tarihsel Süreç

Feminist teori, kadın hareketini üç ayrı süreç içerisinde ele almaktadır. Birinci Dalga Feminizm adıyla nitelenen, genel olarak XVIII. yüzyıldan itibaren kendisini hissettiren ve I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemi kapsayan, bireyci, eşitlikçi temeller üzerinden gelişim gösteren, kadınların kamusal alanda kendilerinin de var olduğunu ispatlama ve kadınların politik hakları özelinde oy haklarının elde edilmesi için verdikleri mücadeleyi de içeren feminizm anlayışıdır.⁷

1789 Fransız Devrimi'nin başarılı olmasıyla yeni kazanılan insan haklarından kadınlar dışlanmıştır. Fransa'da Ulusal Meclis'in yasa haline getirdiği İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi'ne bir cevap olarak Olympes des Gouges 1791 yılında hazırladığı Kadın ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi ile tüm insan haklarını erkeklerle eşit derecede kadınlara da talep etmiştir.⁸Eşitlik ve özgürlük söylemleri kadınları heyecanlandırırsa da bu kavramların, hakların hepsi "brotherhood" denen erkek kardeşliği adına kullanılmıştır. 1789'da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde geçen "insan" (human) kelimesi de aslında tüm insanlığı değil, tamamıyla (man) erkeği temsil edecek şekilde kullanılmıştır.⁹ Örgütsüz bir güç olarak devrim sürecinin içerisinde yer alan kadınların bu süreçte en büyük kazançları talep ettikleri haklara ulaşmak için örgütlenmeye ve daha fazla güce ihtiyaçları olduğunu kavramaları olmuştur. Bunun için ülkenin tüm bölgelerinde kulüpler açmışlardır.¹⁰

Birinci dalga feminizm İngiltere'de daha ziyade orta sınıfa mensup kadınların ilgi duyduğu, ideal olarak gördüğü bir mücadele alanı biçimde gelişmiştir. Kadınlar bu mücadeleyi mülkiyet ve velayet hakkı ekseninde götürmüşler ve süreç içerisinde eğitim, çalışma hakkı gibi bazı hakları elde etmişlerdir. Ayrıca İngiltere'de kadınlar kendi haklarının ve taleplerinin peşinden koşarken bir dönemde Chartist hareket içerisinde yer alıp işçi sınıfını da destek olmuşlardır.¹¹ Mary Wollstonecraft 1792 yılında kaleme aldığı Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi adlı eserinde kadın ve

⁷ Ömer Çaha ile "Feminizm" Üzerine, Kadın ve Demokrasi Derneği, 31 Ağustos, 2013, <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, (23.04.2017).

⁸Gisela Notz, **Feminizm**, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2018, s. 39.

⁹ Fatmagül Berktaş, **Politikanın Çağrısı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012 (Çağrısı), s. 122.

¹⁰ Arat, s. 39.

¹¹ Çakır, **Feminizm**, s. 422.

erkekler için eşit siyasal ve sosyal haklar talep etmiş ve kadınların artık erkeklerin yol arkadaşı olması gerektiğini vurgulamıştır.¹²

Amerika'da kadın hareketi 25 yıl boyunca kölelik karşıtı hareketle birlikte yürütülmüştür. Sarah Grimke ve Angeline Grimke kardeşler bu mücadelenin önde gelen isimleri olmuştur. 19-20 Temmuz 1848 tarihinde Seneca Falls'ta yapılan toplantı kadınların eşit hak mücadelesi için Amerika'da atılan en önemli adımlardan olmuştur. Toplantı sonunda yayınlanan ve içerik anlamında Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile büyük ölçüde paralellik gösteren Declaration of Sentlements'de (Duygular Bildirgesi) kadınların oy verme, eğitim alma, eşit işe eşit ücret ve kadınların da etkili görev ve sorumluluklara getirilmesi taleplerine yer verilmiştir. Bildiride kendisine yer bulan bu talepler sonraki süreçte Amerika'daki kadın hareketinin gündemini oluşturmuştur.¹³

Almanya'da ise birinci dalga feminizm, Almanya'nın kapitalistleşmesi, bu süreçte işgücünün artış göstermesi ve Avrupa'daki işçi hareketinin merkezinin Fransa'dan Almanya'ya geçmesinin etkisiyle sosyalist bir çizgide gelişim göstermiştir. Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) kurucu liderlerinden August Bebel kadınların ve işçilerin birlikte hareket ettiği zaman bir kurtuluşu olabileceğini ve bunun ancak sosyalizmle mümkün kılınabileceğini iddia etmiştir. Parti ile işçilerin ve kadınların özerk hareketleri arasında yaşanan problemlerden dolayı kadın hareketi bir burjuva hareketi olarak nitelendirilmiş ve cephe alınmıştır.¹⁴ Ayrıca Almanya'da kadın hareketinin liderleri kadınların ve işçi sınıfının talep ettiklerine ulaşabilmek için sınıfsız bir toplumsal yapının önemi üzerinde durmuşlardır.¹⁵

Rusya'da XIX. yüzyılda kadın hareketi ile ilgili ilk gelişmeler üniversiteli kız öğrenciler kendisini göstermiştir. 1904-1905 yıllarında Rusya ve Japonya arasında meydana gelen savaşla birlikte dokuma atölyelerinde çalışan erkeklerin cephe gitmesiyle onların yerine kadınların çalışmaya başlaması kadın hareketini üniversitelerden atölyelere taşımış ve çok daha büyük kitleler halinde kadınları harekete geçirmeye başlamıştır.¹⁶ Ekim 1917'de Rusya'da gerçekleşen Bolşevik

---

¹²Notz, s. 39.

¹³ Çakır, **Feminizm**, s. 418, 419.

¹⁴ Çakır, **Feminizm**, s. 429.

¹⁵ Arat, s. 43.

¹⁶ Arat, s. 44.

Devrimi'nin de ana aktörlerinden birisi kadınlar olmuştur. Friedrich Engels, August Bebel ve Lenin gibi sosyalist düşüncenin önde gelen isimleri kadınların özgür olabilmesi için ev işlerinin toplumsal bir endüstriye dönüştürülmesini savunmuşlardır. Bu konuda devrimin hemen ardından hem yasal hem de eylemsel anlamda adımlar atılmış; ortak mutfak ve kreşler hayata geçirilmiştir.¹⁷ Josef Stalin yönetiminde, Lenin döneminde kadınların kazanmış oldukları haklardan bazıları geri alınmıştır. 1930 yılında yürürlüğe giren Aile Yasası ile kutsal (geleneksel) aile anlayışına dönülmüştür. Boşanma hakkının kullanımı zorlaştırılırken, kürtaj hakkı kaldırılmış, sadece devrimde kadınların elde ettiği siyasal, ekonomik ve eğitim haklarına dokunulmamıştır.¹⁸

Birinci Dalga Feminist Hareket'te, kadınların topluma katılım göstermeleri noktasında engelleyen, erkeğin arkasında ikinci bir konumda statüye sıkıştırması ve bu statünün oluşmasına neden olan sosyal hiyerarşi eleştirilmiş ve bununla mücadele edilmiştir. Birinci Dalga Feminizm içerisinde yer alan feministlerin talepleri daha çok yasal düzenlemeler ve oy hakkı üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁹ Birinci Dalga Feminist Hareket, Birinci Dünya Savaşı'nın ve bazı ülkelerde kadınların oy hakkı kazanmasının ardından sonuçlanmıştır.

Feminizmin ikinci dalgası olarak adlandırılan süreç genel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Bu dönemde vatandaşlık haklarının neredeyse tümüne sahip olan kadınlar artık kendi bedenleri üzerinde bir başkasının söz söylemesine izin vermek istemediklerini dile getirmişlerdir.²⁰ Dünyada 1960'ların başında sol eğilimli siyasal hareketler etkili olmaya başlamıştır. Bu sol hareketler, ikinci dalga feminist hareketle karşılıklı olarak etkileşim neticesinde XX. yüzyılın son 25 yıllık zaman zarfında hiyerarşi ve kurumsallaşmanın o dönem nispeten daha zayıf olduğu Kuzey Avrupa ülkelerinde siyasete ve onun nüanslarına birinci derecede şekil veren etmen olmuştur. İkinci Dalga Feminist Hareketin başını çeken ve öncülük eden kadınlar genellikle yüksek öğrenim görmüş, toplumda orta sınıf aidiyeti bulunan ve sol siyasetin içinden çıkmış nitelikteki kadınlardır. Çünkü alt gelir grubuna ait kadınlar zamanlarının çoğunu tam ya da yarı zamanlı çalışarak geçirdiklerinden dolayı onların

---

¹⁷ Çakır, **Feminizm**, s. 430.

¹⁸ Arat, s. 44.

¹⁹ Filiz Kartal, Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:49, Sayı:3, Eylül, 2016, s. 67.

²⁰ Margaret Walters, **Feminizm**, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 136-153.

politikaya ait istekleri, emeklerinin karşılığı olan ücretlerinin iyileştirilmesi üzerine gelişmiştir. İkinci Dalga Feminizm'in ve bu hareket içinde yer alan kadınların, ataerkil düzeni ortadan kaldırmak ve bunun için kadınları bir arada tutmak amacıyla vurguladığı ilke “Kız Kardeşlik” ve “Kadın Dayanışması”dır. İkinci Dalga Feminist Hareket, evlilik ve annelik gibi konuların da toplumsal iktidar ilişkilerinin bir parçası olduğunu vurgulamış, kamusal alan- özel alan ayrımına, “kişisel olan politiktir” çıkışıyla tepki göstermiştir.²¹

Daha önceki deneyimlerinden farklı eylem ve söylem stratejilerini de verdikleri mücadeleye entegre eden kadınlar dünyanın farklı coğrafyalarında kürtaç, taciz, kadına yönelik şiddet konularında kampanyalar düzenlemiş, alternatif yayınlar çıkarmış ve bu konularda bilinç yükseltme toplantıları düzenlemişlerdir.²² Necla Arat'a göre bu bilinçlenmenin altında yatan en önemli neden ise hem Amerika'da hem de İngiltere'de 1960'lı yıllarda eğitimin kalitesinin yüksek olmasıdır. Arat o dönem sadece feminist hareketin değil, diğer bütün siyasal hareketlerin hedef kitle olarak yüksek öğrenim gören gençleri belirlediğini iddia etmiştir.²³

Ömer Çaha'ya göre İkinci Dalga Kadın Hareketinin iki temel problemi vardır. Bunlardan ilki; bu feminist anlayışın tüm insanları kadın ve erkek biçiminde özcü bir yaklaşıma indirgemesi, kadınların ezilmişliğinin ve geri kalmışlığının tek ve tüm sorumlusu olarak erkekleri görmesidir. Yani bir anlamda erkeği düşmanlaştıran yaklaşıma sahip olmasıdır. İkincisi ise kadınların tümünün aynı çıkar grubuna, değer yargısına, dünya görüşüne ve dini inanca mensup olduğunu varsayması ve evrensel bir kadın algısı yaratmasıdır.²⁴ Bu iki problem de İkinci Dalga Kadın Hareketinin ırk, sınıf, inanç temelli ayrımları görmezden geldiği yönünde eleştiriler almasına neden olmuştur.

Üçüncü Dalga Feminist Hareket ise 1990'lı yılların başında, kendisinden önceki feminist hareketin eylem ve söylem pratiklerine karşı bir tepki olarak doğmuştur. “Üçüncü Dalga” ifadesi ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek mahkeme kararlarını protesto etmek için toplanan gençlerin kendilerini

---

²¹ Serpil Sancar, 21. Yüzyıla Girenken Türkiye'de Feminist Çalışmalar, **Türkiye'de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler**, (Der. Serpil Sancar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011 (Türkiye'de Kadın Hareketinin Politığı), s. 58, 70, 85.

²² Çakır, **Feminizm**, s. 437.

²³ Arat, s. 70.

²⁴ **Prof. Dr. Ömer Çaha ile “Feminizm” Üzerine**, Kadın ve Demokrasi Derneği, 31 Ağustos, 2013, <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, (23.04.2017).

Üçüncü Dalga Feministler olarak adlandırmalarıyla ortaya çıkmıştır. Ulusal çapta feministleri toplayıp örgütlemeyi amaçlamışlardır. Farklı kültürlere, etnisitelere ve sınıflara bağlı genç ve yaşlı kadınları bir araya getirmeyi amaçlamışlardır. İnterseksiyonalist teori, postmodernist ve postyapısalcı feminist kuramlar, postkolonyal feminist teori ve genç feministlerin yeni nesil gündemi Üçüncü Dalga Feminizm'i oluşturan dört farklı yaklaşımdır. İkinci Dalga Feminizm'i birincisinin devamı niteliğinde gören Üçüncü Dalga Feminizm'in temsilcileri için fazla cazip gözükmemektedir. Kadın erkek eşitliğine yönelik faaliyetler yerine bireylerin tercihleri üzerine yoğunlaşmışlardır. İkinci Dalga Feminizm dönemini simgeleyen bir slogan olan "özel olan politiktir" sloganı, bu dönemle birlikte "siyasal olan özeldir" şekline dönüşmüştür.²⁵

Bu yeni feministler, İkinci Dalga Feminist Hareket'in tek tip bir kadın algısı yarattığını, farklılıklara karşı duyarsız kaldığını ve feminizmi sadece orta ve üst sınıfa mensup beyaz kadınlarla sınırladığını iddia ederek bu duruma tepki göstermiştir.²⁶ İçerik anlamında kendisinden önceki feminist hareketlere göre çok daha çeşitli ve mikro konular üzerinde duran Üçüncü Dalga Feminist Hareket herhangi bir siyasal kimliği de reddederek, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, cinsellik ve ekonomik temelli farklılıklara daha fazla dikkat kesilmiştir.²⁷

Ayrıca bu dönem feministleri savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, küresel adalet, hayvan hakları gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır.²⁸

B. Feminizm Teorileri

Feminizm, pek çok düşünce sistematığı gibi kendi içerisinde çok farklı teoriler barındıran ve bu teorilerin her birinin çeşitli kriterler ölçeğinde kadınların baskılanmasının ve kadınlara ait diğer pek çok sorunun altında yatan nedenlerin ve bu durumun yarattığı sonuçların açıklanması ve kadınların özgürleşmesi için farklı

---

²⁵Jenny Colman, "An Introduction to Feminisms in Postfeminist Age", **Women's Studies Journal**, Vol. 23, No: 2, November 2009, s. 3-10.

²⁶Derya Özveri, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, **Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme**, (Ed. H. Çomak), Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009, s. 210.

²⁷Josephine Donovan, **Feminist Teori**, çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 349.

²⁸Donovan, s. 394-400.

fikirlerin ortaya atılmasına neden olmuştur.²⁹ Avrupa’da Aydınlanma Çağı ile başlayıp XX. yüzyılın ortalarına kadar etkili olan modernizm diğer fikir akımları gibi feminizmi ve feminist teorileri de etkisi altına almıştır. Bunlar; liberal, Marksist, radikal, sosyalist, kültürel, negatif, psikoanalitik, yapısalcı, bağımsız, siyah, lezbiyen, Üçüncü Dünya Feminizmi ve eko-feminizm gibi pek çok feminist örüntüden meydana gelmektedir. Bunlardan liberal, Marksist ve radikal feminist teorilerin, modern dünyada birbirine rakip olup zaman zaman da birbiri üzerine tahakküm kurma başarısı gösteren ideolojilerle de benzerlik göstermesi ve geniş kitleleri etkilemesi söz konusu feminist teorilerin temel özellikleri bağlamında ele alınmasını gerekli kılmıştır.³⁰

1. Liberal Feminizm

Liberalizm, bireysel özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü prensipleri üzerine kurulu bir ideolojidir. Liberal feminist teorinin temeli ise akıla ve pozitivist düşünce sistemine dayanır. Liberal feministlerin üzerinde durduğu iki konu erkeklerle eşitlik ve kadın özgürlüğü üzerine olmuştur.³¹ Liberal feministler akıl ve Tanrı’yı aynı manada kabul edip akla olan inançlarının onlar için ne derece önemli olduğunu göstermişlerdir. Yine onlara göre kadın ve erkekler varlıksal anlamda türdeş olan varlıklardır. Ayrıca liberaller toplumsal dönüşümü sağlamanın en iyi aracı olarak eğitimi öne çıkarmışlardır.³²

Liberal feministler diğer feminist akımlardan farklı olarak özel yaşam alanı olarak aileyi görmüşlerdir. Hem aile içerisindeki geleneksel iş bölümünün eşit bir temele dayanılarak yapılmasının hem de kadının hem kamusal alana açılmasına müsaade edilmesinin önemi üzerinde durmuşlardır. Liberal feministler evlilik kurumunu insani korunması önem arz eden bir yapı olarak kabul etmişlerdir. Dolayısıyla aileyi ortadan kaldırmayı hedefleyen radikal ve sosyalist feminizmden bu yönüyle de ayrılmıştır.³³ Liberallere göre akıl herhangi bir cinsiyete ait değildir. Görevleri ve alanları kadın ve erkeklere göre ayırmak keyfiyet göstergesidir. Yine liberal feministlere göre kadınlar da kamusal hayatın bir parçası olmalıydılar.

²⁹ Çakır, **Feminizm**, s. 437.

³⁰ Zekiye Demir, **Modern ve Postmodern Feminizm**, Sentez Yayınları, İstanbul, 2014, s. 44.

³¹ Ömer Çaha, “Feminizm”, **Siyaset**, Lotus Yayınları, Ankara, 2003, s. 563.

³² Donovan, s. 33.

³³ Çaha, **Feminizm**, ss. 564-566.

Ekonomik anlamda bağımsız olabilmeleri için tıp, akademi ve iş dünyası gibi alanlarında kendilerini göstermelerine müsaade edilmelidir.³⁴

Liberaller, kadınların tam anlamıyla özgür olmalarının yolunun onların iktisadi manada özgür olmalarından geçtiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca liberal feminizm üç noktada eşitliği savunmaktadır. Bunlar; eğitimde fırsat eşitliği, kamusal alana çıkışta ve ekonomik anlamda eşitliktir.

2. Marksist Feminizm

Marksizm, genel olarak Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşünceleri etrafında şekillenen, modern dünyanın önemli düşünce sistemlerinden biridir. Marksizm'in, geniş kitleler tarafından kabul gören ve 1980'li yılların sonuna kadar var olan iki kutuplu dünya siyasal atmosferinde kutuplardan birini oluşturan bir ideoloji halini almasında kapitalizme yöneltilen köklü bir eleştirinin önemli bir payının olduğu iddia edilmektedir.³⁵

Marksist feminizm, hem kapitalist ataerkilliğin eleştirisi hem de kadınların ev içerisindeki emeğinin toplumsallaştırılması ve ücretlendirilmesi talebi üzerine inşa edilmiştir.³⁶ Liberal feminizmin temeline oturduğu ve çıkış noktası kabul ettiği kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanması savunusunun, uygulanabilir olup olmadığı konusu Marksist feminizmin bir başka varlık sebebi olmuştur. Liberal feminist tezlerin, temelde de kadın erkek eşitliğinin gerçekleşmeyecek olmasını düşünen Marksist feministler bunun nedeni olarak sınıflara ayrılmış toplumu ve kapitalist sistemi görmektedirler. Onlara göre kadının ezilmişliğine son verip bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazandıracak tek sistem sosyalist düzendir.³⁷

Marksist feministler kadının ikinci planda kalması ve ezilmesinin nedenini cinsiyet farkında değil, sınıflı toplum yapısında aramışlardır. Marksistler, kadınlar arasında bir sınıf farkı bulunduğunu savunmuşlar ve söz konusu sınıf yapısının ikili sınıf statüsü üzerine kurulduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre kadınlar, maddi anlamda bağlı buldukları erkeklerin ait olduğu sınıfa göre ve kamusal alanda kendi kazandıkları ücret yelpazesine göre sınıflara ayrılmışlardır. Engels, kadınların

---

³⁴Donovan, ss.38,46.

³⁵Demir, s. 54.

³⁶Kathi Weeks, **Çalışma Sorunu Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşıtı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayyüller**, çev. Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 42.

³⁷Demir, s. 56.

ezilmişliğinin aile kurumunun ortadan kaldırılması ve kadınların ev içerisinde yaptığı işlerin ücrete tabi tutularak kadınların toplumsal iş gücüne katılması ile aşılabileceğini dile getirmiştir.³⁸

3. Radikal Feminizm

Radikalizm; toplumsal, düşünsel ve siyasal alanlarda reform ve uzlaşma fikrine karşılık kökten bir değişimi öneren bir öğretidir.Radikal feminizm, kendisinden önce ortaya çıkan Liberal ve Marksist Feminizm'in kadınların özgürleşmesi ve diğer sorunlarına kalıcı bir zm bulamamasına bir tepki olarak dünyada ğrenci hareketlerinin, anti-nükleer hareketin, çevreye ve yeşile duyarlı protesto hareketleri ve Vietnam Savaşı'ndan sonra oluşan tepkisel hareketlerin geliştiği 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Liberal feminizm Amerika'da, Marksist ve sosyalist feminizm Avrupa'da yaygın bir etki gösterirken, 1960'larda İşkandinav lkeleri, 1970'li yıllardan sonra da Amerika radikal feminist hareketin merkez ss haline gelmiştir.³⁹

Shulamith Firestone'a göre kadınların ezilmesinin temelinde ekonomi değil, biyoloji vardır. Dolayısıyla radikal feministler ilk sınıf ayrımının üretim ilişkileri çerçevesinden ziyade kadın ve erkek arasındaki ilişkiler temelinde gerçekleştiğini düşünmektedir. Yani radikal feministlere göre asıl sorun, ekonomik dinamiklere göre değil, toplumun cinsiyet temelli sınıflara ayrılmasıdır.⁴⁰

Radikal feminizm kadına ait, kadınsı kimliği ne çıkartarak, kadın erkek eşitliğine dayanan liberalizmden bu noktada, Marksist feminizmden ise kadın erkek arasındaki kadın aleyhine olan durumun üretim ilişkilerinden ziyade, üretim sürecinden kaynaklandığını savunduğu noktada ayrılmıştır. Radikal feminizm ve bu hareketin destekçileri genel olarak cinsiyetçi temele dayalı sınıfsal sistem, yerleşik annelik anlayışı, evlilik müessesesi, kültür anlayışı ve kadınların bedenlerinin kontrolünün başkalarında olması meseleleri üzerinde çokça durmuştur. "Kişisel olan politiktir" sloganını kullanan radikal feministler için kişisel problemler ancak siyasal araç ve yöntemlerle zme kavuşturulabilir.⁴¹

---

³⁸Donovan, s. 149, 163.

³⁹Demir, s. 63, 64.

⁴⁰akır, **Feminizm**, s. 449, 450.

⁴¹Demir, s. 64-71.

II. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ

A. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kadın Hareketi

Batı dünyasının yaşamış olduğu Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali sonrasında; ekonomik, kültürel, sosyal, teknolojik ve nihayet insan haklarında yaşanan değişim ve gelişmeler önce Avrupa’yı etkilemiş ve bir değişim sürecinin etkisine sokmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler sonucunda zamanla ekonomik ve askerî alanda Avrupa’nın gerisinde kalmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu içerisinde de dönüşüm kaçınılmaz hale gelmiştir. Özellikle cephede alınan ağır yenilgiler öncelikle askeri alanda yenilik yapma zamanı geldiği gerçeğini gözler önüne sermiş ve bu alanda başlayan yenilik hareketleri özellikle 1839 Tanzimat Fermanı ile diğer alanlarda da kendini göstermiştir.

Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyılda siyasî, sosyal, iktisadî ve fikrî alanlarda yaşadığı gelişmelerden imparatorluk kadınları da etkilenmiştir. Bu gelişmelere kadar kendisine anne ve eş olmak dışında bir statü bulamayan kadınlar farklı statüleri de edinebilmek için birtakım beklentilerinin olduğunu bildirmiştir. Kadınların neler istediklerini ve hâlihazırda ne gibi sorunlarının bulunduğunu anlatmalarında bazı gazeteler ve kadın dergileri, dolayısıyla basının etkisi gözlemlenmiştir.⁴² Ancak Halide Edib’e göre kadınların faydasına olacak girişimleri başlatan Osmanlı Padişah’ı III. Selim (1789-1807)’dir. Yani ona göre feminist çerçeveli değişimler 1700’lerin sonunda başlamıştı. Lale Devri’nden sonra toplumda, kadın ve erkek ilişkilerinin sosyal boyutunun sorgulanmaması ve yadırganmaması III. Selim’in Halide Edib tarafından feminist padişah olarak nitelenmesine sebep olacaktı.⁴³

Tanzimat Fermanı her ne kadar temel haklar fermanı olarak nitelendirilse de Osmanlı Devleti’nin İslami Hukuk kuralları çerçevesinde yönetiliyor olmasından dolayı, kadını erkeğin arkasında, ikinci birey konumunda gören bu hukuki anlayış, ferman içerisinde kadın hakları ile ilgili olarak bir düzenlemeye yer vermemiştir. O dönem imparatorluk kadınları erkeklerle eşit olma, eğitim, sosyal statü, ekonomik özgürlük, miras, boşanma ve çok eşlilik gibi sosyal, kültürel, hukuki ve siyasi alanlarda, temel problemlerle karşı karşıya kalmıştır. XIX. yüzyılda batıda çeşitli

⁴² Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, (Kadın Hareketi) s. 22.

⁴³ İpek Çalışlar, **Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib**, Everest Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2010, s. 61.

alanlarda yaşanan değişimlerden Osmanlı Devleti, dolayısıyla Osmanlı kadını ve kadın hareketi de etkilenmiştir.

1876 yılında ilan edilen Kanuni Esas-i ile kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu hale getirilmiş olsa da kadınlar için Osmanlı'da modernleşmenin simgesi II. Meşrutiyet olmuştur. Ancak Meşrutiyete giden süreç içerisinde, kadın haklarının genişletilmesi konusunda hiç bir şey yapılmadığı yorumları yanlış olur. Özellikle Tanzimat Fermanı sonrası dönemde; Türk kadınları, 1843 yılında Tıbbiye mektebi bünyesinde aldıkları ebelik eğitimi ile sosyal yaşamda yerlerini almaya başlamıştır. 1844 yılında yapılan nüfus sayımında kadınların da sayılması ile onlar da vatandaş olarak kabul edilmişlerdir.⁴⁴ 1847 yılında kız ve erkek çocuklara eşit miras hakkı tanıyan İrade-i Seniye'nin yayımlanmasının ardından, 1856 yılında Osmanlı topraklarında kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmaları yasaklanmıştır. 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile mirasın kız ve erkek çocuklar arasında eşit pay edilmesi yasal güvenceye alınarak kadınların miras yoluyla mülkiyet hakkı elde etmesi sağlanmıştır. 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile de kız çocuklarının eğitim hakkı yasal güvence altına alınmış ve hemen ertesi yıl da kız öğretmen okulları açılmıştır. 1871'de hayata geçirilen Hukuk-i Aile Kararnamesi de zor kullanarak yapılan evliliklerin ve resmi memur nezaretinde yapılmayan evlilik akitlerinin geçersiz sayılmasını düzenlemiştir.⁴⁵ 1897 yılında ücretli işçi olarak çalışmaya başlayan Osmanlı Kadını, 1913 yılında ise devlet memuru olarak çalışma hayatında yerini almıştır. 1922 yılında ise kadınlar yüksek öğretim hayatında Tıp Fakültesine başlayarak var olmuşlardır. Eğitim alanında kadınlar adına yaşanan gelişmeler, kadınların meslek olarak da öncelikle öğretmenlik yapmaları sonucunu doğurmuştur.

Ayrıca temel eğitimden yüksek öğretime kadar hayata geçirilen reformların İstanbul ve Selanik gibi gelişmiş şehirler dışında ülkenin ve toplumun tamamına yayılamaması atılan bu reform adımlarından daha çok orta ve üst sınıfa ait ailelerin

---

⁴⁴ Çalışlar, s. 61.

⁴⁵ Fiğen Ereş, "Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları", **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:19, s. 41.

ve çocuklarının yararlanmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yapılan reformların etkisi dar bir çevrede kendisini göstermiştir.⁴⁶

Kısıtlı da olsa bu yenileşme hareketleri ile birlikte, eve kapanan, kamusal alanda yer bulamayan, Osmanlı Kadını profili değişmeye başlamış ve onun yerini sosyal hayata daha çok katılan, kamusal alanda gözükmeye başlayan, ailesinin yanına sosyal hayatını da eklemleyebilen ve çok daha fazlası için mücadele eden kadın profili almıştır.

Kadınlar ailevi ve sosyal ilişkilerinden sonra siyasi yaşamda dayeni bir dönemin başlatılmasını ve bunun gelişen kadın hakları ekseninde yapılmasını talep etmişlerdir. Bu taleplerini de kurdukları birçok dernek, dergi ve gazete üzerinden dile getirmişlerdir.⁴⁷ Bu derneklerin kurulmasına 1909'da yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu'nun cinsiyet üzerinden bir ayırım gözetmemesi ve Şurayı Devlet (Danıştay) 'in engel olmaması imkân vermiştir.⁴⁸ Kadın dergileri, kadınların bir birey olarak kendisini anlatmasına imkân verirken, kurulan kadın dernekleri söz konusu bireysel isteklerin daha kurumsal bir yapıya bürünmesine yardımcı olmuştur. Bu dernekler yardım dernekleri, kültür dernekleri, ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, siyasi partilerin kadın dernekleri, feminist kadın dernekleri, ülke savunmasına yönelik kadın dernekleri, siyasal amaçlı kadın dernekleri olarak sıralanabilir.⁴⁹

Türkiye'de kadın hareketi Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet ile devam eden ve toplumu her yönden etkileyen bir modernleşme sürecinin parçası olduğundan, devlet ricali ve Osmanlı'da yaşayan eğitilmiş, üst tabakadaki kadınlar öncülüğünde gelişmiştir. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyetle, 1878 yılında ortadan kaldırılan parlamenter sisteme yeniden geri dönüş sağlanmış ve II. Meşrutiyetin ilan edilmesi toplumun diğer kesimlerine nazaran kadınlar tarafından özgürlüğe atılan bir adım olarak görülmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi bu dönemde kadın konusunu görmezden gelmemiş, hatta İttihatçılar kadınların yaşadığı temel

---

⁴⁶ Yasemin Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 21, 2007, s. 4.

⁴⁷ Semra Gökçimen, Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi, **Yasama Dergisi**, s. 9.

⁴⁸ Çalışlar, s. 87.

⁴⁹ Çakır, **Kadın Hareketi**, s. 43.

problemleri ülkenin temel sorunlarından birisi olarak kabul etmişlerdir.⁵⁰ Hatta İttihat ve Terakki kadınları dışlamayan, eğitim görevinin kadınlar tarafından yerine getirilmesini savunan bir anlayışa sahiptir.⁵¹ Bunda dönemin önde gelen kimselerinin roman, şiir, hikâye ve diğer edebi eserlerinde Osmanlı Feminizmine verdiği desteğin de etkisi hissedilmiştir. Falih Rıfkı (Atay) bu durumu ; “*Harem artık selamlık duvarını zorluyordu. Edebiyat kadın davasını tutuyordu*”, sözleriyle adeta doğrulamıştır.⁵²

Meşrutiyet sonrası dönemde yaşanan Balkan Savaşları ve 1914 - 1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı nedeniyle kadınlar hem toplumsal hayatta özellikle de çalışma hayatında eskiye nazaran daha görünür olmuşlardır. Çalışma hayatında önceden erkeklerin yaptığı işler artık kadınlar tarafından yerine getirilir olmuş, Osmanlı kadını cephe gerisinde daha belirgin bir konuma gelmiştir. 1908 yılından sonra kadınların, gıdadan dokumaya, tarımdan matbaaya kadar çeşitli üretim kollarında çalıştıkları gözlemlenmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanını takiben Osmanlı Devleti’nin büyük şehirlerinde sanayi sektörünün üçte birine yakın bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır.⁵³

II. Meşrutiyetin kadınlara getirmiş olduğu yeniliklerden biri de siyasette var olma durumu olmuştur. Ancak o dönem kadının siyasette yer almasına ülkeyi yönetenler de dâhil birçok kesim şiddetle karşı çıkmıştır. Zira 1909 yılında tahtından olan II. Abdülhamid, kadının siyasette olmamasını ve bu işi erkeklerin yürütmesini çok hayırlı bir karar olarak nitelemiştir.⁵⁴

Osmanlı kadın hareketinin varlığının kabul edilmesi, hareketin kendisini anlatmasının sağlanması ve toplum tarafından belirli ölçülerle de olsa benimsenmesi basının yardımıyla olmuştur.⁵⁵ Bu yayın organları arasında dönemin koşulları da göz önüne alındığında gazete ve dergiler ön plana çıkmıştır. 1868 yılında yayım hayatına başlayan Terakki Gazetesi özellikle Fransa’daki kadınların sorunlarına ve taleplerine yazılarında yer vererek kadın hadisesine eğilmiştir. Gazete sahiplerinin ve editörlerin konuya olan ilgisi, ek olarak yayımlanan Terakki-i Muhadderat’a Osmanlı

---

⁵⁰ Ahmet Özkiraz ve M. Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:3, No:1, 2011, s.3.

⁵¹ Çalışlar, ss. 89-91.

⁵² Çalışlar, s. 125.

⁵³ Özkiraz ve Arslanel, ss. 4-5.

⁵⁴ Çalışlar, s. 80

⁵⁵ Çakır, **Kadın Hareketi**, s. 43.

Devleti'nde ilk kadın dergisi olma özelliğini kazandırmıştır.⁵⁶ Ayrıca 1886 yılında yayım hayatına başlayan Şuküfezar Dergisi de sahibinin ve yazarlarının hepsinin kadın olduğu ilk dergi olarak dikkat çekmiştir.⁵⁷

Ayrıca 1895 yılında yayım hayatına başlayan Hanımlara Mahsus Gazete adlı dergi 1908 yılına kadar 13 yılda 604 sayı olarak yayımlanmış, böylece en uzun süreli kadın dergisi olmayı başarmıştır. II. Meşrutiyetin ilanına paralel olarak kadınlara yönelik mecmualarda da nicelik olarak artışlar gözlenmiştir. Demet, Kadın, Mehasin adlı yayımlar bunlardan bazılarıdır. Kadın konusuna eğilen diğer dergilerden bazıları ise Ayine Dergisi, Aile Dergisi, İnsaniyet Dergisi ve Mürüvvet Dergisi olarak sıralanabilir. Mürüvvet Dergisi II. Abdülhamit tarafından desteklenen bir dergi olmuştur.⁵⁸

Yine o dönem çıkarılan Kadınlar Alemi ve Kadınlar Dünyası dergileri kadın hareketine omuz veren önemli mecmualar olmuştur. Kadınlar Dünyası Dergisi Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin çatısı altında kurulmuş ve onun yan kuruluşu görevini yapan bir dergidir. O dönem çıkarılan mecmualarda sağlık, tarih, vatandaşlık, hukuk ve gündelik yaşam gibi konulara değinilse de daha çok kadının toplumdaki kötü konumu ve ikincil birey olarak muamele görmesi eleştirilmiş ve kadın erkek eşitliğine vurgu yapılarak, Avrupa'daki hemcinslerinin hakları, konumu ve durumu ile ilgili bilgilendirme amaçlı haberlere yer verilmiştir.⁵⁹

Meşrutiyet dönemi düşünce sistemleri de kadın konusuna eğilmişler ve her biri kendi ideolojileri ve düşünce sistematiikleri etrafında kadınların sorunlarının temelini inip, çözüm önerileri geliştirmişler. Bu düşünce akımları; Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür.

İslamcı düşünce; M. Akif, Musa Kazım, Mustafa Sabri, Sait Halim Paşa gibi isimlerce temsil edilmekteydi. İslami düşünceyi savunan düşünürlere göre bu düşüncenin temelinde, savunduğu değerler ve ilkeler ayrıca kadın konusuna bakışta referans alınan temel kutsal kitaptır. Bunlara göre İslam kesinlikle kadını ikinci planda bırakmaz, yaşanan kötü durumun sorumlusu uygulamada ortaya çıkan aksaklıklardır. Bunlardan bazıları kadının aile hayatı dışında bir sosyal hayata

⁵⁶ Nicole Van Os, "Osmanlı Müslümanlarında Feminizm", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 1**, (Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil), İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2009, s. 336, 337.

⁵⁷ Gökçimen, s. 13.

⁵⁸ Çakır, **Kadın Hareketi**, ss. 22-42.

⁵⁹ Gökçimen, s. 11, 12.

müdahil olması konusuna uzak dururlar. İslamcı düşünce içerisinde, tarihsel süreç boyunca yıkılmış olan uygarlıkların sebebi olarak kadının özgür olmasını gören bir kesim vardır. Ama bununla beraber İslamcı düşünceyi savunanlar içinde yüksek öğrenimin kızlar için neden olmadığını sorgulayan ya da İslami ölçüler nispetinde de olsa kadınların eğitim görmesi gerektiğini savunanlar olmuştur.⁶⁰ Ayrıca İslamcılara göre feminizm, onlara uzak, Batı kaynaklı, radikal ve garip bir olguydu.⁶¹

Batıcılık fikrinin temsilcileri Tefik Fikret, Abdullah Cevdet, Selahattin Asım ve Celal Nuri'dir. Bunlara göre imparatorluğun yaşadığı çoğu problemin altında yatan neden kadınların her anlamda örselenmesidir. Bu isimlere göre kadın haklarında atılacak modernleşme adımları diğer alanlardaki adımlardan öncelikli olmalıdır.⁶² Özellikle Selahattin Asım'a göre kadının toplumsal yaşamdan soyutlanması tüm toplumu sarabilecek bir yozlaşmadır. Bu durum toplumun, hatta medeniyetin çöküşüne kadar varabilir.⁶³

Türkçülük düşüncesinin o dönemki temsilcileri ise Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Halide Edip, Mehmet Emin ve Hamdullah Suphi'dir. Türkçüler, kadınları küçük görmenin, onları ötekileştirip ikinci plana atmanın kendi kültürlerinde bulunmayan bir durum olduğunun altını çizmişlerdir. Onlara göre ise tek eşlilik yasal hale getirilmeli, kadınlar eğitim haklarından mahrum bırakılmamalı, sosyal hayatın ve edebiyat dünyasının doğal birer parçası olarak kabul edilmeliler. Türkçülere göre eğitim hakkına sahip olan Türk kadını vatansever, ahlaklı, kültürlü ve milliyetçi nesiller yetiştirilmesine öncülük etmelidir.⁶⁴ Tanıl Bora'ya göre Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kendini gösteren milliyetçi fikir akımları imparatorluk içindeki azınlık gruplarına ait kadınların kendi kadın hareketlerini başlatmak için harekete geçmelerine neden olmuştur.⁶⁵

Osmanlı kadınları sadece kadının hakları ve hareketinin gelişiminde değil milli mücadele döneminde, vatan savunmasında simge isimler olmuşlardır. Bu simge isimlerin en önemlilerinden birisi de Halide Edib'dir. Halide Edib, 1912'de kurulan

---

⁶⁰ Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839 – 1923)**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1991, ss. 66.

⁶¹ Tanıl Bora, **Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017, s. 749.

⁶² Kurnaz, ss. 66-68.

⁶³ Ayşe Durakbaşı, **Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 70

⁶⁴ Kurnaz, ss. 69-75.

⁶⁵ Bora, s. 748.

Türk Ocağı'nın, İzmir'in işgali üzerine organize ettiği protesto mitinglerinin hatibidir. Bu mitinglerden en önemlilerinden birisi de 23 Mayıs 1919'da İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yapılandır. Daha sonra üç kez daha yapılan Sultanahmet Mitingleri'nin her birine iki yüz bine yakın insan katıldı ve bu mitingler tüm Anadolu'da milli bilincin uyanması ve toplumda görünmez olan kadınların böylesi kritik bir süreç içerisinde konuşmacı olarak en ön safta yer aldığını göstermesi bakımından önemlidir.⁶⁶

B. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, monarşi ile yönetilen Osmanlı Devleti resmen sona ermiş ve artık yüzünü tamamen Batıya dönmüş, ulus devlet olarak yoluna devam eden, üniter yapıda, laik bir devlet modeli inşa edilmiştir. Bu yeni anlayışla beraber, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan kadın hareketi kendini Cumhuriyet rejimine de taşımış ve gelişimini burada da sürdürmüştür. Kadın hakları, geçmişte, diğer hakların kazanılmasında olduğu gibi, bir sürecin sonunda gelinen, ele alınan bir çıktıdır. Türk kadını kendisine ait hakları kazanırken hiç kuşkusuz kadın hareketi etkili bir rol oynamıştır.

Mustafa Kemal, daha Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan kısa bir süre önce *“Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur...”* sözüyle hem yeni kurulacak devletin ve onun vatandaşları olan milletin başarı reçetesini ortaya koymakta hem de kendi düşün dünyasında kadının yerini işaret etmektedir. Milli kurtuluş mücadelesinde Türk kadınının yadsınamaz desteği ve fedakârlığı onu cumhuriyet döneminde modernleşmenin simgesi durumuna getirmiştir.⁶⁷

Milli mücadelenin kazanılmasından sonra daha cumhuriyet rejimi ilan edilmeden güçlü ve kararlı esen modernleşme rüzgârlarının da etkisiyle kadınlar 16 Haziran 1923 tarihinde Nezihe Muhiddin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası'nı (KHF) kurmuşlardır. Bu fırkanın amacı kadınlara siyasi alanda da haklar verilmesini sağlayarak toplumsal statülerini arttırmak ve meclis içerisinde bu oluşum üzerinden

---

⁶⁶ Çalışlar, ss. 169-172.

⁶⁷ Tülin Günşen İçli, Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı**, 1998, s. 93.

etkin olmaktadır. Ancak izin için yaklaşık yedi aylık bir süre bekletilen bu örgüte hükümetten izin çıkmamıştır. Yaprak Zihnioğlu'na göre bunun iki nedeni vardır. Bunlardan ilki; kadın haklarının modernleşmenin bir simgesi olarak gelişmesine izin verilmesi ancak sınırlarının hükümet tarafından belirlenmek istenmesi ve bu örgütün bir baskı aracı olarak kullanılmasının önüne geçilmesidir. İkincisi ise kadın hakları konusunun ortaya çıkaracağı kazanımların Kemalistlerce kontrol edilmek istenmesidir.⁶⁸ Bu oluşum hükümetten kuruluş izni alamamıştır. Çünkü o dönem Ankara'da CHF'nin kuruluş hazırlıkları vardır ve KHF dönemin yöneticilerine göre toplumu cinsiyet temelinde ayırışmaya sevk etmektedir. 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği (TKB) adıyla statüsünü de dernek olarak değiştirip yoluna devam etmiştir.⁶⁹ Tanıl Bora'ya göre TKB'nin ve başkanı Nezihe Muhiddin'in kadınların seçme hakkını elde etmesi için verdikleri uğraş feminist hareketin XX. yüzyıl Türkiye'sindeki iki önemli dönüm noktalarından birisidir. Ayrıca Bora, 1925 yılındaki seçimlerde Nezihe Muhiddin ve Halide Edib'in TKB tarafından milletvekili adayı gösterilmelerini siyasal alandaki hak talebinin kazanılması adına yapılmış bir sivil itaatsizlik olarak değerlendirmiştir.⁷⁰

Yeni kurulmuş olan ve her şeyi ile yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti ve kurucu kadroları yeni bir kadın imajı da yaratmak istemişlerdir. Bu doğrultuda cumhuriyet rejiminin temel aldığı değer kadının her anlamdaki konumu olmuştur. Kadının konumunu belirleyen unsur ise onun sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel alanlardaki görünürlüğü olarak benimsenmiştir.⁷¹ Cumhuriyeti kuran kadrolar ağırlıklı olarak erkeklerden meydana gelse de bu karar alıcılar kadınların kamusal alanda kendilerine bir yer bulmasını istemişlerdir.⁷² Ancak bazı erkekler, kaleme aldıkları yazılarında kadının kamusal alandaki varlığının simgesel olmaktan öteye geçmesini istemediklerini açıkça belli etmişlerdir.⁷³

---

⁶⁸ Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde Yapılan Konuşma Metni, Şubat, 2009, s. 4, http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html, (01.01.2017).

⁶⁹ Zafer Toprak, Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresine, **İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, 1994, s. 4.

⁷⁰ Bora, s. 754-755.

⁷¹ Ayşe Gelgeç Bakacak, Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir İnceleme, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:44, 2009, s. 632.

⁷² Durakbaşı, s. 119.

⁷³ Bora, s. 751.

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte kadınlar da bu haktan yararlandırılmış, bununla birlikte kadınlar da erkeklerle eşit ve laik eğitim görme hakkını elde etmişler, ayrıca kadınların da eğitim hakkı yasal güvence altına alınmıştır. Atatürk bu durumu da “... Kadınlarımız, erkeklerden daha aydın, daha feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar...” sözüyle açıklamıştır.⁷⁴

Cumhuriyet döneminde uzun süre üzerinde tartışılan kadın haklarından birisi de, 1924 Anayasası hazırlanırken gündeme gelmiş olan kadınların siyasi haklarıdır. Meclis görüşmelerinde kadına seçme ve seçilme hakkı verilip verilmeyeceği tartışılmıştır. 18 yaşını doldurmuş her Türk insanının seçimlere katılmasına izin verileceği söylemi üzerinden ciddi münakaşalar meydana gelmiştir.⁷⁵ Netice olarak bu hak kadınlara tanınmamış ve siyasi hakların temelini oluşturan seçme ve seçilme hakkı kadınlar için ileri bir tarihe kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte hukuksal alanda da kadının durumunu düzenleyen ve kadını Osmanlı Devleti döneminde, içinde bulunduğu kötü koşullarından kurtaran, onu toplumun asli varlıklarından biri konumuna getiren düzenlemeye gidilmiştir. Medeni Kanun da bunlardan birisi ve en önemlisidir. İsviçre Medeni Kanunu referans alınarak ortaya konulmuş olan Türk Medeni Kanunu 17 Şubat 1926 tarihinde hazırlanmış, 4 Ekim 1926 tarihinde kabul edilmiştir. Kabul edilen bu kanun kadınlar açısından; erkeklerle eşit birey olma, resmi nikâh zorunluluğu, tek eşle evlilik, istedikleri meslekleri icra edebilme, velayet, miras ve boşanma hakkı konularında da birtakım yenilikler getirmiştir.

Genç Cumhuriyette kadınlara yasal olarak siyaset kapısını aralayan tarih 3 Nisan 1930 olmuştur. Bu tarihte çıkarılan yasa ile kadınlara yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı tanınmıştır. Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınınca, 1927 yılında, kurucu başkanı olduğu TKB’den ihraç edilen Nezihe Muhiddin 1931 yılında çıkan Türk Kadını kitabında bu durumu; “... Cumhuriyet yürüyor ve her yaşına girdikçe kadına bir armağan vermeyi asla ihmal etmiyor. Yedinci yılın armağanı belediye seçimlerine katılma hakkı oldu...”⁷⁶ sözleriyle

⁷⁴ Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1984, s. 97.

⁷⁵ Belkıs Konan, **Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci**, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2011, s. 166.

⁷⁶ Konan, s. 141.

değerlendirmiştir. Ayrıca Ekim 1933'de Köy Kanununda yapılan değişiklikle kadınlara muhtar ve ihtiyar heyetini seçme aynı zamanda bu görevlere aday olma hakkı verilmiştir. 5 Aralık 1934 tarihinde anayasanın 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesi ile de kadınlara, genel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı verilerek kadınlar eşit oy hakkı ile siyasette karar veren ve temsil edilen bir noktaya taşınmıştır. Seçilme yaşı tüm kadın ve erkeklerde 30, seçme yaşı ise 22 yaşını doldurmuş olmaktadır. Atatürk söz konusu hakkın kadınlara verilen bir lütuf değil, milli mücadelenin kahramanları olarak hak ettikleri yerlere gelmesi için yapılan bir düzenleme olduğunu düşündüğünü söyleyerek hadiseye olan bakış açısını belli etmiştir.⁷⁷ Seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınlar ilk kez 1935 seçimlerine katılmışlar ve TBMM'nin 5. döneminde 18 kadın milletvekili Meclis'teki yerlerini almışlardır. 1935 yılında yapılan seçim neticesinde, Meclis'e önce 17 kadın milletvekili girmeyi başarmıştır. 1936 yılında boşalan parlamenter kontenjanları için yapılan ara seçimde Hatice Özgener Çankırı milletvekili olarak parlamentoya girmiş, böylece kadın milletvekili olarak Meclis'teki sayı 18 olmuştur.⁷⁸ Meclis içerisinde yer alan bu kadın milletvekilleri Osmanlı ve sonrasındaki dönemlerde kadın hareketi içerisinde yer alan kimseler olmamıştır. Ayrıca bu kadınların 17'si sınıfsal açıdan üst kesimde yer alan sosyal gruba ait kadınlardır. Sadece bir kadın köy kökenlidir.⁷⁹

1934 yılında yazın dünyasındaki yerini alan Cumhuriyet Kadını Dergisi çıkış sayısında cumhuriyet dönemi Türk kadınının çok yönlü bir kadın imajı çizdiğini vurgulamıştır. Bu anlamda kadının çalışma, eğlence ve fikir dünyasında yer alan bir yapısının olduğunun altını çizerek niteliklerini sıralamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere aslında Cumhuriyet fikrinin hayata geçirmiş olduğu Türk kadını imgesinin çok yönlü, kendi ile barışık, her konuda bilgi ve fikir sahibi olabilecek ve fikirlerini özgürce dillendirebilecek, iş, aile hayatı ve sosyal hayatta da kendine yer edinebilecek, algıları açık bir kadın profili olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.⁸⁰ Ancak cumhuriyetle birlikte kadınlara tanınan bu hak ve kazanımlardan toplum içerisinde elit bir konumu olan kentli kadınlar daha çok fayda görmüşlerdir. Bunun nedeni; Cumhuriyet rejiminin çizdiği ve ön plana daha çok çıkarmak istediği kadın

---

⁷⁷ Konan, s. 168.

⁷⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, s. 10.

⁷⁹ Altındal, s. 155.

⁸⁰ Yapar Gönenç, s. 78.

profiline, Anadolu Kadını diye tabir edilen kesimden ziyade, kentli kadınların daha kolay adapte olmalarıdır.⁸¹

Türkiye’deki kadın hareketinin ve sonrasında yaşanan modernleşme çabalarının, yukarıdaki gibi bir kadın imajından ziyade ortaya tek yönlü ve kadını kısıtlayan bir sistemin çizdiği kadın portresi çıkardığı düşüncesi de mevcuttur. Serpil Sancar’a göre; Türkiye’deki kadın hareketi Avrupa’nın aksine, endüstrileşme odaklı değil bir ulus-devlet olma amacıyla, sömürü olmayı reddeden bir anlayışla Türk Milliyetçiliği etrafında şekillenmiştir. Bu durumun gelişmesi ile birlikte kadına verilen görev tanımı iş gücü oluşturmasından ziyade aile kuran, iyi evlat yetiştiren bir konum olmuştur. Bu da kadın erkek arasındaki cinsiyet eşitliği fikrinin yayılmasının önündeki engellerden birisi olarak görülmüştür.⁸²

Kadınlara özellikle siyasal hakların verilmesinin iki nedeninden birisi modernleşmenin başarılması ise diğeri ulus-devlet yaratma fikrinin bir sonucudur. Kadınlara tanınan siyasal haklar, ulus devletle birlikte gerçekleştirmek istenen Ulusal Egemenlik anlayışının tezahür etmesi için siyasal katılımın toplumsal tabana adil bir şekilde dağıtılıp kadın ve erkeğe bu hususta eşit imkânlar sunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.⁸³

Ancak Şirin Tekeli’ye göre kadınlara seçme ve seçilme gibi siyasal hakların kademeli olarak verilmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlar; özellikle Avrupa’nın Atatürk’e yönelttiği diktatör yakıştırmalarını engellemek ve ülkenin tek parti ile de yönetilse reformist ve demokratik bir ülke olduğunu ve böyle bir anlayışla idare edildiğinin ispat edilmeye çalışılmış olduğudur.⁸⁴

Altındal ise siyasal bilinci henüz oluşmamış Türk kadınına siyaset sahnesinde yer verilmesinin nedenlerinden biri olarak; ekonomik anlamda güce sahip kesimlerin siyaset ile olan ilişkilerini perçinlemek ve siyasetin bu kesimi oy sağlayan bir araca dönüştürmek amacı olduğunu savunmuştur. Bu durum özellikle 1950 yılından sonraki seçim dönemlerinde sıklıkla görülmüştür.⁸⁵

---

⁸¹ Gelgeç Bakacak, s. 635.

⁸² Sancar, ss. 68-69.

⁸³ Saim Yücer, Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl. 9, S. 14, 2008/1, s. 145.

⁸⁴ Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal – Toplumsal Hayat** Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, (Toplumsal Hayat), ss. 214-215.

⁸⁵ Altındal, ss. 165-166.

1935 yılında, kadınların siyasi haklarını en azından seçme ve seçilme hakkı temelinde elde etmesi sonucu fesih kararı alan TKB, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 13 Nisan 1949 tarihinde bir kez daha kurulmuştur. Dernek, kadın haklarının kazanılmasından sonra korunmasının da çok önemli olduğuna inanmış ve bu inanç doğrultusunda amaçlarını belirlemiştir.

1946 yılında çok partili siyasi hayatın başlamasıyla kadın hareketinde de bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Cinsiyet temelli sivil örgütlenmelerin çıkarılan kanunlarla serbest bırakılmasıyla kadın derneklerinin sayısında artış olduğu gözlenmiştir. Bu derneklerin çoğu yardım dernekleri niteliğindeki derneklerdir.⁸⁶

1961 Anayasası'nın beraberinde getirdiği özgürlük ortamında toplumun çeşitli katmanları yasaların kendilerine tanıdığı nispette örgütlü yapıya dönüşme hakkını sonuna kadar kullanmışlardır. Dünyadaki kadın hareketinin de stabil bir konum içerisinde olmasından dolayı kadınlar bu örgütlenme yarışında kısmen geride kalmışlardır. 1960'lı yıllarda kadın hareketi adına en ciddi örgütlenme 1965 yılında Beria Onger tarafından kurulan İlerici Kadınlar Derneği olmuştur. Bu yapı kendisine, kadın haklarını korumak ve bu alanda kadınların kendi etkinliklerinin farkında olmalarını sağlamak amaçlarını belirlemiştir. Siyaset yelpazesinin sol tarafında kendini konumlandıran oluşum Kemalist düşünce sistematüğinden oldukça etkilenmiştir. 1970 yılında kitlelerin ilgisini çekememesi nedeniyle varlığına son veren dernek, kadın hak ve özgürlüklerini de insan hakları kapsamında gördüğünü belirtmesi yanıyla geleneksel kadın derneklerinden ayrılmıştır.⁸⁷

Türk siyasetinin, emir komuta zinciri içerisinde yaşadığı 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası, askerlerin üzerinde anlaştığı isim olarak Başbakan olan anayasa profesörü Nihat Erim'in kurduğu teknokratlar hükümetinde Türkiye'nin ilk kadın bakanı olan Türkan Akyol da Sağlık Bakanı olarak görev almıştır. Akyol'un, Erim tarafından ilaç sorununa çözüm bulmasını istemesiyle, Türkan Akyol bu sorunu çözerken piyasadaki kartellere de belirli oranlarda darbe vurmuş ve sonucunda kendisi sorunu çözmesini isteyenler tarafından istifaya zorlanmış, Altındal ise bu durumu; Türk kadınına tanınan haklarda hep bir sınır, bir çerçeve çizilmesi olarak

---

⁸⁶ Bora, s. 765.

⁸⁷Zülal Kılıç, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, (Ed. Ayşe Bertay Hacımırzaoğlu), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ekim, 1998, s. 351.

değerlendirmiştir.⁸⁸ Derneklerle belirli oranlarda yol alındığını gören kadınlar bir yıl sonra ise kendi partilerini kurmaya karar vermiş ve 17 Kasım 1972’de Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi’ni kurmuşlardır. Bu parti Türkiye’de ilk, dünyada ikinci kez kurulan Kadınlar Partisi olmuştur.⁸⁹ Amaçlarının kadınlarında tıpkı erkekler gibi bir toplumun asli unsuru olduğunu toplumun tamamına kabul ettirmek ve kadınlarında erkeklerle aynı muameleyi görmesini sağlamak olarak açıklayan parti seçimlere katılma yükümlülüklerini yerine getiremediği için 1972 ve 1977 seçimlerine katılamamıştır.⁹⁰ Genel başkanlığını Mübeccel Göktuna’nın yaptığı parti 1980 askeri darbesinden sonra varlığını sürdürememiştir.⁹¹

C. 1980 Sonrası Kadın Hareketi

Ülkemizde, Birinci Dalga Kadın Hareketi Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemi ve sonrası yıllarda ortaya çıkmıştır. İkinci Dalga Kadın Hareketi ise Avrupa’da yaşanan benzer gelişmelerden sonra, yaklaşık on yıllık bir gecikmeyle, 1980’li yılların başında etkili olmaya başlamıştır.

Türkiye’de, İkinci Feminist Dalga diye adlandırılan kadın hareketi esasen 1968 yılında tüm dünyada esen ve Türkiye’yi de etkileyen sol ve özgürlükçü rüzgârla birlikte anılsa da tam olarak ortaya çıkışı sol siyasi hareket başta olmak üzere tüm siyasi görüş ve fikirlerin tahrip edildiği 12 Eylül 1980 tarihinin akabinde filizlenmiştir. Ülkemizde 1968’den ziyade, 1980 ve sonrasında gelişen bu feminist siyaset bu yönüyle Batı’daki kadın hareketinden ayrılmıştır.⁹²

Türkiye’nin gerçek anlamda feminist gruplarla tanışması 1980’li yıllara denk gelmiştir. Bu grupların amacı; kadınların ezilmesine son vermek, bunun için dayanışma halinde olmak ve kadınların kaderini tayin etme hakkının kendilerine tanınması için uğraş vermek olmuştur. Bu amaç doğrultusunda feminist gruplar en başta, hedeflediği kitlenin bilincini yukarılara çekmek için mücadele etmiştir.⁹³

1980 ve sonrasında kadın hareketinin toplumda kalıcı yer edinmesinde, zamanın konjonktürel etkisi, takındığı dil ve üslup ve gençlerle yakalanan uyum

⁸⁸ Altındal, ss. 154-155.

⁸⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı**, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, (01.04.2017).

⁹⁰ Kılıç, s. 354.

⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı**, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, (01.04.2017).

⁹² Sancar, ss. 69-70.

⁹³ Kılıç, s. 355.

frekansı önemli olmuştur. Öyle ki bu feminist hareket, yılların gelenekselleşmiş, sınırları belirli kadın yapılanmalarını dahi kendilerini yenilemesi konusunda ikna etmiş ve giderek kitlelere ulaşmayı başarmıştır.⁹⁴ Ancak, 1980 ve sonrasında gelişen kadın hareketini kadının kimliğini arama evresi olarak değerlendiren Ömer Çaha'ya göre; feministler bu dönemde geniş kitlelere ulaşamamış daha ziyade sanat, siyaset ve üniversite çevreleri ile sınırlı kalan bir etki alanı bulabilmişlerdir. Bunda da Türk kadının yaşadığı “türban sorunu” gibi yerel sorunlara ilgisiz kalınması şüphesiz etkili olmuştur. Ayrıca Avrupalı feministler bu dönemde kadın olmayı ayrı bir kimlik olarak benimserken, Türk feminist kadınlar erkeklerle kadınları farklı kılan ne varsa onu ortadan kaldırma peşinde koşmuşlardır.⁹⁵

Yeni yeni filizlenip minimal gruplanmalar halinde gelişen bu hareket, hedef kitlesi ile sıcak temas kurma yolunu seçmiştir. Dönemin siyasi otoritesi olan askerler ve onların oluşturduğu iktidar gücü, bu kadın hareketini siyaset içeren bir hareket olarak kategorize etmemişlerdir. Bu doğrultuda kadın hareketi sonraki yıllarda göstereceği gelişme ve ilerleme için temelini sağlamlaştırma fırsatı bulmuştur.⁹⁶

İkinci dalga feminist hareket olarak da nitelendirilen söz konusu düşüncenin önemsendiği, önemli gördüğü ilk konu kadın kimliği ve bedeni meselesi olmuştur. Avrupalı ülkeler kanunlarında erkeği hanenin sorumlusu olarak gören anlayışa hâkim kanunlardan 1950 ile 1980 arasında kurtulmuş ve kadını kamusal alandan sonra özel alanda da erkekle eşitlemişlerdir. Ülkemizde de kadın hareketinin 1980'lerin ortalarından itibaren en meşgul olduğu mesele Medeni Kanun'un revize edilerek mevcut dönemin şartlarına uygun olarak güncellenmesidir. Bu mücadele meyvesini, ortaya çıktıktan hemen sonra değil, ancak 2000'lerin başında vermiştir. Ayrıca bu dönemdeki kadın hareketinin önemli gördüğü bir diğer başlık ise kadının karşı karşıya kaldığı baskı ve şiddet konusudur.⁹⁷ Özellikle şiddetin her türüsüne maruz kalan kadınlar için bu sorunun çözümü üzerine düşülmüş ve 1989'da yerel yönetimlerle yakalanan uyum sonucu 1990'da Mor Çatı adıyla Kadın Sığınma Evleri

---

⁹⁴Meryem Koray, “Türkiye Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, (Ed. Ayşe Bertay Hacimirzaoglu), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ekim, 1998, s. 362.

⁹⁵ Ömer Çaha, **Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var Mı?**, Kadın Bienali Çerçevesinde Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum, İstanbul, Mart, 2001, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>, (21.01.2017).

⁹⁶ Sancar, s. 70.

⁹⁷ Şirin Tekeli, **On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi**, Eylül, 2004, <http://bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>, (21.01.2017).

kurulmuştur. Yine “Mor İğne Kampanyası” ve 1990 yılındaki “Bedenimiz Bizimdir” eylemi dönemin kadın hareketinin ülkede epey ses getiren ve mağdur edilen kadınların aleyhine olan yasal mevzuatın yeterli seviyede olmasa da bir nebze olsun kadınların lehine olacak şekilde düzenlenmesinde etkili olan protesto ve kampanyalar olmuştur.⁹⁸ Türkiye’de 1980’lerin başında var olamaya başlayan kadın hareketi en başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde ve bu kentlerdeki meslek sahibi, eğitilmiş kadınlar arasında benimsenmiş, daha sonraları öğrencilere ve eğitim seviyesi daha düşük kadınlara doğru yayılmıştır.⁹⁹ Ancak bu feminist harekete yönelik baskılar da söz konusu olmuştur. Ama bu baskılar şiddet içermeyen kınama, küçük görme gibi baskılar olmuştur. Bu tür baskılar feministlerin dolayısıyla feminist hareketin etki alanını daraltırken aynı zamanda feministlerin söylemlerinde bazen dikkatli ve sınırlayıcı olmalarını mecbur kılmıştır.¹⁰⁰

Birleşmiş Milletler 1975-1985 yılları arasındaki dönemi “Kadın On Yılı” ilan etmiştir. Ayrıca BM’in 1979’da kabul edip 1981’de yürürlüğe soktuğu Türkiye’nin ise 1986 yılında yürürlüğe koyduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) sözleşmeye taraf olan devletlerin kadına karşı yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve bunun için somut adımlar atmaya vaat etmesi ikinci dalga feminist hareketin ülkemizde canlandığı yıllar olarak gözlemlenmiştir.¹⁰¹

Özellikle dernek oluşturma konusunda yaşanan fikir ayrılıkları 1980’lerin sonunda kadın hareketi içerisinde ayrışmalara ve farklılıklara neden olmuştur. Kurulacak dernek mekanizmalarının belirli bir hiyerarşiye yol açacak olması söz konusu görüş ayrılıklarının temelini oluşturmuş ve bu ayrılıklar 1988 yılında toplanan Birinci Kadın Kurultayı’nın anlaşmazlıklarla sonuçlanmasına dahi neden olmuştur.¹⁰²

⁹⁸ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <http://www.morcati.org.tr/tr/tanisalim/oykumuz>, (23.03.2017).

⁹⁹ İpek İlkaracan Ajas, **Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde 1980’lerden Bu Yana Kadın Hareketi**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezinde Yapılan Konuşma Metni, <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/177993/1/ECOBARCE110.pdf>, (20.02.2017).

¹⁰⁰ Şirin Tekeli, “Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırılmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, (Ed. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ekim, 1998 (Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareket), s. 340.

¹⁰¹ Fatmagül Berktaş, **Kadınlara İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, Sayı:7, 2004, s. 9.

¹⁰² Kılıç, s. 355.

Laiklik ve kadın kimliği hassasiyetini her şeyin önüne çıkaran ve Kürt sorununun bir demokrasi sorunu olduğunu düşünen İkinci Dalga Feminist Hareket;1981 yılında İstanbul sathında bilinç kazandırma grupları oluşturmuştur, Nisan 1982’de Giselle Halimi’nin de katılım gösterdiği Kadın Sorunları Konferansı düzenlenmiştir. 1983 yılında Kadın Çevresi adında bir yayınevi kurulmuş ve kadın hareketine uygun, daha ziyade çeviri kitaplar yayımlanmıştır. 1986 yılında CEDAW’ın uygulamaya konulması için 7 bin imza toplanarak aynı yılın kadınlar gününde yasama organına teslim edilmiştir. Mayıs 1988’de ise İstanbul’da Birinci Kadın Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 12 Eylül 1980 Askeri Rejimi’nin yasak getirdiği siyasi parti kadın kolları, “kadın komisyonları” kurularak ikame edilmeye çalışılması gibi projeler hayata geçirilmiştir.¹⁰³

1986 yılında Çalışma Bakanı İmren Aykut’un kabinede görevlendirilmesi ile Türkiye’de ilk defa milletvekili seçilen bir kadın bakan olarak hükümette yer almıştır. Ertesi yıl, Devlet Planlama Teşkilatı içerisinde Kadına Yönelik Politikaları Danışma Kurulu oluşturulmuştur. 1988 yılında Çalışma Bakanlığı’nda bir Kadın Birimi kuruldu. Ayrıca, ilk defa Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur.¹⁰⁴ Yine 1989 yılında ise kadınlara da kaymakamlık yolu açılması gibi adımlar atılmıştır. Bu gelişmeler, kadın hareketinin etkisiyle o dönem devlet erkinin atmış olduğu adımlardır.

D. 1990’lıve 2000’liYıllarda Kadın Hareketi

Türkiye’de 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren oluşan feminist yapı ve örgütlenmeler, uluslararası siyasette sol tandanslı eleştirel düşüncelerin yerini, başını ABD’nin çektiği piyasa odaklı, liberal-muhafazakâr siyasetin aldığı, iki kutuptan birinin tam anlamıyla iflas edip, dünya siyasetinde tek kutubun etkisinin yaşandığı yıllarda gelişimlerini tamamlamışlardır. Feminizmin güçlü bir şekilde 1990’lı yıllarda yaşanmaya başladığı ülkelerde, 1990’lı yılların on ve yirmi yıl öncesi genel olarak yönetimlerinde sivil siyasete mensup olmayan üniformalı yönetimler karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, Ortadoğu, Güney Amerika ve Güney Afrika ülkelerinde o tarihlerde yaşananlar bu durumu karşılamaktadır.¹⁰⁵

¹⁰³ Tekeli, **Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareket**, s. 343.

¹⁰⁴ Betül Karagöz, Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve “İkinci Dalga” Uğrağı, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:3, Sayı:7, 2008/7, s. 180.

¹⁰⁵ Sancar, ss. 70, 72.

Ülkemizde 1989'dan sonra heyecan ve hevesin minimum düzeye indiği, siyasi sorunların su yüzüne çıktığı bir dönem çıkış almıştır. Bu dönemin kadın hareketinin kurumsallaştığı bir süreç anlamı ifade etmesi hiç kuşkusuz ülkenin içinde bulunduğu siyasi konjonktürle de doğrudan ilintilidir. Çünkü 1990'lı yıllar Türkiye'de genel olarak toplumsal muhalefetin gelişmediği ve siyasal ajandaların iktidar ve güç sahipleri tarafından belirlendiği bir on yıl olmuştur. Bu dönemde yükselen iki kadın hareketi de Kürt siyasi hareketinin yükselişinden faydalanan kadın grupları ile aynı şekilde siyasal İslam'ın yükselen trendini kullanan kadınlar olmuştur.¹⁰⁶ Çaha; 1980'li yıllarda temelini atıp 1990'lı yıllarda varlığı ile tamamen beliren kadın hareketini yerli feminizm olarak nitelemektedir. Bu dönemde kamusal alanın bir parçası olmaya çalışan bu hareket yine kendisi gibi kamusal hayatın parçası haline gelmeye çalışan tradisyonel kesime ait kadınların öncülük ettiği dinamizm olmuştur. Bu kadın hareketinin yerli feminizm olarak tanımlanmasının sebebi, öncüsü olduğu kadınların, mahallî sorunları ile ilgilenmesidir. Bu kadın hareketini II. Meşrutiyet Dönemi feminist hareketine benzeten Çaha; bu hareketi kadınların tüm hemcinsleriyle eşitlik talebi, inanç ve değerleri doğrultusunda tüm haklarını ama özellikle eğitim hakkını alabilmek ve aile içerisindeki sosyal konumlarından farklı olarak sosyal hayatta da modern toplumun bir parçası olma talebi olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁷

1990'larda kadın hareketinin gelişimi, dünyada yaşananların iz düşümü nispetinde, Türkiye'de Kemalist modernizmin içine düştüğü bunalım ile siyasal İslami hareketin tırmanış yaşadığı bir dönemde şekillenmiştir. Yükselme devrini 1990'larda yaşamaya başlayan siyasi İslami hareket, Kemalizm'e kadın hareketi ve başörtüsü üzerinden getirdiği eleştiri ile o güne kadar ciddi bir eleştiri ile karşılaşmamış olan Kemalizm'in kadın hareketini laiklik hassasiyetine endeksleyen bir anlayış içerisine girmesine sebep olmuştur. Başörtülü kadınların kamusal alanda, inançlarının bir parçası olarak kabul ettikleri başörtüleri ile var olma isteği laiklik hassasiyeti olan kesimlerde laikliğin ihlali olarak bir tepki ile karşılanmış, İslami düşünce içerisindeki feminist kadınlar başörtüsü takmanın özgür iradelerinin bir

¹⁰⁶ Aksu Bora, Asena Günel, **90'larda Türkiye'de Feminizm**, Önsöz, (Ed. Aksu Bora, Asena Günel), İletişim Yayınları, 6. Baskı, 2016, İstanbul, s. 8.

¹⁰⁷ Ömer Çaha, **Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var Mı?**, Kadın Bienali Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum, İstanbul, Mart, 2001, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>, (21.01.2017).

seçimi olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁸ Siyasal İslam etkisindeki kadınlar kadın hareketinin seçkinci bir yapıda olduğuna inanmış ve bu seçkinci yapıyı sorgulamışlardır. Kürt kadınlar ise ülkedeki feminizmin Türklüğünü sorgulamışlardır. Bu iki siyasi hareketin bölücülük ve irtica olarak nitelendirilmesi kadın hareketine de yansıyor burada da bazı kopmalara sebebiyet vermiştir.¹⁰⁹

1990'lı yıllarda da, feminist hareket bünyesindeki kadınların sorunlarını duyurma, tartışma ve kendilerine taraftar devşirme uğraşları devam etmiştir. Fakat bu kadınların ideolojik açıdan dünya görüşleri, etki alanları ve yapılanma şekilleri açısından ortaya çıkan çeşitlilik geçen on yılla arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Sayıca yaşanan artışın yanında bu kadın hareketi üç büyük şehir dışında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde de yayılmaya başlamıştır.¹¹⁰

1990'ların kadın hareketinin üzerinde durduğu önemli gördüğü konulardan birisi, kendisine önceki on yıllık süreçten miras kalmış olan kadına uygulanan şiddetle mücadele meselesidir. Bu konuya dair tepkilerini hep güncel tutmaları, şiddete karşı koyan fikir anlayışlarını gündemden düşürmeme çabaları ve bu konuda başarılı olmaları 1990'lı yılların kadın hareketinin en belirgin özelliği olan kurumsallaşmayı kolaylaştıran argümanlardan birisini süreklilik yapmıştır. Diğer bir özellik ise kurumlaşma olmuş ve nitelik daha sonraki yıllara da devredilmiştir. Kurumlaşma adımlarının atılması sonucu; Ankara'daki Kadın Dayanışma Vakfı, Ege Kadın Dayanışma Vakfı (EGDAV), Türkiye Barolar Birliği içinde bulunan Kadın Hukuku Komisyonları'nın bir çatı niteliğinde kurdukları TÜBAKKOM gibi kurumlar hayata geçirilmiştir.¹¹¹

1990'larda kadınlar ve kadın hareketinin girişimleri sonucu; 1990 yılında, kadınların geçmişini iyi tanımak, bu konuda araştırma yapan kimselere ve gelecek nesillere kadın ve kadın hareketi konusunda sağlıklı bilgileri aktarabilmek amacıyla, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kurulmuştur.¹¹² 1991 yılında

---

¹⁰⁸ Sancar, s. 72.

¹⁰⁹ Bora, Günel s. 8.

¹¹⁰ Filiz Kardam, Yıldız Ecevit "1990'ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge", **90'larda Türkiye'de Feminizm**, (Ed. Aksu Bora, Asena Günel), İletişim Yayınları, 6. Baskı, 2016, İstanbul, s. 90.

¹¹¹ Seniye Nazik Işık, "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler", **90'larda Türkiye'de Feminizm**, (Ed. Aksu Bora, Asena Günel), İletişim Yayınları, 2016, İstanbul, s. 47-58.

¹¹² İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, <http://kadineserleri.org/hakkimizda/>, (06.04.2017).

Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) arasında kurulan 49. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nden SHP tarafının teklifiyle kadın sorunları ile ilgilenecek bir devlet bakanlığı oluşturulmuştur. Ayrıca 3 Temmuz 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararına göre Medeni Kanun'un 159. Maddesi (kadının çalışmak için eşinden izin alma zorunluluğu) iptal edilmiş ve bu gibi ayrımcı ve cinsiyetçi maddelerin meclis tarafından iptali istenmiştir.¹¹³ 25 Haziran 1993 tarihinde 50. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin kurulmasıyla Türkiye Cumhuriyeti ilk kadın başbakanı Tansu Çiller olmuştur.¹¹⁴

2000'ler Türkiye'sindeki kadın hareketi ise 1980'lerin kadın hareketinden farklı bir yol izlemiş ve benzeşme noktasında ayrılmıştır. 1990'larda başlayan kurumsallaşma ve kurumlaşma tam olarak tamamlanmasa bile nispeten önemli gelişmeler kaydederek büyük bir yol almıştır. 2000'li yılların başında kadın hareketinde kurumsallaşma dışında gözle görülen bir diğer gelişme ise kadın hareketinin daha geniş kitlelere nüfuz etmesi ve büyük oranda sayı bakımından çeşitlenmesidir. Bu duruma ek olarak, 1980'li yılların içerisinde feminist hareket bünyesinde yer alan kadınlar halen kadın hareketinin kapsadığı alanda yer alsalar da artık onların yerlerini yavaş yavaş arkadan gelen kadınlar almakta ve Türkiye'deki kadın hareketi 2000'li yıllarda, belki de ilk defa zamanlama açısından Avrupa ile senkronik olacak biçimde üçüncü nesle dönmüştür.¹¹⁵ 2000'li yıllardaki feminist hareketin kadınlara ait sorunları savaş, göç ve yoksulluk gibi türlü durumlarla bağdaştıran ve ele alan karakteristik bir yapısı göze çarpmıştır. Ayrıca 2000'li yılların feminist hareketinin bir diğer özelliği ise kadın sorunlarının geçmiş dönemlerdeki feminist hareketlere nazaran daha çok iç içe geçmeye başlamasıdır.¹¹⁶

Türk modernleşmesinin düşünce sistemi ve lokomotifini olan Kemalizm'in ve onun ekseninde gelişen feminist hareketin, şehirlerde yaşayan, eğitim seviyesi yüksek, orta sınıfa ait kadınlar üzerinden modernleşmeyi tanımladığı ve dolayısıyla toplumdaki diğer kadınları görmezden geldiği İslamcı feministlerce iddia edilerek bu

---

¹¹³ Tekeli, **Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareket**, s. 343.

¹¹⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri**,

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html, (06.04.2017).

¹¹⁵ Nilüfer Timisi, Meltem Ağduk Gevrek, "1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket Ankara Çevresi", **90'larda Türkiye'de Feminizm**, (Ed. Aksu Bora, Asena Günel), İletişim Yayınları, 2016, İstanbul, s. 37.

¹¹⁶ Meral Apak, **1980-90 Arası Türkiye'de Kadın Hareketinin Gelişim Süreci ve 2000'lere Yansıması: Farklılıklar, Tartışmalar, Ayrışmalar**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, ss. 234-235.

durum eleştirilmiştir. Yapılan bu eleştirilerden feministler de etkilenmiştir. Bundan dolayı feminist yapılanmalar Atatürkçü kadın örgütleri ile olan bağlarını 90'lı yılların sonunda koparmaya başlamış ve bu süreç 2000'lere de taşınmıştır.¹¹⁷ Geçmişte Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde feminist yapıların olmayışı dikkat çekse de bu iki bölge önce söz konusu yapıların sayısını arttırmaya özen göstermiş ve daha sonra Kürt kimliği üzerinden politika yapan ve bünyesinde hiç de azımsanmayacak sayıda kadın barındıran siyasal partiler çıkarmıştır. Bu partiler 2005'den 2009'a kadar faaliyet gösteren Demokratik Toplum Partisi (DTP), bu partinin kapatılması ihtimaline karşın 2008 yılında kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ve 2012 yılında kurulmuş ve kendinden önceki partilerin ardılı olan, ayrıca benzer kadrolar içeren HDP'dir. Birbirlerinin türevleri olan bu üç partinin iki temel özelliği etnik kimlik siyaseti üzerinden politika geliştirmeleri ve her dönem giderek artan oranda, parti içinde uyguladığı kotalarla kadınlara da eş genel başkanlık şekliyle partinin en üst noktasında dahi geniş ölçekli yerler ayırması olmuştur.¹¹⁸ Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, Atatürkçü kadın örgütleri ile bağlarını koparan feminist yapıların, başlangıcı 1990'lı yıllara dayanan İslamcı ve Kürt feminizm hareketine yakınlaşması olgusu 2000'li yıllarda da devam etmiştir.

2000'li yıllarla birlikte ülkemizdeki feminist hareket kurumsallaşma sürecini büyük ölçüde başarmış ve bu kurumsallaşmanın sonucu olarak akademi dünyasında da bu konuya yönelik yapılan çalışmalar ülkedeki kadın hareketinin toplumla buluşmasını da sağlamıştır. Bu buluşma gerçekleşmeden önce ülkemizde kadın hareketi ve kadınları tek tip bir kalıp içerisine sokmaya çalışan anlayış hâkim olmuştur. Toplumla yaşanan buluşma ile birlikte 2000'lerdeki kadın hareketi Türk kadını ve onun sorunlarını anlamaya çalışmış ve süreç içerisinde ülkemizde de Postmodern bir feminist anlayışın gelişmesine katkı sunmuştur.¹¹⁹

Sonuç olarak, Aydınlanma Çağı ile birlikte ilk adımları atılan kadın hareketi dünyada üç aşamalı bir seyir izlemiş ve her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de farklı bir gelişim göstermiştir. Türkiye'de kadın hareketi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde atılan modernleşme adımları ile belirginleşmeye başlamıştır. Osmanlı

---

¹¹⁷ Sancar, s. 73.

¹¹⁸ Sancar, ss. 75-76.

¹¹⁹ Prof. Dr. Ömer Çaha ile "Feminizm" Üzerine, Kadın ve Demokrasi Derneği, 31 Ağustos, 2013, <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>, (23.04.2017).

Devleti'nde başlayan reform hareketleri, dernekler, gazeteler ve dergiler üzerinden Osmanlı kadınlarını ve kadın hareketini de etkilemiştir. Özellikle II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki kadınlar için modernleşmenin simgesi olmuştur. Ancak, temel eğitimden yüksek öğretime kadar bu reform adımlarının İstanbul ve Selanik dışında ülkenin ve toplumun tamamına yayılamamasından dolayı atılan adımlardan daha ziyade orta ve üst sınıfa mensup ailelerin çocukları olmak üzere dar bir çevre yararlanmışlardır. Türkiye'de kadın hareketi Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet ile devam eden ve toplumu her yönden etkileyen bir modernleşme sürecinin parçası olduğundan, devlet ricali ve Osmanlı'da yaşayan eğitilmiş, üst tabakadaki kadınlar öncülüğünde gelişmiştir. Meşrutiyet dönemi düşünce sistemleri olan İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımları da kadın konusuna eğilmişler ve her biri kendi ideolojileri ve düşünce sistemleri etrafında bir kadın imgesi tahayyül etmiş, bu doğrultuda kadınların sorunlarının temeline inip, çözüm önerileri geliştirmişler.

Milli mücadele döneminde kadınlarına hem cephe gerisinde hem de cepheye gösterdikleri destek ve fedakârlık, onları Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin simgesi durumuna taşımıştır. Türk kadını, Cumhuriyet Rejimi ile yeni bir görünüme kavuşmuş, modernleşme-batılılaşma adımları sayesinde 1930 yılında çıkarılan yasa ile kadınların yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olmalarının önünü açılmıştır. Böylelikle kadınlar için siyaset kapısı aralanmıştır. 1934 yılında yapılan anayasa değişikliği ile kadınların genel seçimlerde de seçme ve seçilme hakkına sahip olmasıyla kadınların siyasete katılım ve siyasette temsil alanları genişlemiştir. Kadınlara, özellikle siyasal hakların verilmesinin iki nedeninden birisi modernleşmenin başarılması ise diğeri ulus-devlet yaratma fikrinin bir sonucudur. 1940'lardan 1960'lara kadar olan dönem ise kadın hareketi açısından önemli bir gelişme yaşanmadığı için ölü bir dönem olarak değerlendirilmiştir.

1980'li yıllarda etkili olan kadın hareketi için kadın kimliği ve bedeni önemli görülen, öne çıkan ilk konu başlığı olmuştur. Kadının baskılanması ve maruz kaldığı şiddet konularında çözüm geliştirilmesi için ses getiren eylemler de bu dönemde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 1986 yılında CEDAW'ı yürürlüğe koyması bu dönemdeki kadın hareketinin en önemli kazanımlarından birisi olmuştur. Ayrıca, bir üniversite bünyesinde kadın sorunları araştırma merkezinin kurulması, Devlet

Planlama Teşkilatı içerisinde Kadına Yönelik Politikaları Danışma Kurulu oluşturulması ve Çalışma Bakanlığı'nda bir Kadın Birimi kurulması gibi durumlar, devlet erkinin attığı adımlar sonucunda yaşanan gelişmelerdir. Bunun yanında 12 Eylül 1980 Askeri Rejimi'nin siyasal parti kadın kollarına getirdiği yasak bu dönemde kurulan kadın komisyonları ile aşılmaya çalışılmıştır. Öte yandan bu dönemdeki kadın hareketi kimi kesimlerce, sanat, siyaset ve üniversite çevreleri ile sınırlı kalmaları nedeniyle eleştirilmiştir.

1980'li yıllarda aktivist bir karaktere bürünen kadın hareketi, 1990'lı yıllara geldiğinde ise bir kurumsallaşma sürecine girmiştir. Nitekim kadın için mücadele eden kurum ve kuruluşların sayısının arttığı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başta kadının insan haklarını korumak ve kadın-erkek eşitliğini sağlamak adına kadın temalı uluslararası anlaşmaları imzalayan taraf devletler arasına katılmıştır. Bu dönemde yükselen iki kadın hareketi de Kürt siyasi hareketinin yükselişinden faydalanan kadın grupları ile aynı şekilde Siyasal İslam'ın yükselen trendini kullanan kadınlar olmuştur. 1990'lı yıllar kadın sorunları ile ilgilenecek bir devlet bakanlığının kurulduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa kadın bir başbakanın görev aldığı yıllar olmuştur.

1990'lı yıllarda kadın hareketi için başlayan kurumsallaşma süreci 2000'li yıllarda da devam etmiştir. Ancak 2000'li yılların başında kadın hareketinde kurumsallaşma dışında gözle görülen bir diğer gelişme ise kadın hareketinin daha geniş kitlelere nüfuz etmesi ve büyük oranda sayı bakımından çeşitlenmesidir. Türkiye'deki kadın hareketi 2000'li yıllarda, belki de ilk defa zamanlama açısından Avrupa ile senkronik olacak biçimde üçüncü nesle dönmüştür. 2000'li yıllardaki feminist hareketin kadınlara ait sorunları savaş, göç ve yoksulluk gibi türlü durumlarla bağdaştıran ve ele alan karakteristik bir yapısı göze çarpmıştır. Ayrıca 2000'li yılların feminist hareketinin bir diğer özelliği ise kadın sorunlarının geçmiş dönemlerdeki feminist hareketlere nazaran daha çok iç içe geçmeye başlamasıdır. Bu dönemde, Kemalizm ekseninde gelişen feminist hareketin, şehirlerde yaşayan, eğitim seviyesi yüksek, orta sınıfa ait kadınlar üzerinden modernleşmeyi tanımladığı ve dolayısıyla toplumdaki diğer kadınları görmezden geldiği İslamcı feministlerce iddia edilerek bu durum eleştirilmiştir. Bundan dolayı feminist yapılanmalar Atatürkçü kadın örgütleri ile olan bağlarını 1990'lı yılların sonunda koparmaya başlamış ve bu

süreç 2000'lere de taşınmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, Atatürkçü kadın örgütleri ile bağlarını koparan feminist yapıların, başlangıcı 1990'lı yıllara dayanan İslamcı ve Kürt feminizm hareketine yaklaşması olgusu 2000'li yıllarda da devam etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARDA KADINLARIN SİYASETE KATILIM SORUNU

Türkiye’de kadınların siyasal katılımı, gerek niceliksel gerekse niteliksel anlamda istenilen düzeye gelememiştir. Bir sorun olarak görülen bu durumun altında yatan nedenler ve çözümüne dair öneriler, kadınlara yönelik sivil toplum kuruluşları, çeşitli toplumsal eğilimleri ölçmeye çalışan kamuoyu araştırma şirketleri ve uluslararası fonlar tarafından finanse edilen ve kadınların siyasal katılımına zaman zaman spesifik ilgi duyan sivil toplum örgütleri tarafından araştırılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın bu bölümünde, kadınların siyasal katılımını merkez alacak şekilde, bu konuda yapılan çeşitli araştırmalara yer verilmiştir.

2018 yılı Mayıs ayı itibariyle her biri ayrı olacak şekilde, parlamentoda temsil edilen partilerin seçmen kümelerine yönelik KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından gerçekleştirilen araştırma ve Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Enstitüsü’nün 2019 yılında yayımladığı Dijital Haber Raporu’na yer verilmiştir. Ayrıca, Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları (PODEM) tarafından 2019 yılında, Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler başlıklı araştırma ile Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından 2014 yılında yapılan Değişen Türkiye’de Kadın Türkiye’de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu isimli araştırma da bu bölümde yer verilen kaynaklardan olmuştur.

Yaşama Dair Vakfı (YADA) tarafından 2015 yılında paylaşılan, Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi Verileri Sivil Toplum Kuruluşları başlıklı çalışma ile Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı tarafından 2011 yılında Türkiye Ülke Raporu olarak açıklanan Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi de çalışmanın bu bölümünde yer bulan kaynaklardandır. Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi tarafından her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması’nın 2019 yılında yayımlanan ilgili sonuçları da bu bölümde yer verilen diğer araştırmalardandır.

Yine, KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından 2011 yılında yapılan Siyasette Kadın Temsili Araştırması ve Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) tarafından 2019 yılında yapılan Üst Düzey Karar Almada Kadın Katılımı başlıklı çalışma da bu bölümde faydalanılan kaynaklar arasındadır. Ayrıca Konsensus Araştırma Danışmanlık tarafından 2006 yılında yapılan Türkiye’de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği tarafından 2018 yılında yayımlanan Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi de sonuçlarına yer verilen kaynaklardır. Bununla birlikte, Türkiye’nin dört bir yanındaki farklı konseptlerdeki kadın örgütlenmeleri ile temas halinde olan Kadın Koalisyonu tarafından 2019 yılında, Parti Program ve Tüzüklerinin Feminist Perspektiften Değerlendirilmesi çalışması da bu kapsamdaki kaynaklar arasında yer almıştır.

I. TÜRKİYE’DE KADINLAR VE MEDYA

KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından 2018 yılının Mayıs ayında AK Parti, CHP, MHP ve HDP seçmen kümelerinden her biri için ayrı ayrı yapılan bu çalışmalarda, parti seçmenlerinin demografik özellikleri, diğer seçmenlerle farklılıkları ve yıllar içerisindeki değişimleri ve güncel siyasi olaylara bakış, iç ve dış politika, kutuplaşma gibi farklı konular barındıran araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu araştırmalardan AK Parti’li seçmenlere yönelik gerçekleştirilen araştırmaya göre; AK Parti’liler haber takip etmek için daha çok ATV, TRT ve A Haber gibi televizyon kanallarını tercih etmektedir. Öte taraftan, Fox TV Türkiye’deki partililerin genel olarak haberler edinmek için izlemeyi tercih ettiği televizyon kanalları arasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ortalamasının epey altında da olsa AK Parti’liler arasında Fox TV de haber edinmek için tercih edilen televizyon kanallarındandır.¹²⁰

CHP’liler gündemi takip etmek adına ilk sırada Fox TV’yi tercih etmektedir. Partililerin beşte birinden daha az bir oranı ise yayın politikaları itibariyle parti ile birlikte hareket eden Halk TV’yi izlemektedir. Diğer taraftan, gündemi takip edebilmek için, tüm seçmen gruplarında gazeteler televizyon kanallarına oranla daha

---

¹²⁰KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri AK Parti Seçmenleri**, 2018, s. 24, 25.

az tercih edilirken, bu durum CHP'liler arasında diğerlerine göre düşük bir orandadır. Ortaya çıkan tabloda farkı, CHP'lilerin dörtte birine yakın bir kesiminin tercih ettiği Sözcü Gazetesi oluşturmaktadır. Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri de sırasıyla en fazla tercih edilen diğer iki gazetedir.¹²¹

MHP'liler haber takibi için daha çok, anaakım medya olarak nitelendirilen televizyon kanallarını tercih etmektedir. Bu noktada, son dönemlerde tercih edilme oranı düşme eğilimi gösteren Kanal D, son dönemde, tercih edilme oranların da yukarıya doğru bir ivmelenme gösteren ATV, son yıllarda bir miktar artış gösteren TRT ve Fox TV öne çıkmaktadır. 2016 yılına ait veriler, MHP'lilerin yarısının gazete okumadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada Türkiye genelinde partililerin on tanesinin altısının gazete okumadığı gerçeğiyle karşılaştığımızda MHP'li partililer içerisinde gazete okumayanların oranının Türkiye ortalamasından daha düşük olduğu görülmektedir. MHP'liler, Posta, Hürriyet ve Milliyet gazetelerini haber takibi için tercih etmektedir. Ayrıca MHP'lilerin Posta Gazetesi'nden sonraki tercihi oransal olarak diğer gazeteler şıkkı olmuştur.¹²² Diğer gazeteler seçeneğinin ikinci sırada yer almasında MHP'lilerin parti politikalarına paralel doğrultuda yayın yapan Ortadoğu ve Türkgün gazetelerinin takip edilmesinin büyük oranda etkili olduğu düşünülmektedir.

HDP'liler arasında ve Türkiye genelinde haber için takip edilen televizyon kanallarına bakıldığında, 2017 verisine göre HDP'lilerin beşte birine yakın bir oranının, Türkiye genelinde ise on seçmenden birinin televizyon izlemediği veya haberleri TV'den takip etmediği görülmektedir. Haberleri NTV'den ve ATV'den izleyen HDP'li seçmen kümesinde düşüşler yaşanmıştır. Özellikle ATV tercihinde yaşanan düşüşün altında; kanalın el değiştirmesi ve buna bağlı olarak yayın politikalarının ve siyasi pozisyonun değişmesinin etkili olduğu düşünülmektedir. 2010 yılında on HDP'liden yaklaşık olarak sadece ikisinin takip ettiği Fox TV, 2017 yılında on HDP'linin yine yaklaşık olarak dördünün takip ettiği bir televizyon kanalı durumuna gelmiştir. HDP'li seçmen kümesi arasında TRT neredeyse hiç tercih edilmemektedir.¹²³ Diğer seçmen kümelerinden farklı olarak, internet gazetelerinin sayfalarına ilgi ise genelde popüler internet sayfalarının yanı sıra, muhalif ve objektif

¹²¹KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri CHP Seçmenleri**, 2018, s. 17, 18.

¹²²KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri MHP Seçmenleri**, 2018, s. 17, 18.

¹²³KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri HDP Seçmenleri**, 2018, s. 32, 33.

olduğunu düşündükleri T24, Diken, Gazete Duvar gibi gazetelerin internet sayfaları için gösterilmektedir.¹²⁴

Oxford Üniversitesi Reuters Gazetecilik Enstitüsü'nün Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 38 ülkeden, 75 binden fazla kişinin katılımıyla gerçekleştirdiği geniş kapsamlı 2019 Dijital Haber Raporu'na göre, televizyon ülkemizde hâlâ en önemli haber takip materyali olarak bu alanda başı çekmektedir. Ayrıca, siyasal iktidarın medya üzerindeki kontrolünün arttığına değinilen raporda iktidara muhalif olarak bilinen Doğan Medya Grubu'na ait medya araçlarının Demirören Medya Grubu'na satışı ve uluslararası alandaki tanınırlığı ile özellikle Hürriyet gazetesinin de bu satışta el değiştirmesine ve Türkiye'deki medyanın dönüşümüne değinilmektedir. Ayrıca, Türkiye'de siyasal iktidarın medya üzerindeki artan gücüne rağmen katılımcıların raporda, haber kanalı olarak, muhalif olarak bilinen Fox TV'yi, günlük gazete olarak da Sözcü ve Cumhuriyet gazetelerini en çok güvendikleri haber alma aracı olarak ifade etmeleri, bu televizyon kanalı ve gazetelerin sadece muhalif kesimlerce değil, toplumun geniş kesimleri tarafından tercih edildiğini göstermektedir.¹²⁵ Bu kapsamlı araştırmalar, ülkemizdeki seçmen kümelerini, toplumun farklı ve geniş kesimlerinin de tercihlerini yansıtması ve içerisinde ülkemizdeki kadınların da tercihlerini barındırması yönünden önemlidir.

II. TÜRKİYE'DE KADINLAR ve SİVİL TOPLUM

Sivil toplum, XVIII. yüzyılda Batı Avrupa'da toplu halde yaşamının nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkan bir kavramdır.¹²⁶ Batı'da sivil toplum; demokratik bir yapılanmayı toplumsal katılım temeline oturtacak, toplumsal farklılaşmayı sağlayacak, yaygın sosyal örgütlemelerin yolunu açacak, temel hak ve yükümlülükleri yaygınlaştıracak bir kavram olarak gelişmiştir. Sivil toplum; devletin şekillendirmediği, devlet dışı bir alanı ifade etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aktif ve örgütlü siyasal katılım sürecini de

¹²⁴KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri HDP Seçmenleri**, 2018, s. 56.

¹²⁵Oxford University Reuters Institute, **Digital News Report 2019**, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_0.pdf, (12. 06. 2019), s. 114, 115.

¹²⁶Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2007, s. 544.

ifade etmektedir.¹²⁷ Sivil Toplum Kuruluşu denildiğinde akla gelen kuruluşlar arasında dernekler ve vakıfların yanı sıra sendikalar,odalar, birlikler ve kooperatifler başta gelmektedir.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verileri, Türkiye'de kadınların derneklere olan katılımının oldukça düşük düzeyde kaldığını göstermektedir. Dernek üyelerinin profiline bakıldığında Türkiye'deki dernek üyelerinin yaklaşık olarak beşte birinin kadınlardan, beşte dördünün ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Şehir bazlı bakıldığında ise dernek üyesi olanların sadece %16 oranında kadınlardan oluşması ile Denizli bu oranla Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.¹²⁸

Sivil toplum kuruluşu yöneticilerinden %72,3'u,kuruluşlarında erkek üyelerin çoğunlukta olduğunu belirtirken, kadınların ağırlıkta olduğu sivil toplum kuruluşların oranı yalnızca %10,4'tur. Bunların da ağırlıklı bir bölümünün kadın kuruluşlarından meydana gelmesi, toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sivil toplum kuruluşları bazında ancak onda bir oranında bir yer kapladığını, erkek ağırlıklı, toplumsal cinsiyet eşitliğinden uzak bir tablo olduğunu göstermektedir.¹²⁹ Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına üyelik, gönüllülük ve bağış düzeyleri oldukça düşüktür. Halkın %4,5'i sosyal %5,3'ü ise siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşuna üyedir ve %2,5'i sosyal, %4,2'si siyasi nitelikte bir sivil toplum kuruluşunda gönüllü olarak yer almaktadır.¹³⁰

2009 yılında Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) kapsamında, aralarında Denizli'nin de bulunduğu 7 bölgeden 7 şehirde çeşitli sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile yapılan odak grup toplantılarında, sivil toplum kuruluşlarına, ülke genelindeki katılım düşüklüğünün nedenleri olarak 1980 darbesi sonrasında

---

¹²⁷ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2003 (Devletten Sivil Topluma), s. 94.

¹²⁸ İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, **İllere Göre Dernek Üye Sayıları**, <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-dernek-uye-sayilari>, (23.08.2019). Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın (DBB) ismi 2018 yılında Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir.

¹²⁹ Yaşama Dair Vakfı (YADA), **Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi Verileri Sivil Toplum Kuruluşları**, 2015, s. 74.

¹³⁰ Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, **Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II**, 2011, s. 74.

örgütlenmeye dair oluşan olumsuz algı, geçim kaygısı ve hayırseverlik ile sivil toplum olgularının karıştırılması sayılmaktadır.¹³¹

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları'nın (PODEM) 2019 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya göre kadınlar arasında, sivil toplum kuruluşlarına üye olma oranı oldukça düşüktür. Araştırmaya katılım gösteren kadınların sadece yaklaşık %10'unu bir sivil toplum kuruluşuna üyedir. HDP'li kadınlar sivil toplum kuruluşlarına üye olma noktasında motivasyonu en yüksek olan kitledir. Onların ardından CHP'li kadınlar gelmektedir. Araştırmada ortaya çıkan bulgulara göre ise sosyo-ekonomik statü ile sivil toplum kuruluşlarına üye olmak arasında doğru orantılı bir bağ söz konusudur.¹³²

Yine, Kadın ve Demokrasi Derneği'nin (KADEM) 2014 yılında gerçekleştirdiği bir başka çalışmaya göre ise eğitim, yaş, çalışma durumu ve gelir düzeyi gibi kriterlerin hepsi, kadınların katılımı üzerinde farklı şekillerde etkili olmaktadır. Eğitim düzeyinin, kadınların sivil toplum kuruluşuna katılım göstermedeki performansı ile eğitim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu durumdan hareketle, kadınların eğitim düzeyi arttıkça sivil toplum kuruluşlarına katılım gösterme düzeyi de artmaktadır.

Çalışan kadınlar da çalışmayan kadınlara nazaran sivil toplum kuruluşlarına daha yüksek oranda katılım göstermektedir. Ayrıca gelir düzeyi de bu süreçte etkili olan bir başka faktördür. İnsanlar maddi anlamda belirli bir refah düzeyine ulaştıktan sonra bazı alışkanlıklar edinmek üzere benzer insanlarla belirli örgütlü yapılar içerisinde ortak bir çaba için bir arada bulunabilmektedir.¹³³ Eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar ilk olarak siyasi partileri, daha sonra sırasıyla meslek kuruluşlarını ve sendikaları tercih etmektedir. Eğitim seviyesi düşük olan kadınlar ise ilk olarak siyasal partileri tercih etmekte, daha sonra sırasıyla yardım kuruluşları ve kadın derneklerine yönelmektedir.¹³⁴

---

¹³¹ Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, s. 76.

¹³² Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları (PODEM), **Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler**, 2019, s. 41.

¹³³ Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), **Değişen Türkiye'de Kadın Türkiye'de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu**, 2014, İstanbul, s. 251, 253.

¹³⁴ KADEM, s. 254.

III. PARTİLİ KADINLARIN FEMİNİZM ALGISI

Kadınların feminizme olan bakış açılarını ve feminizm algılarını; siyasal kimlikleri, eğitim ve gelir düzeyleri ve fikirlerinden etkilendikleri çeşitli kişiler belirleyebilmektedir. Kadınlar arasında feminizme karşı büyük bir ön yargı hâkimdir. Kadınlar çoğunlukla kendilerini feminist olarak tanımlamamakta ve feminizme mesafeli bir biçimde yaklaşmaktadır. Seçmen kümeleri arasında CHP’li kadınlar kendilerini diğer seçmen kümelerindeki kadınlara oranla daha fazla feminist olarak tanımlamaktadır.¹³⁵

Toplumun yarısını oluşturan kadınların yarısından fazlası feminizm ifadesini tanımlayamamaktadır. Kadınların feminizm tanımı yıllar içerisindeki süreçte “feminizm kadın üstünlüğünü savunur” ifadesinden, “feminizm kadın erkek eşitliğini savunur” ifadesine dönüşmüştür. Dolayısıyla kadınlar arasında feminizme ve feministlere karşı oluşan ön yargılarda bir azalış söz konusudur.¹³⁶

Gelir düzeyi ile kendisini feminist olarak tanımlama konusunda doğru orantılı bir korelasyon söz konusudur. Gelir düzeyi arttıkça kendisini feminist olarak konumlandırırların oranı yükselmektedir. Kendisi dindar olarak konumlandırırların ise en fazla mesafeli durdukları üç kimlikten bir tanesi feminizmdir. Diğerleri ise liberalizm ve solculuktur.¹³⁷

Kadınların yarısından fazlası, kadınların erkeklerle eşit olduğunu düşünmektedir. Ancak buna karşın kadınların yaklaşık olarak dörtte biri erkekle kadın arası eşitlikten ziyade kadınlara erkek arasındaki farklılığa, birbirinden farklı görev ve sorumluluklarının olduğuna ağırlıklı olarak muhafazakâr ve dini kesimler dikkat çekmektedir.¹³⁸

Kadınlar arasında kadın erkek eşitliği hususundaki fikirler eğitim seviyesine göre değişmektedir. Üniversite mezunu kadınların üçte biri kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğunu düşünmektedir. Ancak buna karşın daha düşük eğitim seviyesine sahip olan kadınların yaklaşık olarak beşte biri kadınlara erkeğin birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir.¹³⁹

---

¹³⁵ PODEM, s. 59.

¹³⁶ Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, **Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019**, İstanbul, s. 34, 35.

¹³⁷ KADEM, s. 275, 276.

¹³⁸ KADEM, s. 228, 229.

¹³⁹ KADEM, s. 229, 230.

Söz konusu çalışmada cevap aranan başka bir problem de kadınların kendi pozisyonlarında ayak bastıkları yerden feminizme olan bakış açılarıdır. Çalışmada görüşlerine yer verilen kadınların yarısı feminizmle ilgili soruya cevap vermekten imtina etmiştir. Dolayısıyla kadınların yarısı feminizmin ne olduğunu ya bilmemektedir ya da daha önce hiç duymamıştır. Feminizmin ne olduğunu bilenler arasında ise konuya negatif yaklaşanlar çoğunluktadır. Ancak tüm negatif çağrışımlara, feminizmin, toplumun fikirlerini etkileme ve yönlendirme konusunda etkin olan bazı kimselerce medya organlarında, erkek düşmanlığı ya da aile karşıtlığı gibi olumsuz algılarla anılmasına rağmen, feminizmi bilen kadınların yarısına yakınının feminizmi olumlu karşılaması feminist hareket açısından kayda değer gözükmemektedir.¹⁴⁰

IV. TÜRKİYE’DE KADINLARIN SİYASAL İKTİDARDAN ÇÖZMESİNİ TALEP ETTİĞİ EN BÜYÜK SORUNLARI

Ülkemizde kadınların mevcut durumundan memnun olduğu hizmetler olsa da kendilerinin özellikle sosyal yaşamlarında karşılaştığı ve siyasal iktidar tarafından çözülmesini gerekli gördüğü sorunlar da bulunmaktadır. Türkiye’de kadınlar en fazla sağlık sisteminden, belediyeçilik hizmetlerinden ve kentleşmeden memnunken, kadınların en fazla memnun olmadığı konular ise sırasıyla ekonomi, kadınların karşılaştığı sorunlar ve ifade özgürlüğüdür. AK Parti ve HDP seçmen kümesinde kendilerini konumlandıran kadınlar yoksulluğu öncelikli sorun olarak görürken, MHP’li kadınlar ise terörü de yoksullukla birlikte öne çıkan sorunlar kategorisinde değerlendirmektedir. Genç kadınlar ve CHP’li kadınlar ise işsizlik sorununun hemen ardından kadınların sorunlarını öncelemektedir. Şiddet ise en büyük 5 kaygıdan birisi olarak görülmektedir.¹⁴¹

Yine, Kadir Has Üniversitesi’nin her yıl düzenli olarak gerçekleştirdiği Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019 raporuna göre Türkiye’de kadınların karşılaştığı en büyük sorun % 60 gibi yüksek bir oranla şiddettir. Şiddet geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi 2019’da da kadınların en büyük sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴²

---

¹⁴⁰ KADEM, s. 232, 233.

¹⁴¹ PODEM, s. 12, 45.

¹⁴² Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, s. 28.

Araştırmaya katılan kadınlar hükümetten en fazla dört alanda adım atmasını beklemektedirler. Bunlar sırasıyla, kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınlara iş imkânı sağlaması, kadın cinayetlerinin önüne geçilmesi ve kadın haklarının iyileştirilmesi yönündeki beklentilerdir.¹⁴³ Kadınların, siyasal iktidardan çözümesini talep ettiği bu sorunlar aynı zamanda kadınların, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yetersiz gördüğü politikalarıdır.

V. TÜRKİYE'DEKİ KADINLARIN SİYASETE VE SİYASAL PARTİ LİDERLERİNE BAKIŞLARI

Türkiye'deki siyasetin, ülkemizdeki kadınlar için ne anlam ifade ettiği, nasıl bir çağırışım oluşturduğu hususu, kadınların siyasete ve siyasetçilere olan bakış açılarına ve kendilerinin siyasal katılımın süreçlerine bir noktada etki etmektedir. Kadınların siyasette yeterince temsil edilmemesi katılımcılar tarafından oransal olarak sırasıyla; siyasal alan içerisinde kadınlara yeterince yer verilmemesi, kadınların siyaset yapma yeterliliğinin bulunmamasının düşünülmesi, kadınların hane içerisindeki sorumlulukların daha öncelikli olması ve seçmen kümelerinin kadın siyasetçi görmek istemesi gibi nedenlere bağlanmaktadır. Dolayısıyla, toplum, kadınların siyasette daha az yer bulmasının nedenini sadece seçmen kümelerinin kadın siyasetçi istememesi ve kadının hane içerisindeki geleneksel toplumsal rollerine değil, daha ziyade kadınlara siyaset yapabilmeleri için gerekli desteğin verilmediği düşüncesine dayandırmaktadır. Buradan hareketle toplum, kadınların siyasette daha çok görünür olması konusunu açıkça desteklemektedir.¹⁴⁴

Peki, partili kesimler partilerinin kadınların siyasal alanda daha fazla görünür olması için adımlar atıp atmadığı ve bu yönde çalışmalar yürütüp yürütmediği konusunda neler düşünmektedir? Seçmen kümelerinin yarıya yakını bu konuda bir fikre sahip olmadığını dile getirirken % 40'ı partisinin bu konuda somut adımlar attığını düşünmektedir. En çok HDP'liler partilerinin kadınların siyasette temsil edilmesi için somut adımlar attığını ifade etmektedir. İkinci sırada CHP'liler bulunmaktadır. AK Parti'lilerin yarısından fazlası partilerinin bahsi geçen konuda çalışma yapmadığı fikrini benimserken, AK Parti'liler diğer partililere karşın partilerinin bu çalışmalarından en fazla haberi olmayan kesimdir. MHP'lilerin üçte

¹⁴³ KADEM, s. 291.

¹⁴⁴ KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Siyasette Kadın Temsili Araştırması**, 2011, s. 21.

birinden fazlası bu konuda çalışma yapıldığını düşünmektedir. Çalışmada görüşlerine yer verilen HDP'lilerin üçte ikisi ise partilerinin böyle bir çalışma yaptığı konusunda bilgi sahibi gözükmektedir.¹⁴⁵

Çalışmaya katılan kadınların büyük bir bölümü siyaset denilince akıllara ilk olarak kavga, kargaşa, adaletsizlik ve kutuplaşma gibi olumsuz çağrışımların geldiğini ifade etmektedir. Yine çalışmada fikirlerine yer verilen kadınların çoğunluğu ülkemizin siyasal atmosferindeki gerilim ve gerginlikten şikâyet etmekte ve bu nedenle siyasete mesafeli durmaktadır. Ayrıca kadınlar, siyaset içerisinde kendilerine sembolik ve sadece seçim dönemlerinde olmak kaydıyla sınırlı bir biçimde yer verildiğini düşünmektedir.

Kadınlar, günlük rutinleri içerisinde, siyasal eğilimleri fark etmeksizin siyasal görüşü kendileri gibi ya da kendilerine yakın olan kimselerle ve yakın çevrelerinden güvendikleri kimselerle siyasal konular hakkında fikirlerini paylaşmaktadır.

Kadınların siyasette eksik temsil edilmesinin kadınlardan kaynaklanan nedenlerinden birisi; siyasal ideoloji ve yönelim farkı olmadan kadınların siyaset için kendilerini birikim ve donanım konusunda eksik bulmalarıdır. Ancak hem AK Parti'li hem de CHP'li kadınlara göre bu durumun altında yatan sebep hali hazırda siyaseti içerisine alan, kadını değersizleştiren siyasal atmosferdir.

Kadınlar, ailelerinden bir kadının siyasete katılım göstermesi durumunda genellikle destekleyebileceğini ifade ederken, destek olmayacaklarını ifade edenler ise yalnızca kadınların değil erkeklerin de siyasete girmesine sıcak bakmadıklarını, siyasetin Türkiye'de korkulması ve girilmemesi gereken bir alan olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁶

Kadınların siyasete bakışlarını da etkileyen önemli bir başka konu da siyasal parti liderleri hakkındaki fikirleridir. Kadınlara akıllarına gelen ilk üç siyasal lider sorulduğunda ise sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan, Mustafa Kemal Atatürk ve Selahattin Demirtaş isimlerini vermişlerdir. Eski ve yeni siyasal liderlerin yer aldığı isimler arasından kadınlar, kadın siyasal lider olarak sadece Meral Akşener'in ismini vermişlerdir.¹⁴⁷ Ayrıca çalışmada görüşlerine üçüncü bölümde yer verilen Denizli'deki AK Parti'li kadınlar kendilerinin kadın kollarına katılma süreçlerinde

¹⁴⁵ KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Siyasette Kadın Temsili Araştırması**, 2011, s. 24, 25.

¹⁴⁶PODEM, s. 31, 37.

¹⁴⁷PODEM, s. 30.

Recep Tayyip Erdoğan'ın da doğrudan bir etken olduğunu dile getirmektedirler. Parti liderleri açısından, Erdoğan'ın partisinin kitlesi üzerinde yarattığı etki kadınların siyasal katılım süreçlerinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

VI. KADINLARIN SİYASAL KARAR ALMA MEKANİZMALARINA KATILIMLARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER VE KOTA UYGULAMASI

Kadınların siyasal karar alma mekanizmalarına katılım göstermelerinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engeller ekonomik, sosyal ve siyasal alanda olmak üzere geniş bir yelpazeye yayılabilmektedir. Bununla birlikte siyasal partiler, kadınların siyasal katılımlarını artırmak amacıyla birtakım uygulamalara başvurmaktadır. Niteliği tartışılrsa da kota uygulaması, kadınların katılımlarını niceliksel olarak yukarılara çekmek anlamında bir uygulama olarak siyasal partiler tarafından tercih edilmektedir.

Kadınlar kendilerinin siyasal karar alma mekanizmalarına katılmalarının önündeki engellerden birisi olarak kadınların ekonomik imkânsızlıklarını görmektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlıktan yoksun olmaları nedeniyle erkeklere ya da dolaylı olarak aileye olan ekonomik bağımlılık kadınların siyasal süreçlere aktif katılımını negatif yönde etkileyip, kadınların siyasal katılımını kısıtlamaktadır. Kadınlar bu konudaki bir diğer engel olarak da ezilmeler ve dışlanmalar karşısında kadınlar arasındaki dayanışma kültürünün çok güçlü olmamasını ve kadınlar arasında gruplaşmaların yüksek olmasını görmektedir.

Kadınlar kendilerinin siyasete katılım gösterme noktasında erkeklere nazaran daha dar bir alanda hareket etme zorunluluklarını olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte kadınlar kendilerinin sadece iki farklı biçimde siyasal alana dâhil olabileceklerini de düşünmektedir. Kadınlara göre ya bu birilerinin size yardım etmesi ile daha tepeden inme bir şekilde olur ya da aileniz içerisinde siyasetin doğrudan ya da dolaylı yoldan içinde olan birilerinin sizi yönlendirmesi ile gerçekleşmektedir. Ayrıca kadınlar siyasal katılımları için kendilerinden erkeklere nazaran daha eğitilmiş, yüksek bilgi, beceri birikimine ve bir profile sahip olmalarının beklendiğini ancak erkeklerin daha az eğitim ve düşük bir profile siyaset yapabildiklerinden yakınmaktadır.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), **Üst Düzey Karar Almada Kadın Katılımı**, 2019, s. 53.

Kadınlar yerel ölçekte siyasal alanın karar mercilerine dâhil olmanınca partinin üst yönetimine yakın olmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Kadınlara göre, bu da kimin görev süresi içerisinde karar alma mekanizmaları içerisinde bulunduysanız onun adamı olmakla itham edilmek gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır.¹⁴⁹

Partilerin seçmen kümeleri dikkate alındığında partili kadınlar arasında siyasete ilgisi en yüksek olan kadınlar HDP’li kadınlardır. İkinci sırada ise CHP’li kadınlar yer almaktadır. Partili kadınlar arasında sadece HDP’li kadınlar kendilerini siyasetin dışında hissetmiyor ve konumlandırmıyor.¹⁵⁰ Bu noktada partinin merkez ve yerel örgütlenme farkı gözetmeksizin her kademesinde pratiğe döktüğü eş başkanlık uygulamasının en büyük faktör olduğu düşünülmektedir. Çünkü söz konusu uygulama parti örgütünün her bir biriminde en az yüzde elli kadın kotasına ve yarı yarıya kadın temsiline olanak sağlamaktadır.

Kota uygulamasının kabul görmediği durumlar da yaşanmaktadır. 2011 yılında KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından gerçekleştirilen Siyasette Kadın Temsili Araştırması’na katılan katılımcıların yaklaşık olarak dörtte biri kota uygulamasına sıcak bakarken, yaklaşık olarak yarısı kota uygulamasının dışında kadınlara kolaylık sağlanmasından yana tavır koymaktadırlar. Sonuç olarak, toplumun ağırlıklı bir bölümü kadının siyasete katılımı için gerekli adımların atılmasına olumlu yaklaşırken bu konuda başvurulacak ilk yöntemin kota uygulaması değil, başka pozitif ayrımcılık içeren yöntemlerin olması gerektiği fikrini ortaya koymaktadır. Yaş ile kota uygulamasına destek olma arasında ters bir orantı oluşurken eğitim seviyesi ile kota uygulamasına destek olma arasında doğru bir orantı oluşmaktadır. Yaş azaldıkça kota uygulamasına destek artmakta, yaş arttıkça ise diğer kolaylıklara destek artmaktadır. Eğitim seviyesinin artmasıyla da kota uygulamasına destek artmaktadır.¹⁵¹

Herhangi bir siyasal partideki kadın siyasi sayısının diğer siyasal partilere göre daha fazla ve kadınların siyasal katılım süreçlerinin içinde olması, hem siyasal davranışın biçimi bakımından siyasetin niteliğini, hem de tüm alanlarda elde edilen sonuçları olumlu yönde değiştirebilir görüşünü benimseyenlerin o partiye oy vererek destekleme olasılıklarını bu görüşü benimsemeyenlere göre daha fazla arttırmaktadır.

---

¹⁴⁹TESEV, s. 54.

¹⁵⁰PODEM, s. 30, 32.

¹⁵¹KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Siyasette Kadın Temsili Araştırması**, 2011, s. 23.

Bölgesel alt kıvrımlara indiğimizde, Ege Bölgesi'nde ikamet edenler diğer bölgelerde bulunanlara göre daha yüksek oranda, kadınların siyasal karar alma süreçlerinde yer almasının, siyaseti niteliksel açıdan yukarıya çekeceği fikrine inanmaktadır. Öte yandan, herhangi bir siyasi partideki kadın siyasi sayısının diğer siyasal partilere göre daha fazla olmasının, kadınların karar alma süreçlerine erkeklerle eşit katılımı için, siyasal partilerin kota uygulamasına bağlayıcı metinlerinde yer vererek bu uygulamayı aktif kullanmalarını destekleyeceğini ifade edenlerin o partiye oy verme olasılıklarının, desteklemeyeceğini söyleyenlere göre yüksek olduğu görülmektedir. Bu ifadenin cinsiyet anlamında alt kıvrımlarına baktığımızda cinsiyet kotası uygulamasının partilerin bağlayıcı metinlerinde yer verilerek aktif olarak kullanılması görüşü kadınlardan, erkeklere göre daha fazla destek bulmaktadır. Bununla birlikte, siyasette daha çok kadın görmek isteyenler, siyasette daha fazla kadın görmek istemiyorum diyenlerden daha yüksek oranda kota uygulamasını desteklemektedir.¹⁵²

Kota uygulamasına partiler özelinde bakıldığı zaman CHP'lilerin kota uygulamasını destekleme noktasında ilk sırada yer aldıkları görülmektedir. On CHP'liden dokuzu bu konuda olumlu fikir beyan ederken, HDP'lilerin %80, AK Parti'lilerin %77, MHP'lilerin %72 ve SP'lilerin ise %55'lik kesimi kadınların karar alma süreçlerine erkeklerle eşit katılımı için, siyasal partilerin kota uygulamasına bağlayıcı metinlerinde yer vererek bu uygulamayı aktif kullanmalarını destekleyeceklerini ifade etmektedirler.¹⁵³

VII. KADINLARIN HÜKÜMETİN KADIN POLİTİKALARINA BAKIŞI

Yürütme erkinin, kadınların çeşitli talep ve beklentilerinin karşılanması için hayata geçirdiği politikalar, toplumda birbirlerinden farklı sosyo-ekonomik kesimlerde konumlanan kadınlar tarafından zaman zaman farklı yorumlanmaktadır. Siyasal iktidarın uygulamaya koyduğu, kadınlara yönelik politikalar bazı kadınlar tarafından yeterli ve başarılı bulunurken, bazı kadınlarca son derece başarısız ve yetersiz olarak görülmektedir.

---

¹⁵²Konsensus Araştırma Danışmanlık, **Türkiye'de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu**, 2006, İstanbul, s. 79-110.

¹⁵³Konsensus Araştırma Danışmanlık, s. 113.

Çalışmaya katılan kadınların tercihlerine bakıldığında kadınların yarısından fazlası (%54) siyasal iktidarın kadınlara yönelik çalışmalarını başarılı bulmaktadır. Kadınların dörtte biri hükümeti bu bağlamda çok başarılı bulurken, %27'si ise biraz başarılı bulmaktadır. Öte yandan hükümetin kadınlara yönelik politikalarını başarısız bulan belli oranda katılımcı var. Yürütülen politikaları fazla başarılı bulmayanların oranıyla başarısız bulanların oranı benzer biçimde %13 düzeyindedir. Dolayısıyla kadınların %26'sı yürütülmekte olan politikaları yetersiz veya başarısız bulmaktadır.¹⁵⁴ Eğitim düzeyi düşük olan kadınlar genel olarak hükümet politikalarını başarılı bulurken, eğitim düzeyi yüksek olanlarsa daha çok başarısız bulmaktadır. Üniversite mezunu olan kadınların, kadın sorunlarına yönelik politikalar konusunda hükümetten daha fazla beklenti içinde olduğunu söyleyebiliriz. Hükümeti kadın politikaları konusunda başarılı bulan katılımcıların oranı gençlerle yaşlılarda birbirine yakındır. Ancak başarısızlık konusunda gençlerin oranı yaşlıların önüne geçmektedir. Kısaca, genç kadınların hükümetin politikalarına göre memnun olma düzeyi, yaşlılara göre daha düşük olup bu kitlenin daha fazla beklenti içinde olduğu söylenebilir. Çalışan kadınlar takip edilen politikalara karşı çalışmayanlara göre daha fazla olumsuz düşünmektedir. Sonuç olarak, araştırma bulgularına göre eğitim düzeyi yüksek, çalışan, genç ve yüksek gelir grubuna sahip kadınlar hükümet tarafından kadınlara yönelik takip edilen politikaları yetersiz veya başarısız bulmaktadır.¹⁵⁵

VIII. SİYASAL PARTİLERİN PROGRAM VE TÜZÜKLERİNDE KADINLARA YÖNELİK POZİTİF VE NEGATİF AYRIMCILIK

Siyasal partilerin bünyesinde kadınların pozitif ya da negatif anlamda ayrımcılığa uğraması, kadınların siyaset ve siyasal partiler içerisindeki geleceklerine etki eden faktörlerden olmaktadır. Siyasal partilerin program ve tüzüklerinde yer alan ifadeler, kadınların bireysel ya da kadın kolları olarak uğradıkları olumlu ve olumsuz ayrımcılıklar hakkında genellikle fikir verebilmektedir.

Siyasal partilerin tüzüklerinde parti içinde ve dışında işlenen suçlara karşı disiplin maddeleri düzenlenmiş ve bu maddeler tüzük maddelerinde sayılan hallerde işletilmektedir. Bazı siyasal partiler disiplin maddelerinin düzenlenmesi ve

---

¹⁵⁴ KADEM, s. 286, 287.

¹⁵⁵ KADEM, s. 287, 288, 289.

işletilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeye çalışırken, bazı siyasal partiler bu durumu göz ardı edebilmektedir.

AK Parti’de parti içerisinde disiplin maddelerinin düzenlenmesinde ve işletilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliği bir kriter olarak uygulanmamaktadır. CHP de ise parti tüzüğünün amaçlar kısmında toplumsal cinsiyet eşitliğinin her yerde sağlanabilmesi ve kadına yönelik her türlü şiddet ve istismarı önlemek amacına yer verilmektedir. Ayrıca parti tüzüğünde şiddetle mücadeleye yönelik bir disiplin düzenlemesine bulunmamaktadır. Bununla birlikte içeriği fark etmeksizin toplum ve parti içerisinde ayrımcı tutum ve davranış sergileyenlere geçici çıkarma cezası verileceği ön görülmektedir. MHP parti tüzüğünde disiplin maddelerinin düzenlenmesi ve işletilmesinde tıpkı AK Parti gibi toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden herhangi bir kriter uygulamamaktadır. HDP ise tüzüğünde bu konuyu diğer siyasal partilere göre daha çok detaylandıran partidir. Sadece kamusal alanda değil, özel alanda da kadınlara ve LGBT bireylere yönelik her türlü cinsiyetçi yaklaşımlara karşı uyarı, tekrar edilmesi durumunda üyelikten geçici uzaklaştırma ya da üyelikten tamamen çıkarma, üyeliği süreli dondurma, gibi disiplin işlemlerin uygulanacağı belirtilmektedir. Söz konusu suçlara direkt olarak üyelikten kesin çıkarma kısmında yer verilmemesi, bu suçları ilk defa işleyenlere üyelikten kesin çıkarma cezasının verilmeyeceği ve bu durumun da suçların tekrarlarına zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.¹⁵⁶

Yine siyasal partilerin tüzük ve programlarında kadınların siyasal alana aktif katılımı ve temsiliyeti için partiden partiye değişiklik gösteren bazı düzenlemeler yapılmaktadır. AK Parti’nin parti programında, kadınlara ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Siyasal ve kamusal alana katılım, kadın istihdamı, kadına yönelik şiddetin önlenmesi gibi başlıklar parti programının çeşitli bölümlerinin alt kısımları olarak karşımıza çıkmaktadır. CHP parti tüzüğünün 56. Maddesi gereği, ulusal parlamento adaylığı, yerel yönetimler adaylığı, parti içerisindeki yönetim kademelerine adaylıklarında ve delege seçimlerinde kadınlar lehine üçte bir (%33) cinsiyet kotası uygulanmaktadır. Parti programında ise karar verme mekanizmalarında ve siyasal alanın genelinde kadın temsiliyetinin niceliksel olarak yukarılara çekilmesi gibi başlıklara da yer verilmektedir. MHP’de kadınların siyasal

---

¹⁵⁶ Kadın Koalisyonu, **Parti Program ve Tüzüklerinin Feminist Perspektiften Değerlendirilmesi**, 2019, s. 1.

katılımına yönelik maddelere parti tüzüğü bünyesinde yalnızca kadın kolları başlığında yer verilmektedir. HDP ise parti programında kadınların maruz bırakıldığı sömürü düzeninin sonlanmasına kadar pozitif ayrımcılık prensibinin uygulanacağını, partinin bütün birimlerinde kadınların katılım ve temsil anlamında eşit haklara sahip olması için ihtiyaç olan tüm adımların atılacağını ifade etmektedir. Ulusal tüm hukuki normların cinsiyetçi değil, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde bir yaklaşımla şekillendirilmesi için uğraş verileceğine de değinilmektedir.¹⁵⁷

Siyasal partilerin kadınlara, kadın politikalarına dolayısıyla kadın kollarına bakış açısını ve kadınları nerede konumlandıkları siyasal partilerin parti program ve tüzüklerinden anlaşılabilir. AK Parti'nin parti programında kadınlara ayrılan bölümünde kadınların kadın haklarına ilişkin problemlerinin ivedilikle çözülmesi partinin amaçları arasında kendisine yer bulmaktadır. Aynı programda partinin çizmiş olduğu demokrasi anlayışının erkek egemen bir dil ve yapıyı çağrıştıran özellikler çerçevesinde tanımlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin izleri görülememektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği partinin önemli gördüğü bir başlık olarak parti programı içerisinde önceliklendirilse de kadın haklarına CHP'nin parti programında önemle vurgulanan insan hakları başlığında yer verilmemesi toplumsal cinsiyet eşitliği ile çelişmektedir. MHP parti tüzüğünde ise kadınlarla ilişkilendirilen iki başlık bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kadın kollarının partinin ana kademe dışında, yan kuruluş olarak konumlandırılmasıdır. İkinci ise kadın olmanın sınırlarının aile ve çocukla çizildiği başlıktır. HDP'ye ait parti programında yukarıda da ifade edildiği şekilde, kadınları da içine alan sömürü düzeninin değiştirilmesi ve yaşam alanları tahrip edilen her kesimin uğradığı ayrımcılığı sonlandırmak için mücadele edileceği belirtilmektedir.¹⁵⁸

AK Parti'de kadın kolları ana kademelerin dışında bir yan kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Kadın kolları büyük kongresi kadın kolları için genel merkez bünyesinde en yüksek katılım organı olarak belirtilmektedir. AK Parti'de seçimle oluşan kadın kolları hem aynı kademe parti yönetimi hem de üst kademe kadın kolları ve parti yönetimi tarafından yönetilen/denetlenen hiyerarşik bir yapının içerisinde yer almaktadır. AK Parti'de, başkanlarına partiyi temsil etme yetkisi verilmeyen kadın kolları yapılanması "teşkilatın bütünlüğü ve temsilde teklik"

¹⁵⁷ Kadın Koalisyonu, s. 3.

¹⁵⁸ Kadın Koalisyonu, s. 4.

prensibinin gerektiği biçimde şekillendirilmektedir. Parti tüzüğünde belirtilen üst kademedeki yetkili organlar kararları doğrultusunda kadın kolları yapılanmalarını görevden alabilmektedir.¹⁵⁹ Diğer partilerde de benzer uygulamaların ilgili tüzük maddelerinde öngörülmesi, kadın kollarının çoğunlukla erkek egemen yapılar tarafından görevden alınması da siyasal partilerdeki bir tür toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

CHP parti tüzüğünde ise her il ve ilçe yönetimlerinin kendilerine ayrılan yıllık bütçelerinden en az %10'luk bir payı kadın kollarının görüşünü de alarak kadın kolları için ayırması öngörülmektedir.¹⁶⁰ Kâğıt üzerinde, teoride bu şekilde ön görülsede her zaman değilse bile bu durumun zaman zaman tam olarak ön görüldüğü şekilde gerçekleşmediği, en azından ayrılacak bu bütçenin ayrılıp ayrılmadığı konusunda denetimi sağlayacak bir mekanizmanın yokluğu, bütçe hakkının kadınlara ve dolayısıyla kadın kollarına tanınması ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında siyasal partilerdeki kadınların negatif ayrımcılığa maruz kaldığı konulardan birisidir.

IX. SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARI

Türkiye'de toplumun ağırlıklı bir bölümünü temsil eden siyasal partilerin kadın kolları yapılanmalarının yan kuruluş olarak örgütlenmesi öngörülmektedir. Bundan dolayı kadın kolları mahalli anlamda, partinin önceden belirlenmiş politikalarını hayata geçirmek noktasında yardım sağlayan, kendisine ait bir bütçe, gündem ve çalışma programı belirleme hakkı olmayan bir modeldir. Kadın kollarına, yoğunluğu seçim dönemlerinde artış gösteren kermes, çay partisi ve ev toplantıları gibi sosyal faaliyetler ile hem ulusal hem de yerel siyasetin merkezinde yer almayan siyasal konularda parti yönetimine yardımcı olacak görevler verilmektedir. Ancak bu durum kadın kollarına, siyasal partilerin günlük hayatın içerisinde, insanların günlük sorunlarına uzak kalmalarının önüne geçen, siyasal partiler ile günlük hayatın kesişim noktası olma özelliği de kazandırmaktadır. Kadın kolları yapılanmaları mahalli düzeydeki siyasal ilişkilerde geleneksel yöntemleri izlemektedir. Yerel tanışıklıklar ve kan bağları gibi ilişkilerin kadın kollarının görev ve sorumluluk

¹⁵⁹ Serpil Sancar, **Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması**, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi, 2018 (Haritalama ve İzleme Çalışması), Ankara, s. 107, 108.

¹⁶⁰ Sancar, **Haritalama ve İzleme Çalışması**, s. 110.

sahalarında bulunması kadınların kadın kolları tarafından siyasetin öznesinden ziyade aracı olduğunu düşündürmektedir.¹⁶¹

Denizli'deki siyasal parti kadın kolları ile yapılan görüşmelerden de elde edilen bulgular neticesinde; iktidar erkini elinde bulunduran siyasal parti kadın kollarının da diğer siyasal parti kadın kolları gibi, bağımsız para kullanma yetkisi ve yeterli bir bütçesi yoktur. Kadın kolları yapısının kendisine ait bir bütçesi ve bu bütçeyi kullanabilecek bir iradesinin bulunmaması kadın kollarını sürekli maddî kaynak arayışı içerisinde olan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına gelir getiren faaliyetler aracılığıyla para toplayan bir yapı olmaya zorlayarak, kadın kollarının kadınlara yönelik politikalar üretebilen bir merkez olmasının önüne geçmektedir. Bu durum kadın kollarının sürekli maddî kaynak arayışı içerisinde olan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına gelir getiren sergi, kermes vb. sosyal faaliyetler aracılığıyla para toplayan bir yapıdan, kadınlara yönelik özgün politikalar üretebilen ve uygulamaya koyabilen bir yapıya dönüşmesinin önüne geçmektedir. Ayrıca bu durum siyasal partilerin geniş kesimlerin çeşitli taleplerini siyasal sistem içerisinde politikalara dönüştürerek uygulamaya geçirmek için uğraş verdikleri politikaları belirleme işlevini de siyasal partilerin yan kolu olarak görülen kadın kollarından alıp ana kademe birimlerine vermekte ve siyasal partilerin bu işlevi ile çelişmektedir. Kadın kolları yapılanmalarında yönetim kurulu üyelerinden ve kadın kolları başkanlarından bağış adı altında toplanan parasal kaynaklar kadın kollarının bir diğer maddî gelir kaynağını oluşturmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde; özellikle kadın kolları başkanlarının, bu statü ve görevi aldıktan sonra maddî kaynak sağlama noktasında daha fazla bir gayret içerisine girdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Öte yandan genel olarak kadınların siyasal katılımları ile birlikte yürüttükleri tanımlı bir mesleklerinin ve buna bağlı bir maddî kazançlarının olmaması, bireysel ekonomik özgürlüklerinin bulunmaması ve maddî anlamda eşlerine bağımlı durumda olmaları, kadınların siyasal yapı içerisinde de bir özerlik talebinde bulunmasına engel olmaktadır.

---

¹⁶¹ Sancar, **Haritalama ve İzleme Çalışması**, s. 139.

X. SİYASAL KARARLARA KATILIMDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Siyasal kararlara katılım gösterme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini bazı faktörler doğrudan etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini, siyasal parti türü, seçim sistemi türü, siyasal parti ideolojisi ve aileler ile eşlerin desteği faktörleri etkilemektedir.

A. Siyasal Parti Türü

Siyasal parti türü etkisi, kadınların siyasal kararlara toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde katılmalarına yön verebilen ana etkidir. Çünkü parti içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin pratiğe dökülebilmesi ve kadınların parti adına aday olabilmesi ve sonrasında temsiliyet kabiliyeti kazanabilmesi için partinin cinsiyet eşitliği yönünde benimseyip hayata geçireceği yöntemler doğrudan etkilidir. Güçlü bir merkezi yapısı bulunan ve sert kurallar çerçevesinde yönetilen siyasal parti tiplerinde, kadınların karar alma süreçlerine katılımı, partinin politikalarına yön veren merkezi kadroların toplumsal cinsiyet eşitliğine bakış açısı ile doğrudan bağlantılıdır. Siyaset yelpazesinin hem sağında hem de solunda yer alan bu tip siyasal partiler bazı dönemlerde merkezi kadroların da doğrudan etkisiyle cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde, önemli değişikliklere de yönelebilmektedir. Merkezi yapısı güçlü olmayan, esnek kurallı siyasal partilerde kadınların siyasal alana katılımı partinin benimsemiş olduğu kota uygulamalarına ve karar alma süreçlerine aday olacak kadınların yerel düzeydeki etkileri ile ilişkilidir. Ülkemizde ise daha çok, güçlü merkezi yapıya sahip siyasal partiler bulunmaktadır.

B. Seçim Sistemi Türü

Kadınların siyasal karar alma süreçlerine katılımlarını teşvik etmelerinden ya da zorlaştırmalarından dolayı yürürlükteki seçim sistemlerinin de bu süreçlere etki ettiği görülmektedir. Siyasal partilerin bir seçim bölgesinde bir tek kadını aday göstermeyi risk taşıyan bir durum olarak değerlendirmesinden dolayı kadınların katılımını zorlaştıran, tek adaylı dar bölge sistemine nazaran liste usulü oranlı temsil sistemi kadınların siyasal karar alma süreçlerine katılımını teşvik eden bir sistemdir. Bu sistem siyasal partilerin toplumun her kesimden oy alabilmek için daha kapsayıcı

ve cinsiyet eşitliğine duyarlı, renkli bir aday listesi hazırlamasına, dolayısıyla kadınların da o listede kendilerine yer bulmasına olanak tanımaktadır.

C. Siyasal Parti İdeolojileri

Kadınların siyasal karar alma süreçlerinde temsil edilmesini etkileyen temel dinamiklerden birisi de kadınların içerisinde yer aldıkları ve aday olup temsil etmek istedikleri siyasal partilerin cinsiyet eşitliğine olan açıklığı, dolayısıyla siyasal partilerin ideolojileridir. Kadın erkek eşitliği siyasal parti tarafından gerçekten benimsenmişse o siyasal parti tarafından kadın erkek eşitliği ile ilgili uluslararası hukuki düzenlemeler ciddiye alınmaktadır.¹⁶²

D. Aile Etkisi ve Eşlerin Desteği

Kadınlar, kendilerinin bilgi, beceri ve yeteneklerinin yanında annelerinin babalarının siyasal görüşleri ve kariyerlerinin de kadınların mevcut konumlarına gelmelerinde temel faktörlerden olduğunu düşünmektedir. Ancak kadınlar ailelerinden dolayı şanslı olmalarının yanında kendi kişisel gelişimlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ayrıca kadınlar, içine doğdukları kendi aileleri kadar, eşleri dolayısıyla seçme imkânlarını yakaladıkları ailelerin de kendilerinin geldikleri pozisyonların kazanılması sürecinde etkileri olduklarını belirtmektedir. Kendi kariyerleri ile birlikte hane içerisinde kendi çocuklarına ve ailelerine karşı da birtakım sorumlulukların olduğunu belirten kadınlar hane içerisindeki sorumlulukların paylaşılmasında ne kadar zor olsa da özellikle eşlerin cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlenmesinin değerli olduğunun altını çizmektedir.¹⁶³

Ülkemizde üst düzey karar alma pozisyonlarında kadınların kendilerine yer bulabilmesi ve niceliklerinin yukarılara çıkması adına; Kadınların, daha erken yaşlarda aile ortamında aileleri tarafından eşit ve özgür büyütmelerinin, en az erkekler kadar kadınların da kaliteli bir eğitim alabilmesinin desteklenmesinin, eğitim hayatı ve çeşitli kariyer çizgilerinde cinsiyet eşitliğine inanan ve bu konuda hassas davranan erkek öğretmen, mesai arkadaşları, patronların artmasının gerçekleşmesi için gerekli adımların atılması önemli görülmektedir.¹⁶⁴

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bu bölümde yer verilen temaların yanında;

¹⁶² Sancar, **Haritalama ve İzleme Çalışması**, s. 77.

¹⁶³ TESEV, s. 35.

¹⁶⁴ TESEV, s. 39.

-Denizli'deki siyasal partilerde kadın kolları yapılanmasının işlevselleştirilme şekli,

-Siyasal parti kadın kollarının nasıl finanse edildiği,

-Kadınların siyasal katılımına aile desteklerinin ve yakın çevrelerinin bakış açılarının boyutları,

-Kadınlar açısından kendi siyasal partilerindeki kadın kolları yapılarının ne derecede yeterli olduğu tartışmasına yer verilmiştir. Ayrıca kadınların bakış açılarından hareketle, mensup oldukları siyasal partilerdeki kadın kolları yapılanmalarının yeterlilik durumuna ilişkin inceleme yapılmıştır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL PARTİLERİN KADIN KOLLARININ SİYASAL YAŞAMDAKİ KONUMU: DENİZLİ ÖRNEĞİ

Siyasal partiler, keşifleri yakın döneme ait, belirli bir program çerçevesinde bir araya gelmiş ve siyasi iktidarı ele geçirmek için güdülenmiş, çağdaş siyasi sistemlerin işletilmesinde önemli bir yere sahip sürekli örgütlü yapılardır. Siyasi partiler çağdaş siyasi sistemlerin düzenlenmesinde organizasyon görevini üstlenen, demokrasinin temel aracı da olsa, baskı ve zulme zemin hazırlayan etkenlerden de olsa siyasi iktidarın yapıları ile toplumsal sınıflar ve onların çıkarları arasında bir bağ kurar.

Seçim yarışı aracılığıyla işleyen anayasal partiler, demokratik sistemin güvencesi olma ve bu sistemi savunma görevini üstlenen bir biçimde görülme yönünde eğilim göstermektedir. Ayrıca demokratik bir sistemi değil, siyasi iktidarın tekel olma özelliği kendisine verilen rejim partileri ise genel olarak mevcut yapıyı denetleme ve bu yapıya müdahale etme araçları olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle siyasi partilerin;

- Temsil,
- Seçkinler sınıfı oluşturma ve yetiştirme,
- Hedef belirleme,
- Menfaatleri ortaya koyma ve açıklama,
- Sosyalleşme ve sosyal hareketlilik,
- Hükümet organizasyonu, siyasi partilerin temel işlevleridir.¹⁶⁵

Diğer sosyal gruplardan farklı olarak siyasi partiler örgütlü ve yapısal bir biçim sergiler. Siyasi partiler hükümet politikalarını etkilemenin dışında aynı zamanda seçimler aracılığıyla iktidarda bulunan mevcut hükümetin yerini alır ve sonrasında ulusal politikalara da yön verirler. Kendilerine destek sağlamak amacıyla üye kaydı oluşturan siyasi partiler toplumun çok farklı kesimlerini kapsayıcı mahiyette politikalar üretebilmek amacıyla toplumdaki farklı çıkar gruplarını bir araya getirirler. Ayrıca, siyasi partiler devlet ile vatandaşlar arasındaki bağ

---

¹⁶⁵ Andrew Heywood, **Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2012, s. 319-325.

kurulmasına aracılık eder ve böylelikle vatandaşın temsilci, sorumlu ve cevap veren hükümet arzusunu gerçeğe dönüştürürler.¹⁶⁶

Temsili demokrasilerde yurttaşların temsil edilmesi siyasal partilerin asıl işlevleridir. Bu işlev siyasal partilerin seçmen ve üyelerinin görüş, düşünce, tercih ve taleplerine karşılık verip bunlara yönelik politikalar üretip söz konusu politikaları yerine getirebilme potansiyelidir.

Siyasal partilerin içerisinde, aday gösterme ve seçim mekanizması ile profesyonel siyasetçiler çıkmakta ve bu siyasetçiler siyasal partiler aracılığıyla siyaset sahnesine çıkma şansı yakalamaktadır. Buna siyasal partilerin siyasal devşirme işlevi de denilmektedir. Dinamik ve eğitimli bir parti oluşturmak isteyen partiler, siyasal devşirme yolu ile aynı zamanda toplumsal dönüşüme hizmet edecek bir aydınlar tabakası gerçekleştirme işlevini de yerine getirmektedir. Gramsci'ye göre, siyasal partilerin her şeyden önce kurmayı tasarladığı yeni toplumun ve devletin çekirdeğini kendi içinde yetiştirmesi gerekmektedir. Bunun için de, geleceğin aydınlarını ve yöneticilerini yetiştirme ve devlet yaşamının okulları olma işlevini görmektedir. Bu işlev partilerin kendi içinde gösterdikleri aday gösterme ve seçme yolu ile gerçekleşmektedir.¹⁶⁷

Siyasal partiler geniş kesimlerin çeşitli taleplerini siyasal sistem içerisinde politikalara dönüştürerek uygulamaya geçirmek için uğraş verirler. Dolayısıyla siyasal partiler, amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli plan ve programı oluşturup, siyasal sistem içerisinde dolaşıma sokarak geniş halk kitlelerinin ilgi ve desteğini çekmeye çalışırlar. Politikaları belirleme işlevi de denilen bu işlev siyasal partilerin hedef belirleme işlevidir.

Geniş halk kitlerinin bünyesinde yer alan çeşitli grupların çıkarlarını ve bu çıkarların karşılıklı çatışmalarını dengeleyebilmek için siyasal partilerin bir bütün içerisinde, çelişki barındırmayan bir biçimde aksiyon alması gerekmektedir. Anayasal partileri bu duruma seçimler üzerinden gerçekleşen rekabet zorlarken, tüm

---

¹⁶⁶Fako Johnson Likoti, **Investigating Intra-party Democracy in Lesotho: Focus on Basutoland Congress Party and Basotho National Party**, EISA Occasional Paper, 2005, Sayı: 39, s. 2.

¹⁶⁷Antonio Gramsci, **Selections from the Prison Notebooks**, Lawrence and Wishart, Londra, 1989, s. 268.

sistemi ellerinde bulunduran rejim partileri dahi tüm çıkarlarını açık etmeye ve uygulamaya zorlanırlar.

Bireylerin siyasal bilinç kazanmalarında ve siyasal sisteme entegre olmalarında en büyük araçlardan biri de siyasal partilerdir. Siyasal sistemin işletilmesi ve siyasal katılımın yolları hakkında bilgi sahibi olmak siyasal partilerin işlevleri arasındadır. Siyasal partilerin siyasal sosyalleşme ve mobilizasyon işlevi olarak adlandırılan bu durum, var olan siyasal kültürün içselleştirilip sürdürülebilir hale getirilmesi ve bunun yanında yeni inanç ve değerler sisteminin oluşturulmasını da içine almaktadır.¹⁶⁸ Siyasal partilerin bu işlevi, XX. yüzyılın başlarında sosyalist partilerin ortaya çıkışı ile birlikte çalışan kesimi sanayi toplumuyla bütünleştiren bir araç olmuştur.

Siyasal partiler aynı zamanda iktidarı kullanmayı ve bir anlamda etkilemeyi gerçekleştirerek kamuoyu adına ülkeyi yönetme görevini de yerine getirmektedir.¹⁶⁹ Hükümet organizasyonunu teşkil ettirmek siyasal partilerin işlevlerinin sonuncusudur. Yasama ve yürütme organları siyasal partilerden meydana gelmektedir. Siyasal partiler oluşturdukları parti programı ve politikalarıyla yasama ve yürütme organlarına şekil verir ve devlet mekanizmasını biçimlendirerek bir yön çizerler. Dolayısıyla, siyasal partiler yasama ve yürütme gücünün yetkileri gibi sorumluluğunu da üstlenirler.¹⁷⁰

Siyasal partilerin hepsi, erkeklerin olduğu gibi kadınların da oylarını alabilmek için uğraş verirler. Buna rağmen zaman zaman siyasal partilerin kadınların siyasete katılımını sağlamak ve kadınları karar alıcı noktalara getirmekte, kadınların oylarını almaya uğraşmaktan daha çekingen davrandığı gözlemlenmiştir. Kadınların siyaset içerisinde, erkeklerin belirlediği genel politika ve kararlara destek veren, uyum gösteren, bağımlı olan kimseler olması erkekler tarafından beklenmiştir. Kadınlar için kamusal alana entegre olmanın araçlarından olan siyaset, kadınlar için sınırları erkekler tarafından çizilmiş bir özel alan olabilmektedir. Sınırları erkekler tarafından belirlenmiş bu siyasal alanda kadınlar kendilerini kadın kadına gerçekleşen bir mücadelenin içerisinde bulabilirler. Böylece siyasal gövdede kafa

---

¹⁶⁸ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku** (Genel Esaslar), Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s. 327.

¹⁶⁹ Teziç, s. 327.

¹⁷⁰ Heywood, s. 325-329.

işlerini erkekler kendileri yerine getirirken kol görevlerini kadınlara bırakacak bir iş bölümünü uygulayabilmektedirler.¹⁷¹

Ülkemizde 1926-1945 arası dönemde çok partili hayata geçiş için girişimler sürerken yaşanan sorunlardan bir tanesi de siyasetteki kadının temsili konusu olmuştur. 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı elde eden kadınların katıldığı ilk seçim olan 1935 yılındaki Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra ortaya çıkan meclis tablosunda kadın milletvekili oranı %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran dört yıl sonra 16 kadın milletvekili ile %3,7'ye, 1943 seçimlerinde %3,5'e kadar düşmüştür. Bu düşüş çok partili hayatın ilk seçimi olan 1946 seçimlerinde %2'ye kadar gerilemiştir. Geçen her seçimde bir öncekine göre azalan kadın temsil oranı 1950 seçimlerinde 487 milletvekilinin yer aldığı mecliste 3 kadın milletvekiline ve % 0,6 temsil oranı ile siyasette kadınlar adına bir temsil krizine doğru ilerlemiştir.¹⁷²

Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ile kadının siyasete katılımı bu dönemde neredeyse sıfıra yaklaşmıştır. Şirin Tekeli bu durumu “kadınların sembolik kullanımı” olarak nitelirmektedir.¹⁷³ Demokratikleşmeyle birlikte dünyada diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye de bu sorunu yaşamaya başlamıştır. Tek parti döneminde demokratikleşmenin ve Batılılaşmanın temel simgelerinden biri olan kadınlar, çok partili hayatla birlikte bu özelliklerini sanayileşme, pazar ekonomisi gibi başka başka temel yaklaşımlara kaptırmışlardır.¹⁷⁴

26 Kasım 1951 tarihinde gerçekleştirilen CHP 9. Kurultayı'nda gençlik ve kadın kolları örgütlenmesi kurulması benimsenmiştir. Kadınların ev içerisinden çıkarılıp partilerde görev alması aracılığıyla kamusal alana entegre olması için 1955 yılında ilk adımları atılan ilk kadın kolları örgütlenme girişimleri 1960'lı yıllarda resmiyet kazanmış ve kadın kolları partinin resmi bir kuruluşu halini almıştır. CHP, kadın kolları örgütlenmesini gerçekleştiren ilk siyasal parti olmuştur.¹⁷⁵

Dönemin CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün verdiği tüm talimatlara rağmen partinin il ve ilçe başkanları tarafından kadın kolları yapılanmasının

---

¹⁷¹ Narinç Ataman, “Kadınsız Demokrasi Demokrasi Değildir”, **Kadınlar Olmadan Asla**, (Der. Zeynep Göğüş), Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 32.

¹⁷² Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, tablo 2, s.5.

¹⁷³ Ayşe Güneş Ayata, Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye'de Kadın ve Siyaset, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 237.

¹⁷⁴ Güneş Ayata, s. 237.

¹⁷⁵ Güldal Okuducu, Kadınlar, Demokrasi, Siyaset ve Sosyal Demokrasi, **Kadınlar Olmadan Asla**, (Der. Zeynep Göğüş), Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 140.

kurulması bölgesel ve yerel kültürlerin buna hazır olmadığı ve yöre halkı tarafından olumlu karşılanmayacağı gibi nedenlerle engellenmeye çalışılmıştır. Sonraki dönemlerde kadınların partiye oy ve maddî kazanım sağlama konusundaki önemi anlaşılmış ve kadın kolları yapılanması yine il ve ilçe yöneticileri tarafından teşvik edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte zamanla, il ve ilçe yöneticilerinin eşleri kadın kolları içerisinde görev alarak erkek yöneticilerin hedeflerine giden yolda destek aldıkları bir güç odağına dönüşmüştür. Söz konusu gelişmenin de kadınların ve dolayısıyla kadın kollarının karar alma mekanizmalarından uzak tutulması durumunu doğurduğu not edilmiştir. O dönem siyaset yelpazesinin sağında yer alan ve yine o dönem bulunduğu yelpazenin en büyük siyasal partisi konumunda olan Adalet Partisi (AP) bünyesinde de kadın kolları yapılanması oluşturulmuştur. Ancak bu yapı özellikle süreklilik ve çalışma alanı konularında CHP kadın kollarından ayrılmıştır. AP kadın kolları daha ziyade seçim dönemlerinde faaliyet gösteren ve maddî kaynak yaratmak amacıyla faal olan bir yapı içerisinde var olmuştur.¹⁷⁶

12 Eylül 1980'de sivil siyasetin askıya alınmasıyla birlikte kadın kolları çalışmaları da durmuştur. 1995 yılında kadın kolları yapılanmasına getirilen yasağın kaldırılmasına kadar geçen zaman zarfı içerisinde kadınlar için siyasal katılım seçimlerde oy kullanmadan ötesine geçememiştir.¹⁷⁷ Dolayısıyla, faal olduğu dönemde yetersiz ve sınırlı olması nedeniyle eleştirilse de kadınların aktif siyasete katılımının önemli araçlarından birisi ortadan kaldırılmıştır. 1980 sonrasında, siyasal partilerin kadın kollarına getirilen yasağın kaldırılmasına kadar, siyasal partiler bu yasağı kadın komisyonları ve gönüllü kadın örgütleri aracılığıyla aşabilmiştir.¹⁷⁸

12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi sonrası mevcut siyasal partilerin siyasetten men edilmesi dolayısıyla demokratik siyaset askıya alınmıştır. Askerlerin hazırladığı 1982 Anayasası siyasal partilerin kadın kolları gibi yapılar oluşturmasına müsaade etmiyordu. Sivil siyasetin başlaması ile siyasi partiler kadın kollarına getirilen yasağı çeşitli şekillerde aşmaya çalıştılar. Bunun sonucunda siyasi partiler için “gönüllü” çalışacak kadın kolları kuruluşları hayata geçirildi. Böylece Anavatan Partisi (ANAP), Türk Kadını Destekleme ve Tanıtma Vakfı, DYP Doğru Yol Gönüllüleri,

---

¹⁷⁶ Ayşe Güneş Ayata, Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı, **1980’ler Türkiye’de Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, (Der. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 269-270.

¹⁷⁷ Güldal Okuducu, s. 140.

¹⁷⁸ Ayata, **Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı**, s. 271.

Refah Partisi (RP) Hanım Komisyonları oluşumları ve SHP'nin kadın kotası uygulaması bu yasağa çözüm olarak getirilmiş yöntemlerdir.¹⁷⁹ 23 Temmuz 1995 tarihinde siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarına getirilen yasak kaldırılmıştır.¹⁸⁰ 1999 yılında ise, Siyasi Partiler Kanunu'nun 7. Maddesinde yapılan değişiklikle "*Siyasi partilerin tüzüklerinde ayrıca kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri yan kuruluşlarla, yabancı ülkelerde yurtdışı temsilciliği kurulması öngörülebilir*" ifadesi eklenmiştir.¹⁸¹

Tüm bu yasal süreçlerin sonunda bugün ülkemizde birçok siyasi parti bünyesinde kadın kolları örgütlenmesini bulundurmaktadır. Kadın kollarının Türk siyaset tarihi içerisindeki çıkış amacı siyasette azalan kadın temsilini arttırmak ve kadınların da siyasetin karar mekanizmalarında etkili olması sonucu siyasete entegresinin sağlanması olmuştur. Ancak yaşanan gelişmeler neticesinde uygulamada bu amaçtan sapmalar yaşanmıştır. Günümüzde siyasi partiler kadınları siyaset dışında toplumsal ve kültürel açıdan mobilize eden hâkim bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış kadınları, siyasi partilerde dolayısıyla kadın kollarında da ikincil rollerden öteye taşımamıştır. Ülkemizde, siyasi partilerin alt kademelerde gerçekleştirdikleri organizasyon süreçlerine kadınların gösterdiği katılım sayısal olarak çok olsa da apolitikliği ve süreksizliği beraberinde getirir. Çünkü karar mekanizmalarında yer alan kadınların kadın kollarından ve diğer alt kademelerden yetişmemiş olması, partiye dışarıdan entegre edilmesi ve kadın kollarından yetişen kadınlardan farklılık göstermesi, kadın kolları bünyesindeki kadınları yukarılara tırmanma ve başarılı olma noktasında umutsuzluğa düşürmektedir. Ayrıca toplumsal alanda kadına biçilen geleneksel roller kadın kolları içerisinde de farklı şekillerde devam etmekte ve kadın kolları partinin bir ana kademesinden ziyade bir yan kuruluş olarak algılanmakta ve öyle görülmektedir.¹⁸²

Kadın kollarının parti içinde kendine ait bir bütçesi, mali yapısı olmaması, kadın kollarını parti merkezine dolayısıyla erkek egemen bir yapıya bağımlı olmaya

---

¹⁷⁹Oya Tokgöz, "Kadın Seçmen İmgesi: Türkiye'de Kadının Bireysel Siyasal Katılımı Üzerine Bir Deneme", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 4, s.105.

¹⁸⁰ http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/IZOT_x2F_NJ3zfnSN0qJ9zsUPA_x3D_x3D_
Erişim Tarihi: (06.03.2017)

¹⁸¹ http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/4QZZMg4IgvCqO6PjvIZadg_x3D_x3D_
Erişim Tarihi: (06.03.2017).

¹⁸² Serpil Sancar Üşür, **Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, 2008 (Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği), s. 226.

mahkûm etmesi kadın kolları yapılanmasının eksileridir. Ayrıca bazı siyasi partilerin tüzüklerinde kadın kolları yöneticilerinin seçimle değil, atama usulüyle göreve geleceğinin belirtilmesi kadın kollarını parti yönetimi ile uyumlu çalışmaya zorunlu kılarak, kadın kollarının özgün, kadınca bir politika geliştirmesinin önüne geçmiştir. Kadın kollarını işlevsiz, partinin bir yan unsuru statüsü görünümüne iten bir başka durum ise kadın kolları örgütlenmesinin seçimlerde kendi adaylarını belirleme özgürlüğünün olmamasıdır.¹⁸³

Çalışmanın bu bölümünde Denizli özelinde kadın kolları yapılanması bulunan siyasal partilerin kadın kolları il ve ilçe başkanları ve kadın kolları görevlileri ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, siyasal partilerin, Denizli il kadın kolları birimleriyle, Denizli'nin merkez iki ilçesi konumundaki Pamukkale ve Merkezefendi ilçe kadın kolları birimlerinde gerçekleştirilmiştir. Belirtilen kapsam doğrultusunda mülakatlar AK Parti¹⁸⁴, CHP, MHP, HDP ve SP¹⁸⁵ yetkilileri ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın önemi; konu ve mekân başlıkları olmak üzere iki alanda ön plana çıkmaktadır. Siyasal parti kadın kollarının Türk siyasal yaşamının önemli konu başlıklarından olmasına rağmen bu konunun literatürde yeterince ele alınmaması araştırmanın önemi noktasında yer almaktadır. Ayrıca demografisinin cinsiyet anlamında Türkiye ile benzerlik gösterdiği Denizli şehri özelinde ele alınması ve Denizli'nin son yıllarda kadın politikalarında etkili kadın siyasetçileri bünyesinden çıkarmış olması çalışmayı mekân anlamında önemli kılmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın, yapıldığı dönemde sadece kadın kolları yapılanması bulunan 5 siyasal parti kadın kollarını kapsaması ve sadece Denizli şehri özelinde geçerli olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Görüşmelerle elde edilen verilerin sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi adına görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve katılımcıların verdikleri cevaplar not tutma ve ses kayıt cihazı ile kaydetme şeklinde iki yöntemle toplanmıştır. Kayıt cihazı, katılımcıların izin vermeleri halinde kullanılmıştır.

---

¹⁸³ Sancar Üşür, **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği**, ss. 215-291.

¹⁸⁴ Adalet ve Kalkınma Partisi tüzüğünün 3. maddesinde partinin kısaltılmış adının “AK Parti” şeklinde olduğu belirtilmiş ve çalışma içerisindeki kısaltmalar bu doğrultuda kullanılmıştır. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/916/200804954.pdf?sequence=1&isAllo wed=y>.

¹⁸⁵ Saadet Partisi tüzüğünde partinin kısa adının belirtmemesinden dolayı çalışma içerisinde Saadet Partisi ile ilgili kısaltma “SP” şeklinde kullanılmıştır.

I. KADINLARIN HABER TAKİBİ ÜZERİNDEN TELEVİZYON KANALI VE GAZETE TERCİHLERİ

Bu başlık altında kadınların siyasal katılım ve tercihlerinin, siyasete ve gündeme dair haberleri takip etme konusunda günlük gazete ve televizyon kanalları tercihlerini ne şekilde yönlendirdiğini ve etkilediğini ölçmek birinci amaç olarak belirmiştir. İkinci olarak da oluşan tercihlerin altında yatan sebepler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

AK Parti’li kadınların genel olarak günlük gazete takip ettikleri görülmektedir. Takip edenler Sabah, Yeni Şafak, Türkiye, Star Gazetesi gibi parti politikalarına yakın olan gazetelerin yanı sıra Hürriyet ve Posta gibi gazeteleri de takip ettiklerini belirtmişlerdir. Hürriyet ve Posta gazetelerini takip etmelerindeki nedeni ise *“kendileri gibi düşünmeyen insanların fikirlerini anlamak istemeleri”* olarak açıklamışlardır. Hiçbir gazeteyi takip etmeyenler ise buna vakit bulamadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca bazı kadınlar da ana haber bültenlerinde Fox TV’yi takip ettiklerini ısrarla belirtmişlerdir. Daha tarafsız ve adil bir habercilik yapmalarını takip etmelerinin en büyük nedeni olarak bildirmişlerdir.

CHP’li kadınlar da günlük gazete takip etmektedirler. Sözcü ve Cumhuriyet gazeteleri CHP’li kadınlar tarafından en çok takip edilen ulusal gazetelerdir. Bu gazetelerin tercih edilmesinde onlara göre gerçekçi ve tarafsız yayın değerlerine sahip olmaları CHP’li kadınlar için önemli bir kıstas olarak görülmektedir.

Ortadoğu, Hürriyet, Cumhuriyet ve Sözcü Gazeteleri, MHP’de kadınların takip ettikleri günlük gazetelerdir. Ortadoğu Gazetesi’ni parti ve genel başkanlarının politikalarını, Sözcü ve Cumhuriyet gazetelerini ise partilerine yönelik yapıldığını iddia ettikleri çarpıtmaları takip etmek için tercih etmektedirler.

HDP’li kadınların genel olarak günlük gazete takip etme alışkanlığı bulunmamaktadır. Az da olsa Evrensel, Cumhuriyet ve Sözcü Gazetesi ile popüler internet sayfalarından ziyade Diken, T24 ve Özgürlükçü Demokrasi isimli, muhalif ve tarafsız olduğunu düşündükleri internet gazeteleri HDP’li kadınların tercih ettiği günlük gazeteler arasında yer almaktadır. HDP’li kadınlara göre diğer gazetelerin ve mecraların partilerine dair haberlere yer vermeyerek partilerini ve HDP’lileri görmezden gelmeleri ve kendilerine karşı uygulanan bir medya ambargosu söz

konusu olduğundan HDP'li kadınlar yukarıdaki gazeteler dışında günlük gazete takip etmediklerini dile getirmişlerdir.

Milli Gazete, partilerinin politikalarına yakın olması, onlara göre tüm farklı kesimlerin seslerine yer vermesi ve tarafsız olması nedeniyle SP'li kadınların tercih ettiği yazılı medya aracıdır. Görsel medya araçlarından yine partiye yakınlığı ile bilinen TV5 özellikle günlük ülke gündemi için takip edilmektedir.

Tüm partilerden kadınlar, haber alma ve gündemi takip etme konularında öncelikli olarak parti politikaları paralelinde yayın yapan medya organlarından beslenirken, farklı görüşteki medya araçlarının da takip edilmesi, farklı görüşlerin de merak edilmesi, tarafsız ve doğru haber alma isteği olarak kendisini göstermektedir. Bu noktada, AK Parti'li kadınların ana haber bültenlerinde parti politikalarına yakın yayın yapan kanalları değil de, Fox TV'yi daha tarafsız ve adil bir yayın yaptığı için takip ettiklerini belirtmeleri en büyük ipucudur. Birçok konuda birbirlerinden tamamen ayrı düşünen CHP'li, MHP'li ve HDP'li kadınların farklı nedenlerle de olsa takip ettikleri ortak gazeteler olan Sözcü ve Cumhuriyet gazeteleri ile birlikte Fox TV, Reuters Gazetecilik Çalışmaları Enstitüsü 2019 Dijital Medya Raporu'nun¹⁸⁶ Türkiye bölümünde güvenilir medya organları olarak rapor edilirken, tarafsız, doğru ve özgür haber alma hakkı ve isteği aslında geniş kitlelerin ortak bir talebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, milli kurtuluş mücadelesini ve cumhuriyet devrimlerini tüm dünyaya Anadolu'dan duyurabilmek için kurulan Anadolu Ajansı (AA) ve devlet kanalı olarak bilinen TRT'nin partili kadınların hiçbiri tarafından takip edilmemesi de bu kurumların güvenilirliği ve tarafsızlığı açısından endişe vericidir.

II. KADINLARIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA KATILIMI

Feminizm ve feminist hareket, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar Kemalist düşünce ekseninde gelişim göstermiş, hatta zaman zaman devlet feminizmi eleştirileri almıştır. Feminist hareketin, başlangıcı 1990'lı yıllara dayanan İslamcı ve Kürt feminizm hareketine yakınlaşması ve 2000'li yıllarda da bu yakınlaşmanın devam edip etmediğini, başta siyasal İslam ve Kürt

¹⁸⁶ Reuters Institute Digital News Report 2019, s. 114, 115.

https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_0.pdf, (12. 06. 2019).

Milliyetçiliği ekseninde politika üreten siyasal partilerin kadın kolları üyelerinin sivil toplum hareketlerine katılımlarını etkileyip etkilemediğini anlayabilmek temel motivasyon olmuştur.

AK Parti’li kadınlar büyük oranda en az bir sivil toplum kuruluşuna üyedir. Bu kuruluşlar genel olarak; ulusal çapta faaliyet gösteren KADEM (Kadın ve Demokrasi Derneği) ve Türkiye Beyaz Ay Derneği, Denizli özelinde faaliyet gösteren DEKADER (Denizli Kadın ve Aileyi Koruma, Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği), PAKDER (Pamukkale Koruyucu Aile Derneği) olarak görülmektedir.

CHP’li kadınlar da sivil toplum kuruluşlarına katılım göstermektedir. Üye oldukları kuruluşlar, Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Denizli Genç İşadamları Derneği (DEĞİAD), Kadın Haklarını Koruma Derneği, Rotary Kulübü, Girişimci Kadınların Desteklenmesi Derneği (GİKAD) gibi sivil toplum kuruluşları olarak şekillenmektedir.

MHP’li kadınlar da en az bir sivil toplum kuruluşuna üyedir. Bunlar; Akdeniz Belediyeler Birliği, Kadın Hareketi Derneği, Mimarlar Odası, Türk Eğitim Vakfı (TEV), Denizli Otizm Derneği’dir.

HDP’li kadınlar diğer partili kadınlara oranla sivil toplum kuruluşlarına üye olma konusunda yüksek motivasyona sahiptir. Daha çok meslekleri ile ilgili ve çevre hassasiyeti olan sivil inisiyatiflere katılım göstermektedirler. Türk-Yunan Dostluk Derneği, Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) ve Batı Akdeniz Çevre Platformu (BAÇEP) HDP’li kadınların siyasal partileri dışında katılımda buldukları sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu Gençlik Derneği (AGD), Milli Gençlik Vakfı ve Şuurlu Öğretmenler Derneği (ÖĞ-DER) SP’li kadınların siyasal partileri dışında katılım gösterdikleri sivil toplum örgütlenmeleridir.

AK Parti’li ve SP’li kadınlar genel olarak kendi siyasal parti ve siyasal ideolojileri ile uyum içinde hareket eden hatta zaman zaman partilerine entegre olabilen dernek ve vakıf üyeliklerini tercih etmişlerdir. AK Parti’de bu durum kadın ve aile odaklı sivil toplum kuruluşlarına daha fazla yönelim olduğunu göstermiştir. CHP’li kadınlar ise kadınların toplumdaki sosyal konumunu önce korumayı, sonra geliştirmeyi amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının yanında sosyal derneklerle, sanayi

ve iş dünyası içerisinde yer alan sivil inisiyatiflere de katılım göstermekten geri durmamıştır. MHP ve HDP'li kadınlar ise ağırlıklı olarak kendi meslek grupları ile doğrudan ilgili olan meslek odalarının yanında kültürel faaliyet gösteren ve çevre ve sağlık konularında farkındalık yaratmak amacı güden sivil toplum kuruluşlarında kendilerine yer bulmuşlardır. Sonuç olarak, kadınların sivil toplum kuruluşlarına katılım gösterme süreçlerinde ideolojik saikler sınırlı kalmaktadır. Eğitimli kadınların siyasal partilerden sonra kendi meslekleri ile ilgili sivil toplum kuruluşlarını tercih etmeleri bu süreçte eğitimin daha baskın olarak öne çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla yukarıda ifade edilen feminist yakınlaşma, sivil toplum kuruluşlarına katılım gösterme noktasında temel belirleyici olmaktan uzaktır.

III. KADINLARIN SİYASALLAŞMA SÜRECİ VE KADIN KOLLARINA KATILIM GÖSTERMEDEKİ AMAÇLARI

Ayşegül Yaraman, siyasal katılımı bireysel ve toplumsal eylem olarak iki sınıfa dayandırmaktadır. Bireysel siyasal katılımın oy verme davranışıyla ilişkili olduğunu belirtip, toplumsal siyasal katılımın ise bireylerin toplum adına bazı kadro ve mevkilere aday olması olarak açıklamaktadır.¹⁸⁷ Bu bölümde kadınların siyasallaşma süreçlerinde etkili olan, varsa yerel, ulusal ve uluslararası kişi, kurum ya da olayların belirlenmesi, bu faktörlerin birbirleri ile benzeşen ya da farklılaşan yönleri ele alınmıştır. Ayrıca kadınları, kadın kolları kadrolarında görev almaya iten sebepler belirlenmeye çalışılmıştır.

AK Parti'li kadınlar, siyasal konuların aile içinde kendilerinin çocukluk ve gençlik dönemlerinde düzenli konuşulan konulardan olduğunu ve kendilerinin de bundan dolayı siyasete hep ilgi duyduklarını dile getirmişlerdir. Ancak asıl aktif ilginin genellikle 2002 yılından sonra partinin kurulmasıyla başladığını da eklemişlerdir. Bunda 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik krizin, Recep Tayyip Erdoğan sempatisinin, parti tüzüğüne ve partinin kadın politikasının beğenilmesinin ve diğer alanlarda siyasal iktidarın hayata geçirmiş olduğu somut yatırımların da etkili olduğunu sıralamışlardır. Bir diğer neden ise emekli olduktan sonra bir uğraş bulma, sosyalleşme gayesi ve bu noktada kadın kollarında siyaset yapmanın başarılabilir bir olgu olduğuna inanılmasıdır.

¹⁸⁷ Ayşegül Yaraman, *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 11.

“Erkeklerin ulaşamadığı kitlelere ulaşarak söz konusu kesime parti politikalarını anlatmak, yardıma muhtaç insanlara el uzatabilmek ve dindar nesillerin yetişmesinde rol alabilmek” gibi AK Parti’li kadınların kadın kollarına üye olmadaki somut amaçlar içerisinde belirtilirken, üyeliği bir kimlik, davaya aidiyet olarak görmek ve taraf olmak da üye olmadaki soyut ve göreceli amaçlar arasında sıralanmaktadır. Kadın kollarına katılım sürecinde AK Parti’li kadınlar üzerinde Erdoğan’ın karakterinin, kişisel karizmasının ve parti politikasının kadınların katılımında yarattığı etkiye yönelik sonuçlar Tür ve Çıtak’ın “AKP ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban” adlı çalışmalarında elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Her konuda Erdoğan’a duyulan büyük güven ve onun yanlış bir adım atmayacağı düşüncesinin kadınlarda hâkim olması partiye kadınların katılımında katalizör etkisi yaratan başka unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁸ Ayrıca AK Parti’li kadınlar üye oldukları sivil toplum kuruluşları aracılığıyla daha ziyade hayır amaçlı sosyal kampanyalara katılmak hem de emekli olduktan sonra oluşan boş zamanlarını değerlendirmek maksadıyla kadın kollarında yer edinmek istemektedirler.

CHP kadın kollarında emekli olduktan sonra kendi isteği doğrultusunda siyaset yapmaya başlayan kadınlar olsa da, parti kadın kollarında görev alan kadınların siyasete ilgilerini, geçmişte aile büyüklerinin, özellikle ailenin erkeklerinin parti üyeliklerinin bulunması ve bu bireylerin CHP’li belediyelerde meclis üyesi olarak görev yapmaları gibi durumlar başlatmıştır. Ancak, CHP’li kadınlar, siyasete uzun süredir ilgi duyduklarını belirtse de bu ilgiyi parti üyeliğiyle resmîyete 2015 yılında dökmüşlerdir. CHP’li kadınlar için, *“ülkemizdeki kadın ve çocukların sorunlara çözüm olabilecek politikalar üretmek, Türkiye Cumhuriyeti kurucu değerleri ile birlikte Atatürk ilke ve inkılâplarına sahip çıkarak gelecek nesillere yaşanacak bir ülke bırakma ideali”* kadın kollarına üye olmadaki amaçlar arasında yer almaktadır.

CHP’li kadınlar modern, demokratik, laik cumhuriyete Atatürk ilke ve inkılâpları çerçevesinde hizmet edebilmek için siyasal katılım süreçlerinin bir parçası olan kadın kollarına katılım göstermektedir. AK Parti’li kadınların siyasallaşma süreçlerinde ve siyasete katılımlarında siyasal lider bir doğal etken olarak göze

¹⁸⁸ Özlem Tür, Zana Çıtak, “AKP ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 30, Sayı: 252, 2006, s. 266.

çarparken, hem diğerk partili kadınlar hem de CHP'li kadınlar için bir siyasal lider etkisinden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Öte yandan CHP'li kadınların üye oldukları sivil toplum kuruluşları da CHP'li kadınların kadın kollarına üye olmalarındaki amaçla bir eş güdüm içerisinde olduklarını, toplumsal fayda ve toplumsal bakış açısını savunan bir yaklaşımla kadın kolları içerisinde siyaset yapmaya çalıştıklarını göstermektedir.

MHP'de kadınların bilinçli bir şekilde siyasete ilgisi ve siyasal düşüncelerinin şekillenmesi, gençlik çağlarında, aile ortamında ve öğrencisi oldukları üniversitelerde ülke ve siyaset gündeminin konuşulmasıyla ve 1980 yılından önce Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmelerin etkisiyle başlamıştır. *“Erkek egemen bir siyaset ve parti içerisinde, bundan ziyade Türk kadınının varlığını toplumun her alanında hissettirmek ve kanıtlamak”* MHP'li kadınların kadın kollarına üye olmalarındaki en büyük amaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

MHP'li kadınların siyasallaşma süreci geleneksel bakış açısı ve ataerkil aile değerleri üzerinden şekillenmektedir. 1970'li yıllar boyunca Türkiye'de sokaklara kadar taşan ve 12 Eylül 1980 tarihinde bir darbe ile sonuçlanan siyasal gerginlikler de MHP'li kadınların siyasal katılımlarının alt yapısını oluşturmaktadır. Günümüzde ise MHP'li kadınlar toplumsal hayata katılımlarının yanında siyasal hayata katılımlarını da “Türk kadını” vurgusu üzerinden gerçekleştirmektedir. Siyasetin daha da önemlisi kendi partilerinin de erkek egemen bir yapıda olgunu kabul ederek, bu yapı içerisinde kendilerinin başarılı olmasını Türk kadınının bir başarısı olarak görmektedirler.

HDP'li kadınların siyasete ilgileri Dünya'da ve Türkiye'de esen sol siyaset rüzgârlarının ailelerini ve dolayısıyla kendilerini de etkilediği bir dönemde, Türkiye'nin 1974 yılında yapmış olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı ile doğrudan bağlantılı bir biçimde başlamıştır. Lise öğrencisi oldukları dönemlere denk gelen bu zaman dilimi içerisinde kadınlara mantık ve felsefe derslerinde hocalarının tavsiye ettiği kitaplar da siyasete merak uyandıran etkenlerin başında sayılmaktadır. Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü ve Victor Hugo'nun Sefiller romanları HDP'li kadınların siyasete ilgilerini başlatan ve şekillendiren faktörlerden olmuştur. Ayrıca devletin güvenlik güçlerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bölge insanlarında rahatsızlık yaratan bazı uygulamaları bölge insanlarının politik tavır alma sürecini hızlandırmış,

HDP’li kadınlar da bu eğilimden etkilenmişlerdir. “*Devrimci gelenekten gelen insanlar olarak eşit emeğin yaratılması, ortak vatanda yaşama gayesi ve HDP’nin sürekli ötekileştirilmeye çalışıldığı siyasal konjonktürde yükseltelen korku duvarlarının aşılarak insanlara güven verebilmek*” amacıyla kadın meclislerinde görev aldıklarını belirten HDP’li kadınlar bunu bir tarihsel sorumluluk olarak görmektedir.

HDP’li kadınların siyasallaşma ve siyasal katılım gösterme süreçlerini bölgesel, ulusal ve uluslararası alanlardaki dinamikler üzerinden okumak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki güvenlik temelli politikaları kadınların siyasal katılım süreçlerinde belirleyici bölgesel bir faktör olurken, Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1970’li yıllarda dünyanın bir çok bölgesini etkisi altına alan siyasal sol hareketler ulusal ve uluslararası etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, zihinsel gelişim gösterdikleri bir dönemde hocaları tarafından kendilerine Türk ve Dünya Edebiyatı’ndan tavsiye edilen bazı eserler de bu süreçte etkili olmuştur. Tüm bunların yanında ülkemizdeki gündelik siyasal pratikler içerisinde HDP’nin siyasal karar alıcılar ve genel olarak diğer tüm siyasal partiler tarafından izole edildiği yönünde kadınlarda uyanan izlenimler kendilerinin siyasallaşma süreçlerinde başı çeken faktörler olarak sıralanmıştır.

Siyasete ilgilerinin üniversite öğrencisi olduğu dönemde başladığını belirten SP’li kadınlar, kadın kollarında görev almadan önce partilerinin gençlik kolları yapılanmasında aktif siyaset yapmışlardır. Siyasete ilgilerinin başlamasında üniversitedeki arkadaş çevrelerinin etkilerinden bahsetmenin mümkün olduğunu belirten SP’ye mensup kadınlar, ailelerinin siyasal çizgilerinden çok farklı bir siyasal yelpazede siyaset yaptıklarını belirtmişler ve aralarından birisi SP’de siyaset yapmaya başlamasında eşiyile tanışmasının bir milat olduğunu dile getirmiştir. Eşiyile tanışmasının kendisinde diğer tüm alanlarda olduğu gibi siyasette de İslam Dini’nin gerekli gördüğü adımları atma adına bir sorgulama ve merak uyandırmasından dolayı SP’de siyaset yapmaya başlamasında ve kendisinin siyasal kariyerinde bir kırılma noktası olabileceğini belirtmiştir. Partilerinin, “*Kadınlarımızın yüzlerinin bir gün değil, her gün güldüğü bir dünya*” söylemi ve politikası bağlamında bu amacın bir parçası olabilmek için kadın kollarına üye olduğunu dile getiren SP’li kadınlar için

bir başka amaç ise “Kadınlar olarak Adil Ekonomik Düzenin¹⁸⁹ hayata geçirilip gelecek nesillere her anlamda ayakları yere basan, sağlıklı bir Türkiye bırakabilmektir”.

SP’li kadınların da tıpkı MHP’li kadınlar gibi siyasallaşma süreçlerinde üniversite öğrencisi oldukları dönemin etkisinden bahsetmek mümkündür. MHP’li kadınlar milliyetçi referanslar üzerinden çizdikleri kadın imgesinin siyaset içerisindeki varlığını ispat etme gayesi içerisindeyken SP’li kadınları partileri içerisinde siyaset yapmaya iten temel referans İslam Dini üzerinden gerçekleşmiştir. Tıpkı AK Parti’li kadınlar gibi SP’li kadınlarında siyasallaşma ve kadın kollarına katılmalarında lider etkisi görülmektedir. Bu etki Recep Tayyip Erdoğan’ın AK Parti’li kadınlar üzerindeki siyasal karizması ve kişisel duruşundan farklı olarak Necmettin Erbakan’ın ortaya attığı Adil Düzen ve Yeni Bir Hayat ideali ve bu idealin alt kıvrımları üzerinden gerçekleşmiştir. Dolayısıyla SP’li kadınlar ile AK Parti’li ve MHP’li kadınların siyasallaşma süreçlerine etki eden faktörler bazı noktalarda kesişim kümesi oluşturmaktadır.

IV. KADINLARIN SİYASETE KATILIMLARINA YAKIN ÇEVRELERİNİN BAKIŞI

Buradaki amacımız kadınların, siyasal katılımlarına ve tercihleri doğrultusunda siyasal kimliklerini yansıtan partilerde görev almalarına yakın çevrelerinden gelen olumlu ya da olumsuz bakış açısının neler olduğunu algılayabilmektir.

AK Parti’li kadınlar, siyaset yapmalarına çevrelerinden karşı çıkan kimsenin olmadığını hatta özellikle eşlerinin seçim dönemlerinde fedakârlık yaparak bu duruma olumlu yaklaşıklarını beyan etmişlerdir. Ancak zaman zaman aile fertlerinden ve çevrelerinden “neden o partide görev alıyorsun?”, “o partide ne işin var?” gibi çıkışlarla ve ön yargılarla karşılaştıklarını ve bunu dile getiren aile fertlerinin ve diğer kimselerin de başka bir siyasal görüşte olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bazı kadınlar ise dış görünüşünden dolayı CHP ilçe yöneticilerinden “AK

¹⁸⁹ Necmettin Erbakan’ın ortaya attığı Adil Ekonomik Düzen, Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya düşüncesinin bir alt kıvrımıdır. Erbakan’a göre Adil Ekonomik Düzen; ekonominin hiçbir noktasında emek ve sermaye sömürsüne izin vermeyen, herkese fırsat eşitliği sunan, herkese eşit davranan, ekonomik gelişmenin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ve her türlü faiz sistemini ortadan kaldıran bir ekonomi sistemini savunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Necmettin Erbakan, **Davam**, Milli Gazete Ankara Kitap Kulübü, Ankara, ss. 203- 240.

Parti'den ziyade CHP'de siyaset yapmalısın” şeklinde üstü kapalı teklifler aldıklarını da eklemişlerdir.

CHP'li kadınlar da siyaset içerisinde bulunmalarına çevrelerinden olumsuz bir tepki gelmediğini, aksine özellikle bunun için yakın çevreleri tarafından desteklerini belirtmişlerdir. Ancak bazı CHP'li kadınlar, CHP'de siyaset yapmalarının çocuklarının memur atamalarında zaman zaman kendilerine endişe verdiğini de eklemişlerdir.

MHP'li kadınlar *“neden MHP'de siyaset yapıyorsun?”* şeklinde, çevrelerinden sorular aldıklarını dile getirmişlerdir. MHP'li kadınlar bu tip sorulara muhatap olmalarının sebebini; soruları soran kişilerin MHP'yi bilmedikleri ve ön yargılı yaklaşımları biçiminde açıklamaktadırlar. MHP'li kadınlara karşı, yakın çevrelerinin bu yaklaşımı AK Parti'li kadınların aynı konuda yaşadığı tecrübelere benzemektedir.

Parti seçimlerinden, onları daha farklı partilerde görmek istediklerinden, devlet ve güvenlik güçlerinin baskılarından ötürü zarar göreceklarini düşündüklerinden dolayı HDP'li kadınların, kadın kollarında görev almalarına yakın çevrelerinden gelen bir takım tepkiler söz konusu olmuştur.

Katılımcıların hiçbiri aktif siyaset yaptıkları için yakın çevrelerinden olumsuz görüşler ya da eleştiriler almamıştır. Katılımcıların yakın çevreleri genel olarak onlara siyaset yaptıkları parti tercihler üzerinden görüşlerini aktarmıştır. AK Parti ve MHP'li katılımcıların yakın çevrelerinin kendilerine *“neden o partide görev yapıyorsun?”* şeklindeki soruları, AK Parti ve MHP'li katılımcıların kendi siyasal görüşleri ve tercihleri çerçevesinde siyasal katılım göstermelerini bekledikleri noktasındaki taleplerini göstermektedir. CHP ve HDP'li kadınların muhalif siyasal partilerde siyaset yapmaları hem kendilerini hem de yakın çevrelerini yukarıda ifade edilen şekliyle bazı dolaylı ve doğrudan baskı ve engellemelere maruz kalmaları konusunda endişelendirmektedir. Ailelerinin dünya görüşlerini temsil etmeyen bir siyasal partinin kadın kolları yapılanmasında görev almalarına rağmen SP'li kadınlar kadın kollarında görev alma ve aktif katılım sağlama durumlarından ötürü yakın çevrelerinden herhangi bir olumsuz tepki almamışlardır.

V. KADINLARIN SİYASAL KATILIMINDA AİLE DESTEĞİ

Kadın kollarında görev alan kadınların, aile bireylerinin daha önce siyaset içerisinde bulunmuş kimseler olmalarının kadınların siyasal katılımına ve kariyerlerine katkısının olup olmadığının belirlenmesi amacıyla katılımcılara bu soru yöneltilmiştir.

AK Parti’li kadınların ailelerinde siyasetin doğrudan içinde olan aile bireyleri bulunmaktadır. Bunlar; genelde eşlerinin aile bireylerinden olup, Anavatan Partisi’nin Denizli’deki kurucularından, DYP’den milletvekili düzeyinde görev yapmış ve AK Parti’de gençlik kollarında görev yapan kendi kardeşleri de olsa kendilerinin siyasal kariyerlerine, siyaset yapmalarını teşvik etmek dışında herhangi bir somut katkılarının olmadığını bildirmişlerdir.

CHP’li kadınların da ailelerinde, bir dönem siyasetin içerisinde yer alan aile bireyleri olmuştur. Sosyal Demokrasi Partisi’nde (SODEP) milletvekili düzeyinde görev yapan aile bireyleri CHP kadın kollarında görev yapan kadınların siyasal kariyerlerine, onların siyaset yapmalarını teşvik etmek dışında bir katkı sağlamamışlardır.

HDP’li kadınların aileleri siyasete uzak bir aile profili çizmişler ve HDP’li kadınların siyasal kariyerlerine fayda sağlamak konusunda kendilerine bir katkı sunmamışlardır. Aile bireylerinden bazılarının farklı partilerde il ve ilçe başkanlıklarında yöneticilik düzeyinde siyaset yapıyor olmalarından dolayı, ailelerinin SP’li kadınların da siyasal kariyerlerine olumlu manada katkı sağlamak noktasında bir işlevleri olmamıştır.

Çalışma kapsamında yer alan partilerin kadın kollarında görev alan kadınların aile bireylerinin genel olarak daha önce siyaset içerisinde bulunmuş olmaları kadınların siyasete katılımında etkili olan faktörlerin başında gelmektedir. Kadınların siyasal katılımını olumlu ya da olumsuz etkileyen nedenlerin başında geleneksel bakış açısı ve cinsiyete dayalı işbölümü gelmektedir. Bu nedenle, kadınların siyasete katılımında aile desteği öncelikli bir etken olarak yer almaktadır.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Mustafa Çadır, **Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü**, T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, s. 47.

VI. KADIN KOLLARINDA GÖREV SÜRELERİ VE ÇALIŞMA SAATLERİ

AK Parti’de kadınlar, 8 yıldır kadın kollarında görev almaktadır. İl ve ilçe kadın kolları başkanları haftanın en az 5 gününü ve günlük 3 ya da 4 saatini partide geçirirken başkanlar dışındaki kadın kolları görevlileri haftada en fazla 3 günü ve yine onlarda 3 ya da 4 saatlerini partiye ayırmaktadır. Ancak her iki grup da seçim dönemlerinde bu sürelerin daha da arttığını ancak belirli bir zaman belirtmenin mümkün olmadığını dile getirmektedir.

CHP’li kadınlar, 5 yıldır kadın kollarında siyaset yaparken, günlük ortalama 2 ya da 3 saatlerini kadın kolları çalışmaları için harcamaktadırlar. Yine onlar da seçim dönemlerinde zamanlarının büyük bölümlerini parti çalışmalarında geçirdiklerini ancak bir zaman diliminden bahsetmenin mümkün olmadığını belirtmektedirler.

Ortalama olarak 3 yıldır kadın kollarında siyaset yapan MHP’li kadınlar seçim dönemleri dışındaki olağan dönemlerde haftada 1 günlerini ve o gün içerisinde de 5 saatlerini parti çalışmalarına ayırmaktadır.

Kadın meclislerinde 4 yıldır görev alan HDP’li kadınlar yerel ve ulusal gündemin yoğun olmadığı, seçim dönemlerinin dışında kalan zaman dilimlerinde haftada 1 gün olmak üzere ortalama 5 saatlerini parti çalışmalarına ayırmaktadır.

2015 yılından itibaren partilerinin kadın kolları yapılanmasında görev aldığını belirten SP’li kadınlar seçim takvimlerinin dışındaki dönemlerde en az 3 saatlerini parti çalışmalarına ayırmaktadır. Seçim dönemlerinde ise bir saat diliminden bahsetmenin mümkün olmadığını ama günlerinin büyük bölümünü kadın kolları çalışmaları için ayırdıklarını belirtmişlerdir.

VII. KADIN KOLLARINDA TOPLANTI SIKLIĞI VE GÜNDEM

Kadın kollarının toplantı sıklıklarının ve gündemlerinin belirlenmesinde parti içi ve dışı hangi unsurların etkiliği olduğunun belirlenmesi, erkek egemen siyaset yapısı göz önüne alındığında özellikle toplantı gündemlerinin belirlenmesinde kadınların özgür bir irade ortaya koymalarının önünde bir engel bulunup bulunmadığı bu başlık altında araştırılmıştır.

AK Parti kadın kolları haftada 1 gün olmak üzere düzenli toplanmaktadır. Toplantıların gündemi, kadın kolları il başkanının ana kademe il başkanı ve ilçe başkanlarının bulunduğu periyodik toplantılara katılıp, burada kendisine verilen

gündemi, olağan durumlarda ayda 1 defa toplantıya çağırıldığı ilçe kadın kolları başkanlarına bildirmesiyle belirlenmektedir. Yukarıdan aşağıya ve erkekten kadına doğru işleyen hiyerarşik bir yapıdan bahsedilebilir.

Seçim dönemleri dışında kalan olağan dönemlerde haftada 1 gün olacak şekilde düzenli toplanan CHP kadın kollarının gündemi, partinin genel merkez kadın kolları başkanlığından gönderilen bir gündem olmadığı takdirde ulusal ve yerel gündem doğrultusunda belirlenmektedir. Ayrıca zaman zaman yönetim kurulu üyelerinin talepleri de toplantı gündemine girebilmektedir.

Ülke gündeminde terör, terörle mücadele ve seçim konularının ön plana çıktığı dönemlerde MHP kadın kolları periyodik olmayan ama sık bir biçimde toplanırken, diğer dönemlerde haftada 1 gün olmak üzere düzenli bir şekilde toplanmaktadır. Toplantıların gündemi genel olarak ülke gündemine paralel olacak şekilde genel merkez tarafından ya da kadın kolları yöneticilerinin kendi inisiyatifleri ile belirlenmektedir. Kadın kollarının kendine ait bir bütçesi olmadığından, bu ihtiyacın nasıl karşılanabileceği konusu da zaman zaman toplantıların gündemini oluşturabilmektedir.

Kadın kolları yapılanması yerine kadın meclisi örgütlenmesinin yer aldığı HDP’de kadın meclisleri, taziye, düğün, yoğun yerel ve ulusal gündemi dışında haftada 1 gün olmak üzere düzenli toplanmaktadır. Yerel ve ulusal gündemle parti genel merkezinden gelen genelgeler kadın meclisi toplantılarının gündeminin belirlenmesinde belirleyici unsurlar olmaktadır.

SP kadın kolları düzenli olarak ayda 1 defa il divan toplantısı için bir araya gelirken yine düzenli olarak haftada 1 defa da kadın kollarının il ve ilçe yönetimleri toplanmaktadır. Toplantıların gündemi, parti genel merkezinden gönderilen gündem maddeleri, yerel gündem maddeleri ve il divan toplantısında belirlenen başlıklardan meydana gelmektedir.

Partilerin kadın kolları, seçim dönemleri, yoğun yerel ve ulusal gündemlerinin dışında kalan zaman dilimlerinde haftada 1 defa düzenli olarak toplanmaktadır. Toplantıların gündemi genellikle partilerin genel merkezlerinden gönderilen gündeme dair metinler ya da il başkanlıklarının belirlediği konular üzerinden şekillenmektedir. Bunun dışında kadınlar kadın kolları toplantılarının gündem maddelerini belirleme kararı kendilerine bırakıldığı ölçüde inisiyatif

alabilmektedir. Ancak, bu noktada da kadın kollarının kendisine ait bir mali yapısının, bütçesinin olmamasından dolayı yapılmak istenen faaliyetlere dönük maddî ihtiyacın karşılanması hususu gündemin büyük bir bölümünü kapsayabilmektedir. Kadın kolları toplantılarının gündemlerinin oluşturulması şekline baktığımız zaman, HDP’li kadınların ifadeleri doğrultusunda HDP dışındaki her partide yukarıdan aşağıya ve erkekten kadına dikey hiyerarşik bir yapının olduğu tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde siyasal partilerde kadınlara yine sınırları erkekler tarafından çizilmiş bir alanda siyaset yapma izni verildiğini göstermektedir.

VIII. KADIN KOLLARININ MADDÎ DURUMU VE FİNANSMANI

Burada siyasal partilerde kadın kollarına bir bütçe ve finansman ayrılıp ayrılmadığının tespit edilmesi, hangi politikaların hayata geçirilmesinde bütçe kolaylığı sağlandığının, söz konusu bütçe bulunmadığında kadınların ve kadın kollarının bu durumu aşmak konusunda hangi yöntemlere başvurduğunun belirlenmesi temel amaçtır. Ayrıca bir diğer amaç siyasal iktidar olmanın getirdiği kolaylıklar neticesinde iktidar partisi bünyesinde yer alan kadın kollarının bu konuda diğer partilerin kadın kollarından bir fark yaratıp yaratmadığının gözlemlenmesidir.

AK Parti kadın kolları partiden maddî destek almaktadır. Partide kadın kollarına ayrılmış bir bütçe yok ama kadınlar faaliyetlerinde partileri tarafından maddî olarak desteklenmektedir. Söz konusu destek yeterli olmadığında ise bu durumu sponsor ve partinin yönetiminde bulunduğu belediyelerin destekleri ve yönetim kurulu üyelerinin kendi aralarında topladıkları bağışlarla aşmaktadırlar.

CHP kadın kolları faaliyetlerini hayata geçirme noktasında partiden yetersiz de olsa maddî destek görmektedir. Partinin sağladığı desteğin yetersiz geldiği durumlar milletvekillerinin şahsi destekleri ve kadın kolları üyelerinin şahsi bağışları ile aşmaya çalışılmaktadır.

MHP kadın kolları hiçbir şekilde partiden maddî destek görmemektedir. Bu durum kadın kolları başkanı ve yönetimi tarafından toplanan bağışlarla ve yine aynı kişilerin şahsi destekleri ile aşılmaktadır. HDP kadın meclisleri de partiden son derece yetersiz maddî destek görmekle birlikte bunu gönüllülük prensibi ile birlikte kadın meclisi yöneticilerinin kendi aralarında topladıkları bağış ve gösterdikleri dayanışma ile aşmaya çalışmaktadır. Kendilerine ait bir bütçesi olmayan SP kadın

kolları yapılanması ihtiyaç olması halinde bu durum zaman zaman il başkanlığının desteği ama çoğunlukla kadın kolları yapılanmasının düzenlediği kermes gibi sosyal faaliyetlerden elde edilen gelirlerle aşılmaktadır. Aylık periyotlarla toplanan aidat ücretleri de kadın kollarının faaliyetlerinde finans oluşturulmasında bir başka kaynak oluşturmaktadır.

İktidar partisi de dâhil olmak üzere siyasal parti kadın kollarının kendine ait bir bütçesi ve bağımsız para kullanma yetkisi bulunmamaktadır. Kadın kollarının sadece parti yönetiminin onay vereceği faaliyetleri hayata geçireceği durumlarda partinin maddî kaynaklarına erişim imkânı olması kadın kollarını ve dolayısıyla kadınları genellikle kendilerinin iradesiyle pratiğe döküleceği siyasal faaliyetlerden alıkoymaktadır.¹⁹¹ Bu durum kadın kollarının sürekli maddî kaynak arayışı içerisinde olan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına gelir getiren sergi, kermes vb. sosyal faaliyetler aracılığıyla para toplayan bir yapıdan, kadınlara yönelik özgün politikalar üretebilen ve uygulamaya koyabilen bir yapı olmasının önüne geçmektedir. Ayrıca bu durum siyasal partilerin geniş kesimlerin çeşitli taleplerini siyasal sistem içerisinde politikalara dönüştürerek uygulamaya geçirmek için uğraş verdikleri politikaları belirleme işlevini de siyasal partilerin yan kolu olarak görülen kadın kollarından alıp ana kademe birimlerine vermekte ve siyasal partilerin bu işlevi ile çelişmektedir. Kadın kolları yapılanmalarında yönetim kurulu üyelerinden ve kadın kolları başkanlarından bağış adı altında toplanan parasal kaynaklar kadın kollarının bir diğer maddî gelir kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle kadın kolları başkanları, bu statü ve görevi aldıktan sonra maddî kaynak sağlama noktasında daha fazla bir gayret içerisinde görünmektedir. Öte yandan genel olarak kadınların siyasal katılımları ile birlikte yürüttükleri tanımlı bir mesleklerinin ve buna bağlı bir maddî kazançlarının olmaması, bireysel ekonomik özgürlüklerinin bulunmaması ve maddî anlamda eşlerine bağımlı durumda olmaları, kadınların siyasal yapı içerisinde de bir özerlik talebinde bulunmasına engel olmaktadır.

---

¹⁹¹ Serpil Sancar Üşür, Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın Erkek Eşitliği, **Kadın- Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000 (Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru) s. 14.

IX. KADIN KOLLARININ PARTİLERE SAĞLADIĞI FAYDALAR

Kadın kollarının partiye sağladığı faydaları AK Parti’li kadınlar; özellikle seçim dönemlerinde erkeklerin dokunamadığı toplumsal kesimlere kadın kolları bünyesinde oluşturulan “çat kapı ekipleri” ile hanelere ve esnaf ziyaretlerinde özellikle kadın kuaförlerine kadınların daha rahat girerek vatandaşlara ulaşabilmeleri ve erkeklerin çoğunlukla tercih ettiği kaba ve saldırgan siyaset dilinin kadınlar tarafından tercih edilmemesinden dolayı siyasete nezaket dilinin hâkim olması olarak sıralamışlardır.

CHP’li kadınlar, kadın kolları biriminin bulunmasını zımni olarak erkek egemen siyasetin kabul edilmemesinin bir simgesi olarak düşünseler de siyasette kadın ve erkeğin birlikte hareket etmesini kolaylaştırıcı bir araç olarak görmektedirler. Onlar açısından, ülkemizde çoğunlukla sert ve kaba düzeyde seyreden siyaset dilinin terk edilmesi ve erkeklere nazaran kendilerinin hanelere rahat girip çıkarak seçmenlere dokunabilmeleri, kadın kollarının partiye sağladığı diğer faydalardır.

Partilerinin toplumun farklı ve geniş kesimleri tarafından erkek egemen bir parti olarak algılandığını ve bu durumun kendilerinde rahatsızlık yarattığını belirten MHP’li kadınlar, partide az sayıda da olsa kadınların da görev ve sorumluluk alabildiğini göstermesi açısından ve parti politikalarının hedef kitlelere doğru anlatılabilmesi bakımından kadın kolları yapılanmasını faydalı ve doğru bir yapılanma olarak kabul etmektedirler.

HDP’li kadınlara göre; *“Türkiye toplumu hala dışarıya kapalı, az ama etkili bir şekilde feodal kırıntıları da barındıran bir yapıya sahip. Bu durum partimiz içerisinde de kendisini fazlasıyla hissettiren bir gerçek olarak görülmektedir. Kadın meclislerimizin varlığı hem bu feodal düzenin tamamen ortadan kaldırılması hem de demokratik bir mücadelenin kadınlar olmadan başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını bize anlatan en önemli araçlardan.”* Yine onlara göre, HDP için kadın meclisleri, diğer siyasal partiler için kadın kolları yapıları, partilerin ana kademelerinde görev alamayan kadınların sadece statü sağladıkları birimlere dönüştürülmemelidir. HDP’li kadınlar gerek ilkeleri gerekse parti tüzükleri sayesinde kadın meclislerinin en büyük faydası olarak; erkeklerin özel alanda dahi olsa kadına yönelik herhangi bir şiddet girişimini parti disiplin kurulunun suç unsuru olarak

kabul edip, bu suçu işleyenlerin partiden ihracına kadar varabilecek bir süreç işletilmesinin kadına yönelik şiddetin önlenmesine dönük caydırıcı cezaların verilmesi konusunda belirtmişlerdir. HDP tüzüğünün “Disiplin Suç ve Yaptırımları” başlığından oluşan 58. Maddenin “e” bendinde “*Özel alan dâhil, kadına ve LGBTİ bireylere yönelik fiziksel ve/veya psikolojik her türlü şiddet, baskı, tehdit, cinsel taciz, aşağılama, egemenlik kurma gibi cinsiyetçi uygulamalara karşı aşağıdaki yaptırımlar uygulanır:*

- **Psikolojik baskı, şiddet:** *Uyarı, tekrar(lar)ı halinde üyelikten geçici uzaklaştırma ve/veya kesin çıkarma.*

- **Cinsel taciz, fiziksel şiddet:** *Üyeliği süreli dondurma, tekrar(lar)ı halinde geçici ve/veya kesin çıkarma* ifadesi ve yine aynı maddenin “g” bendinde “*Kadınlara, çocuklara ve LGBTİ bireylere yönelik suçların disiplin kurullarında görüşülmesine öncelik verilir*”¹⁹² ifadesine yer verilmesi kadınların, kadın meclislerinin parti içerisinde konumlarını ve faydalarını başka bir açıdan göstermesi ve özel alanda dahi kadının her türlü şiddetten korunması bakımından olumlu somut veriler sunmaktadır.

Yarısı kadınlardan oluşan bir toplumda bir siyasal partinin seçimlerde toplumun yarısının oylarını alabilme iddiasını hayata geçirebilmesinin bile kadın kollarının partiye sağladığı faydaların başında geldiğini düşünen SP’li kadınlar için, Türkiye’de kadınların da siyasette var olabileceğini önce kadınlara kanıtlaması anlamında bu durum kadın kollarının partiye sağladığı faydanın bir başka yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların, hangi partiden olursa olsun, görev aldıkları siyasal birimin adı ne olursa olsun (kadın kolları/kadın meclisi), bu yapıların partileri için yukarıdaki sıraladıkları gibi çeşitli faydaları bulunduğunu ve bu yapıların gerekli olduğunu ısrarla belirtmişlerdir. Kadınların ve kadın kollarının siyaset içerisindeki varlığı siyaset içerisindeki kaba ve saldırgan dili belirli ölçülerde sınırlasa da siyasal partilerin özellikle kadın kolları aracılığıyla geniş halk kitlelerine ulaşılabilmesi imkânı önemlidir. Ancak, kadınların sıraladıkları faydalar göz önüne alındığında, kadın kolları yapılanmasının siyasal partilere en büyük faydasının oy ve maddî kaynak sağlama noktasında olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durum başka

¹⁹² Halkların Demokratik Partisi, **Parti Tüzüğü**, 22 Haziran 2014, <https://www.hdp.org.tr/parti/parti-tuzugu/10>, (03.03.2019).

bir yönüyle de erkek egemen siyaset içerisinde siyasal hedeflerini hayata geçirmeye çalışan erkek siyasilerin, kadınlar ve kadın kolları aracılığıyla kadınlardan güç ve destek devşirmesine, kadın siyasilerin ise siyasetin merkezinden uzak konularla ilgilenmesine ve siyaset alanında erkeklerle mücadele etmesine fırsat vermeyen, kadın kadına bir mücadele sınırı çizen bir kadın kolları yapısına neden olmaktadır. Kadın kollarının partiye sağladığı faydaların yanında yukarıda ortaya çıkan tablo, kadınların siyasal partiler içerisinde, şahsi adaylıkları konusunda iradelerini göstermelerinden ziyade, erkek siyasilerin adaylıklarına yardımcı olma konumuna doğru kadınları zorlamaktadır. Bu da siyasal partilerin siyasal devşirme işlevi ile örtüşmemektedir.

X. KADINLARIN GÖZÜNDEN PARTİLERİNİN KADIN KOLLARI YAPILARI

Bu bölümdeki amacımız partili kadınların kendilerinin de içerisinde buldukları parti kadın kollarının Denizli özelinde hangi konularda başarılı, hangi çalışmalarda başarısız olduklarını ortaya koyarak, partilerinin kadın kollarının Denizli'deki artılarını ve eksilerini değerlendirmek ve kadın kolları adına içeriden bir durum tespiti yapabilmektir.

AK Parti'li kadınlar genel olarak, partilerinin kadın kollarının faaliyetlerini yeterli bulmuyor ve kendi partilerinde kadınların üst düzeyde görev alamadıklarını düşünüyorlar. Yine AK Parti'li kadınlar partilerini kadınların sorunlarını çözme konusunda yeterli bulurken, partilerinin kadın kollarının parti politikalarını etkileyip etkilemediği noktasında fikirlerinin olmadığını bildirmişlerdir.

CHP'li kadınlar partilerinin kadın kollarının çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığını, partinin kadınlara parti içerisinde üst düzeyde görevler verdiğini ve kadın kolları yapısının parti politikalarının belirlenmesinde etkili olduğunu düşünürken, parti politikalarının kadınların sorunlarını çözmeye dönük başarı sağlayamadığını ve bu konuda partilerini yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir.

MHP'li kadınlar partilerinin kadın kollarının faaliyetlerini ve kadınların sorunlarını çözmek konusunda ortaya koyduğu çalışmalarını yeterli bulmazken, kadınların parti içerisinde üst düzey görevlerde yeterince temsil edilmesi noktasında partilerini başarılı bulmaktadırlar.

Partilerinin kadın meclislerinin çalışmalarını gayet yeterli bulan, dolayısıyla partilerinin kadınların sorunlarını çözmek noktasında başarılı adımlar attığını düşünen HDP'li kadınlar için kendi partileri, kadınlara üst düzey görevlerde yeterince yer vermekte ve kadınların siyasete aktif katılımını sağlamakta da son derece başarılıdır.

Partilerinin kadın kolları yapılanmasının kadınların sorunlarını çözmek için daha fazla adım atıp atmaması gerektiği konusunda fikir beyan etmeyen SP'li kadınlar, partilerinin kadın kollarının mevcut çalışmalarını ve yine partilerinin üst düzey görev, yetki ve sorumlulukları kadınlara bırakma noktasındaki girişimlerini yeterli bulmaktadırlar.

AK Parti'li kadınlar ayrıca, parti kadın kollarının toplumun farklı kesimlerinde bulunan kadınlarla iletişim kurulmasında ve yine parti kadın kollarının kadınlara yasaların tanıdığı haklarını, özellikle de siyasal haklarını anlama ve anlatma konusunda yeterli bir yapıda olup olmadığı konusunda kendilerinde bir fikir oluşmadığını belirtmişlerdir.

CHP'de kadınlar, partilerini ve kadın kollarını toplumun diğer kesimlerinde yer alan kadınlarla bağlantı kurma noktasında yeterli görmezken, parti kadın kollarının kadınların siyasal haklarını anlamasına yardımcı olabilecek bir yapıda bulunduğunu dile getirmişlerdir.

Partilerinin kadın kolları yapılanmasının parti politikalarını yeterli düzeyde etkilediğini düşünen MHP'li kadınlar, partilerinin kadın kollarının toplumun kendileri gibi düşünmeyen farklı kesimlerinden kadınlarla temas kurulması hususunda başarısız olduğunu kabul etmektedirler. Yine partilerinin kadın kollarının kadınlara özellikle siyasal haklarını anlama ve anlatma becerilerinin yeterince gelişmediği konusunda hem fikir olmuşlardır.

HDP'li kadınlara göre kadın meclisleri parti politikalarının belirlenmesinde etkili olan yapıların başında gelmekte ve yine partilerinin kadın meclisleri toplumun diğer kesimlerinde yer alan kadınlarla başarılı temas kurulmasında da başarılı olan bir yapıdadır. Ayrıca kadınlara özellikle siyasal haklarını anlatma ve aktarmada HDP'li kadınlar kadın meclislerini etkili bulmaktadır.

Kadın kolları yapılanmalarının parti politikalarının oluşturulmasında belirleyici bir unsur olduğunu kabul eden SP'li kadınlar, aynı zamanda partilerinin

kadın kolları yapılanmalarının toplumun çeşitli gruplarında kendisini konumlandıran kadınlarla temas edilmesinde ve kadınları yasal hakları konusunda bilinçlendirme noktasında başarılı bulmaktadır.

XI. KADINLAR TARAFINDAN KABUL GÖREN KADIN SİYASAL AKTÖRLER

Buradaki temel amaç, kadınların hem kendi partilerinden hem de diğer siyasi partilerden çeşitli sebeplerle bir adım öne çıkardıkları kadın siyasi figürlerin kimler olduğunun belirlenmesi, bu isimlerin verilmesinde söz konusu sebeplerin hangi kriterler üzerinden ortaya çıktığının ve kadınların siyasi düşünce anlamında kendileri gibi düşünmeyen siyasi figürlerin kendileri üzerindeki etki sınırlarının neler olduğunun tespit edilmesidir.

AK Parti’li kadınların, kendi partilerinden örnek olarak gördükleri ya da sempati duydukları kadın politikacılar arasında iki isim öne çıkmıştır. Bunlar; Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin ve Aile Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve AK Parti İstanbul Milletvekili olan Fatma Betül Sayan Kaya’dır. Fatma Şahin’i örnek aldıklarını söyleyen kadınlar, kendisinin çalışkan, sempatik ve parti vizyonuna sahip ve bu vizyonu ileriye taşıyabilecek bir kapasitede olması yönlerini öne çıkarmışlardır. Fatma Betül Sayan Kaya cevabını verenler ise kendisinin güçlü bir kadın imajı çizmesi, kendisine özgü bir duruşu ve tavrı olduğunu belirtmişlerdir. AK Parti’li kadınların, kendi partileri dışından örnek olarak aldıkları ya da sempati duydukları kadın politikacılarda istisnasız Tansu Çiller ismi ön plana çıkmaktadır. AK Parti’li kadınlar bu cevabı vermelerinde ise Tansu Çiller’in ilk kadın Başbakan olmasının kendilerini siyasete motive etmesi açısından etkili olduğunu paylaşmışlardır.

Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkanı Fatma Şahin ve yine Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve 27. Dönem İstanbul Milletvekili Fatma Betül Sayan Kaya AK Parti’li kadınların parti içerisinden öne çıkardıkları siyasi aktörlerdir. Bu isimlerin öne çıkarılmasında, AK Parti’li kadınların yukarıda belirttiği faktörlerin yanı sıra belediye başkanlığı, milletvekilliği ve bakanlık gibi siyasi kariyer açısından siyasetin üst düzey temsil ve icra noktalarında bulunmaları da bu isimleri öne çıkaran diğer önemli etkenlerdir. Parti kurucularından olan, Denizli Milletvekilliği yapmış ve 64. Türkiye Cumhuriyeti

Hükümeti'nde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı görevi yürütmüş olan Sema Ramazanoğlu'nun da bu isimler içerisinde yer almaması dikkat çekmiştir. Sema Ramazanoğlu'nun kardeşi, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nden sonra AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları Kurucu Genel Başkanlığı'na getirilen ve görev süresi içerisinde partisinin kurumsal kadın örgütlenmesini hayata geçiren 2009 yılında da Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nda görev yürütmüş Selma Aliye Kavaf da AK Parti'li kadınların parti içerisinde verdikleri isimler arasında bulunmamaktadır. Ayrıca AK Parti'li kadınların parti dışından Tansu Çiller'in ismini vermelerinde, AK Parti'nin öncülü konumundaki partilerden ve Necmettin Erbakan liderliğinde siyaset yapmış olan RP'nin, 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nde Tansu Çiller liderliğindeki DYP ile hükümet ortaklığında bulunmaları ve son zamanlarda Tansu Çiller'in AK Parti'nin özellikle seçim dönemlerindeki miting ve toplantılarına katılıp partiye destek veren açıklamalar yapması da yukarıda sayılan etkenlerin dışında etkili olan faktörlerdir.

Canan Kaftancıoğlu ve Gülizar Biçer Karaca CHP'li kadınların kendi partileri içerisinde örnek olarak gördükleri kadın siyasetçiler olarak ön plana çıkmıştır. Canan Kaftancıoğlu'nu parti örgütünün 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri'nde İstanbul özelinde sandık başlarında bulundurduğu sandık görevlileri ile seçim gecesini seçim sonuçlarına dair son ana kadar sağlıklı bilgi alınabilmesi ve bu örgütlenmeyi sağlayan il başkanı olması öne çıkarmaktadır. Özellikle kendisi gibi düşünmeyen insanlarla kurduğu iletişim ise Gülizar Biçer Karaca'yı örnek olarak görülecek kadın siyasetçi konumuna getirmiştir. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı milliyetçi kişiliği, kendine özgü siyaset anlayışı, dik duruşu, cesareti ve samimiyeti gibi nedenler CHP'li kadınların parti dışından Meral Akşener'i örnek alabilecekleri kadın siyasetçi olarak görmelerinde etkili olmuştur.

CHP'li kadınların partileri içerisinde öne çıkardıkları kadınlardan birisinin Denizli teşkilatından tanıdıkları ve seçilmesi için birlikte mücadele verdikleri bir isim olması bu konuda CHP'li kadınları diğerlerinden ayıran bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. 31 Martta İstanbul seçimlerinde yakalanan başarının mimarlarından birisi olarak Canan Kaftancıoğlu'nun görülmesi de bu ismi CHP'li kadınlar arasında popüler hale getirmektedir. 1 Kasım 2015 Seçimleri'nden sonra partisi MHP'nin, AK Parti ile söylem ve politikalarında yakınlaşmasını reddederek

parti içi muhalefetin önemli figürlerinden birisi haline gelmesi ve özellikle 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu için hayır tarafında kampanya yürütmesi, hayır kampanyasının önemli savunucularından olan CHP'nin parti yönetimi ve seçmenleri nezdinde sempati ile karşılanan Meral Akşener'in, miting ve salon toplantılarının birçok medya kuruluşu tarafından görmezden gelinirken, CHP'ye yakın televizyon kanalının bunları canlı yayınlaması bu iki kitle arasında bir yakınlaşmanın temellerini atmıştır. Sonraki süreçte MHP'den ayrılıp yoluna yeni bir parti ile devam eden Akşener'in partisini 24 Haziran 2018 Seçimleri'ne sokabilmesi için CHP yönetiminin 15 milletvekili ile bu süreci kolaylaştırması ve CHP ile hem 24 Haziran Seçimleri'nde hem de 31 Mart Seçimleri'nde Millet İttifakı çatısı altında bir araya gelinmesi de yukarıdaki sıralanan etkenler dışında CHP'li kadınların gözünde Meral Akşener ismini popüler bir isim haline getiren diğer faktörlerdir.

Ruhsar Demirel, Arzu Erdem ve Deniz Depboylu MHP'li kadınların kendi partileri içerisinde örnek olarak gördükleri kadın siyasi aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Bilgi birikimleri ve erkek egemen bir parti içerisinde kazandıkları konum ve saygınlık MHP'li kadınlara göre bu üç ismi ön plana çıkaran etkenler olarak sıralanmaktadır. Ancak parti dışarısından bir isim verme noktasında MHP'li kadınlar çekingen bir tavır sergileyerek hiçbir isim vermemeyi tercih etmişlerdir.

Leyla Zana, Figen Yüksekdağ, Behice Boran ve Filiz Keresteci HDP'li kadınlara örnek olan kadınlar arasında yer almaktadır. Leyla Zana Kürt siyasal hareketinin 1990'larda mücadele veren ismi olarak HDP'li kadınlar için öne çıkmaktadır. Figen Yüksekdağ ise partisinin 2014-2017 yılları arasında Eş Genel Başkanı olarak görev yapması ve aldığı hapis cezasından dolayı milletvekilliğinin düşürülmesi kendisini HDP'li kadınlar arasında öne çıkaran etkenler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca kendi döneminde kadın olarak verdiği siyasal mücadeleden ötürü Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) eski genel başkanlarından Behice Boran da HDP'li kadınların nazarında farklı bir yeri olan siyasetçidir.

SP'li kadınlara göre, nevi şahsına münhasır bir karakteri ve başarılı bir siyasal çizgiye sahip olması partilerinin Kadın Kolları Genel Başkanı Ebru Asiltürk'ü parti içerisinde örnek olarak gördükleri siyasal karakter olarak öne çıkarmaktadır. Necmettin Erbakan ile yaptığı hükümet ortaklığı, 28 Şubat sürecinde sergilediği duruş ve tavır ve ilk kadın Başbakan olması gibi nedenler Tansu Çiller'in SP'li

kadınlar tarafından partileri dışından örnek görebilecek kadın siyasal figür olarak görülmektedir.

Sonuç olarak ortaya çıkan tablo, siyasal kutuplaşmanın yüksek oranda seyrettiği ülkemizde siyasal aidiyet ve kimliklerinin de etkisiyle, kadınların da siyaset içerisinde kendilerinden farklı düşünen kimseleri kabul etmekte zorlandığını göstermektedir.

XII. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI'NIN MİSYONUNA KADINLARIN BAKIŞI

Bu başlıktaki temel gaye, farklı siyasal partilerin temsilcileri olan kadınların, icra makamında bir kadının bulunduğu devlet kurumuna, kadınların sorunlarını çözüme noktasındaki bakış açısını ölçmek, ortaya çıkan benzerlik ya da farklılıkları analiz edebilmektir.

AK Parti'li kadınlar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kimsesiz çocuklar ve kadınlar için yürüttüğü politikaları yeterli bulurken, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve yaşlıların bakımı ile ilgili sosyal politikalarda yetersiz kaldığı görüşündedir. Özellikle yaşlıların sosyalleştikleri ortamdan koparılmaması için buralarda yaşlı bakımevlerinin kurulması, hâlihazırda var olan yerlerde ise sayılarının artırılmasının büyük bir eksikliği kapatacağı ortak kanı olmaktadır..

Kadın ve çocuklara yönelik istismar ve cinayetlerin önlenememesi, bu suçları işleyenlere iyi hal indirimi uygulanmasına, müftülere resmi nikâh kıyma yetkisi verilmesine bakanlığın hiçbir şekilde tepki vermemesi CHP'li kadınların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın en fazla yetersiz gördüğü politikalarıdır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın özellikle çocuk istismarı ve kadına şiddet konularında göstermesi gereken tepkiyi göstermemesi ve bu konulara çözüm üretme noktasında yetersiz kaldığı fikri MHP'li kadınların bakanlığın yetersiz gördüğü politikaların başında gelmektedir. Ayrıca kadın sığınma evlerinin sayısının yeterli düzeyde olmaması MHP'li kadınlardan eleştiri alan başka bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır.

HDP'li kadınlar, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın bir dönem KADER ile beraber hayata geçirmiş olduğu bazı politikaları onaylarken, 2011 yılından sonra kadın kelimesinin bakanlığın isminden çıkarılıp adının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmesi ve son olarak 2018 yılında Aile, Çalışma

ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını alması, daha en baştan kadını dışarıda bırakan, kadını aile içerisine hapseden bir sistemin bakanlığı haline geldiğini düşündürmektedir. Ayrıca bazı dini vakıf ve cemaatlerin çocuk istismarı skandalları ile gündeme gelmesi ve bu duruma sadece toplum baskısı ile müdahil olmak, bunun yanında söz konusu skandalın hem dönemin ilgili bakanınca yapılan açıklamalarla hem de adli soruşturma dahi açılmadan geçiştirilmesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın HDP'li kadınlar tarafından yetersiz bulunan bir başka politikasıdır. Bakıma muhtaç yaşlılar için bakım politikaları da HDP'li kadınlar açısından bakanlığın yetersiz görülen yönlerinden olmuştur.

İstisnasız her gün ana haber bültenlerinden ve sosyal medya platformlarından en az bir kadının her türlü şiddete maruz kaldığını öğrendiklerini dile getiren SP'li kadınlar, başta Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ve ilgili önleyici devlet kurumlarının söz konusu durum için yetersiz ve duyarsız kaldığını düşünmektedir. Ayrıca *“Denizli'nin Türkiye'deki boşanma oranları bakımından liste başı şehirlerinden olmasına rağmen geçmişte söz konusu kurumda bakanlık yapmış Denizlili kadın siyasilerin de bu duruma çözüm bulmaktan uzak”* olduğunu belirten SP'li kadınlar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nı ahlak ve maneviyat dışı bir kurum olarak değerlendirmektedirler.

Kadınlar diğer konularda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın imkânları dâhilinde doğru ve başarılı adımlar attığını düşünseler de siyasal kimlikleri ve dünya görüşleri ne olursa olsun, bakanlığın, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve çocuk istismarına karşı gerekli adımların atılması konusunda yetersiz kaldığı fikrinde birleşmektedir. AK Parti'li kadınların ayrıca kadın politikaları konusunda bakanlığı başarılı ve yeterli bulması da bir kafa karışıklığını işaret etmektedir. CHP'li kadınların, müftülere resmi nikâh kıyımaya yetkisi verilmesi hususunda kamuoyu baskısına rağmen bakanlığın sessiz kalması ve bu durumu geri çevirecek adımları atma konusunda imtina etmesini eleştirmesi ve bakanlığı bu konuda son derece yetersiz görmeleri onların bu eleştirilerini diğer kadınların eleştirilerinden ayıran bir nokta olarak dikkat çekmektedir. HDP'li kadınların, kadın kelimesinin bakanlığın isminden çıkarılıp bunun yerine aile kelimesinin kadını kapsayacak ve kadını aile içerisine hapsedecek bir sembol olarak sunulduğu şeklindeki eleştirileri de dikkat çeken bir başka noktadır. Bu gelişme, topluma katılım gösterme noktasında kadını

engellemeye çalışan, kadını aile içerisine hapsedip, bir sosyal hiyerarşi oluşturmaya çalışan zihniyete karşı, özellikle dünyada Birinci Dalga Feminizm ve bu akımın temsilcilerinin mücadele verdiği bir alan olmuştur. Ayrıca isminde dahi kadın kelimesinin bulunmasına izin verilmeyen bir kurumun en tepesinde bir kadının bulunması ve bunun bir atama ile gerçekleşiyor olması HDP'li kadınların eleştirilerini bir noktada haklı çıkarmaktadır. Tüm bunların yanında SP'li kadınların, geçmişte Denizli Milletvekilliği ve Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı görevi üstlenmiş olan Selma Aliye Kavaf ve bir dönem ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olarak görev almış Sema Ramazanoğlu'na rağmen Denizli'de boşanma oranlarının yüksek seyretmesi ve bu konunun halen çözülemediği eleştirisi SP'li kadınlar nezdinde bu bakanlığın misyonunu yerine getirme noktasında geçerli not alamadığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan veriler de Türkiye'de kaba boşanma hızının %1,75 olduğu 2018 yılında Denizli söz konusu başlıkta %2,2 boşanma hızı ile Türkiye ortalamasının epey üzerinde bir orana ulaşmıştır.¹⁹³ Ortaya çıkan tablo SP'li kadınları bu konuda doğrulamaktadır.

Ayrıca KADEM tarafından yapılan araştırmaya katılan kadınların, kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınlara yönelik istihdamın artırılması, kadın cinayetlerinin önüne geçilmesi ve kadın haklarının iyileştirilmesi gibi konularda siyasal iktidardan adım atmasını beklemesi, kadınların, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kadın politikalarını bu alanlarda yetersiz gördüğünü ortaya koymaktadır.

XIII. KADINLARIN GÖZÜNDEN TÜRKİYE'DEKİ KADINLARIN TEMEL SORUNLARI

Toplumun geniş kesimlerine hitap eden siyasal partilerin, kadın kolları temsilcilerin buldukları konumdan ülkemizdeki kadınların en temelde hangi sorunlarla yüzleştiğini düşünmektedir? Ayrıca kadınların ifadelerinden ortaya çıkan bu sorunlar, kadınların Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çözmekte yetersiz kaldığı sorunlarla ne kadar benzeşmektedir? sorularına bu bölüm içerisinde cevap aranmıştır.

---

¹⁹³ Türkiye İstatistik Kurumu, Bölgesel İstatistikler, **Denizli İli Kaba Boşanma Hızı**, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do#>, (29.06.2019).

AK Parti’li kadınlara göre, “*şiddet ve çocuk gelinler, toplumun her kesiminden, hangi eğitim ve gelir düzeyinden olursa olsun kadınların şiddetin her türüsüne maruz bırakılması*” Türkiye’de kadınların karşılaştığı en büyük problemlerdir.

Toplumun her aşamasında kadının ikinci plana atılması ve hatta bazı durumlarda kadın yokmuş gibi davranılması, görmezden gelinmesi, şiddet, geleneksel toplumsal roller paralelinde ev işlerinin tüm yükünün kadının omuzlarına bırakılması ve bu emeğin toplumsallaştırılmaması ya da ev işlerinin ücretlendirilmemesi CHP’li kadınlara göre Türkiye’de kadınların karşılaştığı sorunların başında gelmektedir.

Kadınların ekonomik bağımsızlığının büyük oranda sağlanamaması MHP’li kadınlara göre bu topraklarda kadınların muhatap olduğu tüm sorunların altında yatan temel faktördür. Onlara göre, “*ekonomik özgürlüğünden yoksun olan kadının eşine, babasına, kardeşine ya da diğer aile bireyelerine maddî anlamda bağımlı hale gelmesi nedeniyle daha aile içinde bile karşılaştığı bir probleme tepki vermesi, başkaldırması ve itiraz etmesi zorlaşır. Dolayısıyla bu durum kadınlarda özgüvensizlik yaratır ve kadınları bir toplumun parçası olma idealinden uzaklaştırıp, içine kapanan kadınlar yaratır.*”

“*Çocuk evlilikleri, eğitimsizlik, ekonomik bağımsızlık, kadınların özgüven eksikliği, devlet ve toplum baskısı, fiziki, cinsel, psikolojik şiddet ve feodal aile yapısından dolayı kadınların çocuk sahibi olmaya zorlanması*” HDP’li kadınlar için kadınların Türkiye’de maruz kaldığı en büyük sorunlardır.

“*İslam Dini’nin her türlü ayrımcılığı reddettiğini ve toplumumuzun büyük çoğunluğunun Müslüman olarak İslam Dini’nin referanslarına göre inançlarını yaşadığını*” belirten SP’li kadınlar, buna rağmen cinsiyet temelli ayrımcılığı ve bunun insanların hayatlarının ayrılmaz bir parçası gibi kabullenilmesini Türkiye’de kadınların karşılaştığı en temel sorun olarak öne çıkarmaktadırlar.

Şiddet ve cinsiyet temelli ayrımcılık her partiden kadınların, ülkemizdeki kadınların temel sorunu olarak gördüğü iki başlıktır. Kadına, ev işlerini görmesi, çocuk büyütmesi, eş ve annelik görevini yerine getirmesi gibi bazı temel görevlerin yüklenmesi, ayrıca parti faaliyetlerine katılım gösterirken çocuklarının okuldan alınması görevlerinin de kadınlara kalması ve bunun kadınların şahsi araç ya da toplu

taşıma araçlarını kullanma noktasında tercihlerini bile belirleme noktasında olması, kadınların siyasal alana gelmeden çok daha temelde, erkeklerle eşit olma konusunda sorunları olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu durum siyasal partiler içerisinde görev alan kadınların, hane içerisinde de geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde erkeklerde olmayan bazı sorumluluk ve görevlerin kadınlara bırakıldığına belirtilerinden birisidir. Kadınların, kadının ikincil konumda kalmasını ve cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalmasına karşı bir savaşım veren feminizmi de eşitlik talebi üzerinden tanımlamaları, buna rağmen kadınların eşit olma taleplerinin pratikte karşılık bulamaması, maruz kaldıkları her türlü şiddetle birlikte kadınların en temel sorunudur. MHP'li kadınların, kadınların temel sorunu noktasına ekonomik bağımlılıklarını oturtmaları bu eşit olma mücadelesinden istenileni alamamanın bir başka yönü, bir başka sonucudur. Ekonomik bağımsızlığını kazanmış kadınların da başka alanlarda erkeklerle eşit olma talebi ve mücadelesi düşünüldüğünde bu durum daha rahat ortaya çıkacaktır. PODEM tarafından yapılan araştırmaya göre MHP'li kadınlar için yoksulluk kadınlar adına terör kadar önemli bir sorun olarak görülmektedir. Çalışma kapsamında bu konuda fikir beyan eden partili kadınların açıklamalarından da anlaşılacağı üzere kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliği talebine daha çok ekonomik, bölgesel ve dini referanslar üzerinden yaklaşmaktadır. Kadir Has Üniversitesi'nin her yıl düzenli olarak gerçekleştirdiği Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması'nda 2019 yılında da şiddetin kadınların en büyük sorunlarından birisi olarak devam etmesi ve bu durumun halen çözülememiş olması da bir başka sorun alanıdır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın misyonuna kadınların bakış açısı ile ortaya çıkan, kadınların bakanlığın yetersiz gördüğü politikaları ve kadınların kendi konumlarından Türkiye'deki kadınların sorunlarına bakışı bazı konularda kesişim kümesi oluşturmaktadır. Bu kesişim noktasında siyasal alandan daha çok, kadına yönelik her türlü şiddet ve cinsiyet temelli ayrımcılık üzerinden gelişen sosyal alandaki sorunlar ve bu sorunların çözüm önerileri yer almaktadır.

XIV. SİYASAL PARTİLERDE KADINLARA GÖSTERİLEN POZİTİF VE NEGATİF AYRIMCILIK

Bu başlık altında, toplumsal hayatın birçok alanında cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kalan kadınlara siyasal yaşam ve siyasal yapılar içerisinde

erkekler tarafından gösterilen pozitif ve negatif ayrımcılığa dair tavır, tutum ve uygulamaların neler olduğu, partilerin yazılı metinlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin nasıl görüldüğü açıklanmıştır.

AK Parti’li kadınlar, parti içerisinde kendilerine bekledikleri ve hak ettikleri saygının gösterildiğini ve pozitif ayrımcılık yapıldığını belirtse de parti içerisinde zaman zaman üst kademe-alt kademe ayrışması yaşandığı ve kadınlar için partideki en büyük sorunun ben bilirim anlayışı olmasından yakınmaktadırlar.

CHP’de kadın kolları teşkilatı olarak kadınlara parti içerisinde hem pozitif hem de negatif bir ayırım yapılmaktadır. İl ve ilçe teşkilat başkanlarının modern dünya görüşüne sahip olması nedeniyle kadın kollarının partinin politika yapım sürecine yerel düzeyde katılımının sağlanması pozitif, yine yerel düzeyde partinin elde ettiği başarıdan kadınlara yeteri kadar pay verilmemesi negatif ayırım olarak değerlendirilmektedir.

Genel Başkan Devlet Bahçeli’nin kadınlara olan tavrından dolayı parti içerisindeki erkeklerin kendilerine saygılı bir davranış biçimi geliştirdiğini belirten MHP’li kadınlar, yine parti içerisindeki erkeklerin kadınların neden parti içerisinde yer alması gerektiği konusunda yeterli bilincinin olmamasını kendilerine yapılan negatif bir ayırım olarak görmektedirler.

HDP’li kadınlar, parti içerisinde kendilerine negatif bir bakış açısı olmadığını belirtmektedirler. Kadınların, kadın meclislerinde aldıkları kararların partinin yönetim kademelerinde erkekler tarafından bir direnç gösterilmeden kabul edilmekte ve Parti Meclisi, Merkez Yürütme Kurulu gibi partinin üst karar mekanizmalarında bağlayıcı olması kadınların kendilerine pozitif bir yaklaşım sergilendiğinin ibaresi olarak algılanmaktadır. SP’li kadınlar parti içerisinde kendilerine pozitif ya da negatif herhangi bir ayırım yapılmadığını düşünmektedirler.

Siyasal partilerin parti disiplini açısından tüzüklerindeki ilgili maddelerin düzenlenmesi ve işletilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmemesi de parti içerisinde kadınlara yapılan bir başka negatif ayrımcılıktır. AK Parti ve MHP parti tüzüğünde disiplin maddelerinin düzenlenmesi ve işletilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliği bağlayıcı bir unsur olarak kabul etmemektedir. CHP de ise parti tüzüğünün amaçlar kısmında toplumsal cinsiyet eşitliğinin her yerde sağlanabilmesi ve kadına yönelik her türlü şiddet ve istismarı önlemek amacına yer verilse de parti tüzüğünde

şiddetle mücadeleye yönelik bir disiplin düzenlemesine rastlanmamaktadır. HDP tüzüğünde ise bu konuyu diğer siyasal partilere göre daha çok detaylandıran partidir. Ancak orada da cinsiyetçi yaklaşımda bulunan parti üyelerinin üyelikten kesin çıkarma cezası ile cezalandırılmaması ve bunun için suçun tekrar edilmesinin beklenmesi siyasal partilerdeki kadınlara yönelik başka negatif bir ayrımcılıktır.

Siyasal partilerin kadınlara, kadın politikalarına ve buradan hareketle kadın kollarına bakış açısını ve kadınları nerede konumlandıkları konusunda siyasal partilerin parti program ve tüzüklerinden ipucu verebilmektedir. AK Parti, parti programında kadınların kadın haklarına dair sorunlarının hızlıca çözüme kavuşturulmasını programın amaçları arasında görmektedir. CHP’de ise toplumsal cinsiyet eşitliği partinin önemli ve öncelikli gördüğü bir konu olsa da kadın haklarına parti programının insan hakları başlığında yer verilmemesi toplumsal cinsiyet eşitliği ile çelişen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. MHP parti tüzüğünde ise kadınlara yönelik sadece iki başlık bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kadın kollarının AK Parti ve CHP’de de olduğu gibi partinin ana kademesinin dışında, yan kuruluş olarak konumlandırılmasıdır. İkinci ise kadın olmanın sınırlarının aile ve çocukla çizildiği başlıktır. HDP’ye ait parti programında ise ayrımcılığa uğrayan herkes gibi kadınlar için de bu mücadelenin verileceği belirtilmektedir.

Partilerin program ve tüzüklerinde kadınların aktif katılımına ve onların sorunlarının çözümüne dair ayrılmış bir başlık ve bölümlerin bulunması da siyasal partilerde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılıklar diyebileceğimiz durumlardır. AK Parti’nin parti programında, kadınlar için ayrılmış bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde kadınların siyasal ve kamusal alana katılımı, istihdamı ve kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi gibi kadınlara ve onların sorunlarının çözümlerine dair başlıklar yer almaktadır. CHP’de ise parti tüzüğünde kadınların hem ulusal, hem yerel, hem de parti içerisindeki yönetim kademelerine yönelik adaylıklarında ve seçimlerinde cinsiyet kotasına yer verilmekte ve bu durum parti programında da desteklenmektedir. MHP’de kadınların siyasal katılımına yönelik maddelere parti tüzüğü bünyesinde yalnızca kadın kolları başlığında yer verilmektedir. HDP ise parti programında, kadınların muhatap olduğu her türlü sömürü düzeninin ortadan kaldırılması için gereken mücadelenin yapılacağını belirtmektedir. Sayılan tüm bu

durumlar da siyasal partiler içerisinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcı bakış açılarının somut örnekleridir.

Siyasal partilerde doğrudan kadınların şahsına herhangi bir negatif ayrımcılık yapılmısa da siyaset yaptıkları kadın kolları (meclisi) yapılanmalarının kendi iradesi ile kullanabileceği bir mali yapısının olmaması, toplantı gündemlerinin bazı siyasal partilerde erkeklerin onayından geçtikten sonra erkekten kadına doğru bir hiyerarşi anlayışı içerisinde aktarılması, kadın kollarının kendi adaylarını dahi belirleyememesi, kendi görev ve sorumluluk alanına giren konularda bile karar alma ve hayata geçirme yetkilerinin erkeklerce çizilen sınırlardan ibaret olması ve partili kadınların da yukarıda belirttiği gibi erkeklerin parti içerisindeki hiyerarşi ve statülerinden kaynaklı ben bilirim anlayışında olması ve bunu kadınlara karşı dışa vurumu, aslında kadınların kadın kolları üzerinden uğradıkları negatif ayrımcılıklardır. HDP’li katılımcıların belirttiği pozitif ayrımcılığa dair somut örneklerin dışında kalan diğer tüm pozitif ayrımcılıklar ise kadınlara karşı saygı ve sevgi çerçevesinde gerçekleşen soyut kavram ve uygulamalardır.

XV. ERKEK EGEMEN SİYASET İÇERİSİNDE KADIN/CİNSİYET KOTASINA KADINLARIN BAKIŞI

Siyasette kadınların temsil krizinin önüne geçmek için başvurulmuş bir yöntem olan kota uygulamasının siyasal partilerde uygulanmasına kadınların hangi kriterler ve hangi çerçeve üzerinden baktığı bu bölümde tartışılmıştır.

AK Parti’de kadınlar, parti bünyesinde uygulanacak olan bir kadın kotasına sıcak bakmaktadırlar ancak hayata geçirme konusunda kendi partilerinde bulunan erkeklerin gücü ve makamı paylaşmak noktasında direnç gösterebileceklerini düşünmektedirler. Ayrıca kadınlar kadın kollarının ayrı bir kadın siyaseti oluşturmasının kadın haklarının gelişimine katkı sağlamayacağı görüşündeler. Bunu da kendilerine göre, “*siyasette kadın ve erkeğe farklı görev ve sorumluluklar düştüğü, birlikte siyaset yapabilmeyen daha güzel olduğu ve olası ayrı bir kadın siyasetinin ayrımcılığa zemin hazırlayacağı*” şeklinde meşrulaştırmaktadırlar.

Ülke genelinde hâkim olan erkek egemen siyasetin CHP’de de kendini gösterdiğini ve %33 oranında da olsa kota uygulamasının partilerinde bulunduğunu belirten kadınlar, daha yüksek kadın kotasına kendi partileri içerisinde siyaset yapan erkeklerin direnç gösterebileceğini ve kabullenme noktasında rıza

göstermeyeceklerini ancak bu durumun yazılı bir şekilde zorunluluk haline getirilmesi durumunda hayata geçirilebileceğini düşünmektedirler.

Sınırları çizilmemekle birlikte entelektüel birikim gibi bir kritere bağlanması halinde parti bünyesinde uygulanmak amacıyla konulacak bir kadın kotası MHP'li kadınlar açısından desteklenebilecek, faydalı olabilecek, kendi içerisinde tutarlı bir uygulama olarak görülmektedir. MHP'li kadınlar genel başkanlarının da bu yönde bir talep olması durumunda bu konuya sıcak bakabileceğini fakat kadınlardan talep görme noktasında eksik kalabileceğini düşünmektedirler. Ayrıca MHP'li kadınlar mevcut kadın kolları yapısının devam etmesinden yana tavır aldıklarını belirtmişlerdir.

Türkiye'de diğer birçok alan gibi siyasetin de yeterince ayrıştığını belirten HDP'li kadınlar partilerinin her biriminde eş başkanlık uygulaması ile şu an en az %50 oranında kota uyguladıklarını belirtmektedirler. Ayrıca fermuar sisteminin de kadınların temsili noktasında faydalı bir uygulama olduğunu düşünmektedirler.

Tüm parti bünyesinde konulacak bir kadın kotasını destekleyeceğini ifade eden SP'ne mensup kadınlar kendi partileri içerisinde söz konusu bu durum için bir engelden ziyade destekleme yönünde bir tavır çıkacağına, kadınları ön plana çıkaran her konuda partinin bunu görmezden gelmeyeceğine inanmaktadırlar.

1982 Anayasası 1995 yılına kadar siyasal partilerin kadın kolları ve gençlik kolları gibi yapılar kurmasına müsaade etmemiştir. Partiler de bu söz konusu yasağı gönüllülük çerçevesinde kadınlara yönelik kurulan vakıf, komisyon gibi oluşumlarla aşmaya çalışmıştır. Kadın/cinsiyet kotası da bu yasağın aşılabilmesi için o dönem SHP'nin başvurduğu yöntem olmuş ve günümüz siyasal hayatına kadar kendisini taşımıştır.

AK Parti'de kadın/cinsiyet kotasının hayata geçirilmesi noktasında önemli bir itiraz olmamasına rağmen partili kadınlara yönelik 2008 yılında, o dönem Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından parti yönetimlerinde %20 oranında kadının yer alabilmesi için sözlü bir destek gelmiş ve takip eden seçimde aday listeleri bu kriter minvalinde hazırlanmış ve böylece kadın/cinsiyet kotası teoride kabul edilmese de pratikte uygulanmıştır.¹⁹⁴ Parti tüzüğünde bu kota ile ilgili hiçbir ifade yer almamaktadır. Ayrıca parti son genel seçimde Türkiye genelinde 600

¹⁹⁴ Şebnem Cansun, **AKP-CHP-Kadınlar**, On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 216.

milletvekilinden sadece 126'sınkadın adaylardan seçmiş ve sadece 4 kadın milletvekilini ilk sıradan aday göstermiş, bunun yanında 29 ilde kadın aday göstermemiştir.¹⁹⁵

1989 yılında kadın/cinsiyet kotasını, üyesi olduğu Sosyalist Enternasyonal kararı gereği %25 olarak belirleyen¹⁹⁶ ve bu oranı 2015 yılında %33'e çıkaran CHP tüzüğünün 56. maddesinde “*Merkez yoklaması yoluyla saptanacak milletvekili, il genel meclisi ve belediye meclisi adaylıklarında, parti meclisi seçiminde, il ve ilçe yönetim kurullarının seçiminde, il kongre delegeleri ve kurultay delegeleri seçimlerinde yüzde otuz üç (%33) cinsiyet ve yüzde yirmi (%20) gençlik kotası uygulanır*”¹⁹⁷ ifadesine yer verilmektedir. Ancak 24 Haziran seçimleri için tüm CHP adaylarının %22, 6'sı kadınlardan, bunların da sadece 6 tanesi birinci sıradan aday gösterilmiştir. Bunun yanında CHP 33 ilde kadın aday göstermemiştir.¹⁹⁸

AK Parti gibi MHP'de de kadın/cinsiyet kotası bulunmamaktadır ve parti tüm adaylarının sadece %12,67'sini kadın adaylardan seçerken 69 kadın milletvekilinden sadece 2'sini ilk sıradan aday göstermiştir.¹⁹⁹

Parti yönetimi cinsiyet kotası ve kadınların siyasete aktif katılımını sağlamak konusunda HDP'li kadınları doğrular nitelikte somut adımlar atmaktadır. HDP tüzüğünün “Örgütlenme İlkeleri ve İç İşleyiş” başlığından oluşan 3. Maddesinin “e” bendinde “*Parti; tüm karar alma mekanizmalarında kadınlar lehine en az eşit temsili esas alır ve uygular*”²⁰⁰ ifadesi ve tüm parti bünyesinde uygulanan eş başkanlık sistemi ile gündeme alınan fermuar sistemi aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunmaktadır.²⁰¹ Ayrıca 24 Haziran 2018 tarihinde 27. Dönem Parlamento

¹⁹⁵Derya Meryem, **Türkiye’de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: “Kadın Adaylar”**, 21 Haziran 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

¹⁹⁶ Sancar-Üşür, **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği**, s. 272.

¹⁹⁷ Cumhuriyet Halk Partisi, **Parti Tüzüğü**, 9-10 Mart 2018, https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf, (03.03.2019).

¹⁹⁸Derya Meryem, **Türkiye’de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: “Kadın Adaylar”**, 21 Haziran 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

¹⁹⁹Derya Meryem, **Türkiye’de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: “Kadın Adaylar”**, 21 Haziran 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

²⁰⁰Halkların Demokratik Partisi, **Parti Tüzüğü**, 22 Haziran 2014, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>, (03.03.2019).

²⁰¹Halkların Demokratik Partisi, **Güncel Haberler**, 30 Kasım 2018, <https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/saruhan-oluc-adaylari-yerel-dinamikler-aday-belirleme-secimleri-ile-belirleyecek/12627>, (03.03.2019).

Seçimleri için partilerin milletvekili adaylarının cinsiyet dağılımı oranına göre %39,17 oranında aday kadın adaylardan gösteren HDP bu konuda da ilk sırada yer almaktadır.²⁰² Ayrıca yine HDP Kadın Meclisi'nin 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilleri Seçim Bildirgesi'nde %50 kadın/cinsiyet kotası uygulanmasını vaat etmiş ve parti yönetimi parti örgütlenmelerinde uyguladığı eş başkanlık sistemi ile bu kotayı parti içerisinde %50 oranına çıkarmıştır.²⁰³

Tüzüğünde kadın/cinsiyet kotasına yer vermeyen partilerden birisi olan SP, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi'nde tüm adaylarının sadece %11,6'sını kadınlardan oluşturmuş, sadece 79 kadın milletvekili adayını listelerinden aday göstermiş ve bu kadınlardan hiçbir aday herhangi bir bölgede ilk sıradan aday göstermemiştir.²⁰⁴

Yapılan araştırmalar sonucu, kota uygulamasını diğer siyasal partilere kıyasla, en azından niceliksel anlamda daha iyi işleten HDP'de partili kadınların diğer partili kadınlara göre siyasete daha fazla ilgili gözükmeleri, kadınların kota uygulamasından genel olarak memnuniyet duymalarının bir işareti olarak alınmaktadır. Ancak bazı araştırmalar, kadınların siyasal katılımını artırmak için kota uygulaması dışında kadınlara daha başka pozitif ayrımcılık sağlayacak uygulamaların geliştirilmesinden yana tavır koymaktadır. Ayrıca yine yapılan araştırmalarda CHP'li ve HDP'li kadınların, siyasal partilerin kota uygulamasını parti tüzüklerine yerleştirerek bu uygulamanın aktif olarak kullanılması fikrini diğer partili kadınlara göre daha fazla destekledikleri görülmektedir.

Kota uygulaması ayrıca, kadınların yalnızca birilerinin yardımı ile tepeden inmeci bir biçimde ya da siyasetin içerisindeki aile fertlerinin desteğiyle siyasal katılım sağlayabilecekleri inancını değiştirecek, bununla beraber, kadınların kendileri ile aynı pozisyonda bulunan erkeklerden beklenmeyen bilgi, birikim, beceri ve yüksek profil kriterlerinin kendilerinden talep edilmesinin kadınların siyasal katılım göstermeleri yönünde yarattığı kaygılarına bir çözüm olarak düşünülmelidir.

---

²⁰²Derya Meryem, **Türkiye'de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: "Kadın Adaylar"**, 21 Haziran 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

²⁰³ Halkların Demokratik Partisi, **Kadın Meclisi 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimleri Seçim Bildirgesi**, 22 Mayıs 2018, <https://www.hdp.org.tr/tr/kadin/kadin-meclisi/haberler-ve-basin-aciklamalari/kadin-meclisi-secim-bildirgemiz/12009>, (03.03.2019).

²⁰⁴ Derya Meryem, **Türkiye'de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: "Kadın Adaylar"**, 21 Haziran 2018, <http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

Feminist hareketin hem dünyada hem de Türkiye'deki hedeflerinden birisi de kadın/cinsiyet kotaları gibi geçici çözümlere ihtiyaç duyulmadan toplumdaki kadın ve erkek nüfus oranının aynı şekilde siyasete, katılım ve temsil süreçlerine yansıtılması olmuştur. Dünyada anayasa, seçim kanunu ve parti tüzüğü gibi bazı yasal metinlerce güvence altına alınan kota uygulamaları bizim ülkemizde de hepsinde olmasa da bazı parti tüzüklerinde kendisine yer bulmuştur. Ancak tüzüklerinde kota uygulamasına yer veren CHP gibi büyük partilerin bile seçimlerde oluşturulan aday listelerinde, tüzüklerinde yer alan oranda kadın adaya yer verememesi bu uygulamanın teoride bile tam anlamıyla yerine getirilmediğini göstermektedir. Ülkemizde bu uygulamayı yukarıda belirtilen gelişmeler ışığında tam anlamıyla yerine getirmeye çalışan siyasal parti HDP'dir. Hem parlamentodaki kadın parlamenter sayısına hem de seçilmesi nispeten daha kolay olan sıralamalarda yer alan kadın sayısına bakıldığında, parti tüzüklerinde yer verilen kadın/cinsiyet kota uygulamalarının oranları aday belirleme noktasında tutturulsa bile bu uygulama sayesinde aday listelerinde yer alan kadınlar genel olarak seçilmesi zor olan sıralamalardan aday yapılmaktadır. Kadın/cinsiyet kotasını daha parti tüzüğüne koymaktan imtina eden MHP ve SP yönetimlerinin, bu iki partili kadınların yukarıda belirttiği gibi bu uygulamanın destek bulacağı düşüncesini daha en başta akamete uğratmaktadır. AK Parti'li kadınların bunun kendi partileri içerisinde bir dirençle karşılaşacağını öngörmesi de önemlidir. Nitekim HDP dışındaki diğer siyasal partilerde bu uygulamanın bir dirençle karşılaştığı, CHP örneğinde olduğu gibi, tüzükte kabul edilse bile uygulama kısmında sürüncemede bırakabileceği görülmektedir. Kota konusunda partilerin sergiledikleri tavırdan ötürü ortaya çıkan dağınık, istikrarsız ve kadını siyasal temsil noktasında eksik bırakan bu durumu aşmak için kadın/cinsiyet kotasının yasalar yoluyla güvenceye alınması daha doğru olacaktır. Burada Avrupa Birliği'nin (AB) belirlediği %33'lük kritik temsil eşiği baz alınabilir. Ancak, bu konunun bir çözüme kavuşturulması için kadınların da örgütlü bir biçimde bu alanda yeterli mücadeleyi gösterip konuyu siyasetin önemli gündem maddelerinden biri haline getiremedikleri de bir gerçektir.

XVI. KADINLAR FEMİNİZM VE FEMİNİST HAREKETE MESAFELİ YAKLAŞMAKTA

Partili kadınların, kadının eşitlik mücadelesinde önemli bir yeri olan feminist ideoloji ve feminist harekete olan bakış açılarının analiz edilmesi ve bu bakış açılarının altında yatan nedenleri bu başlık altında tartışılmıştır.

Feminizm ve feminist hareket, AK Parti’li kadınlar tarafından, “*kadını her alanda erkeğin üzerine çıkarmaya çalışan, toplumdaki bölünmeyi derinleştirecek, ben merkezli, cinsiyetçi bir yaklaşım*” olarak tanımlanmaktadır.

CHP’li kadınlar, feminizmi, “*kadının her şeyden önce birey olarak varoluşunu anlatan, erkeklerle eşitlik talebini savunan bir düşünce*, feminist hareketi ise *kadının geride bırakılışının, geride kalışının kırılması için çaba sarf eden kadınlar arasındaki kolektif hareket*” olarak tanımlamaktadırlar.

Feminizmi, MHP’li kadınlar; “*Kadının var olma mücadelesini anlatmaya çalışan düşünce sistemidir. Türk töresine ve destanlarına bakıldığında kadının daima erkeğin yanında ve eşit olduğu görülmektedir. Dolayısıyla erkekleri düşmanlaştırmak gibi aşırılıklara kaçmamak suretiyle feminizme ve feministlere destek olmak, onları anlamaya çalışmak hepimize fayda sağlayacaktır*” cümleleriyle ifade etmektedir.

HDP’li kadınların gözünden feminizm, “*kadın ve erkeğin her anlamda ve her alanda eşit bir insan olmanın mücadelesidir.*” Ancak yine onlara göre “*HDP’nin Marksist feminist anlayışını desteklemekle beraber kadın ve erkeğin duygusal ilişkileri dâhil, yaşamı her anlamda birlikte omuzlamaları*“*özgür eş yaşam*” adı verilen kendi kadın felsefelerini ortaya çıkarmaktadır.”

SP’li kadınlar feminizmi ve feminist hareketi, “*sadece kadını ön plana çıkaran bir akım olmadığını varsaydıklarında, cinsler arasında adaleti sağlayacak eşitlikçi bir yaklaşım*” olarak kabul etmektedirler.

AK Parti’li katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi feminizm ve feminist hareket bencil ve cinsiyetçi bir yaklaşım olarak olumsuz ve eleştirel ifadelerle değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler hem dünyada hem Türkiye’deki tarihsel gelişimini aktardığımız feminist hareketin çıkış noktasına temel dayanak olan erkeklerle eşit olabilme mücadele ve prensibine ters düşmektedir. AK Parti’li kadınların feminizm ve feminist harekete bu bakış açısıyla yaklaşmasında Türkiye’deki feminist hareketin, 1980 ve sonrasında gelişen türban meselesi ile bir

etkileşim halinde olamaması önemli bir faktördür. Çünkü Çaha, 1980'li yıllarda başlayıp 1990'lı yıllarla birlikte iyiden iyiye kendini hissettiren Türkiye'deki kadın hareketini yerli feminizm olarak tanımlamakta ancak bununla birlikte bu feminizmin yerel meselelere dair sorunlara da duyarsız kaldığını belirtmektedir.²⁰⁵

CHP'li kadınlar ise AK Parti'li kadınlara göre feminizmi ve feminist hareketi ön yargısız ve eleştirel yaklaşımdan, eşitlik mücadelesi temelinde değerlendirmektedir. Konuya, kadınların özgür ve eşit bir birey olması, ikinci planda kalmaması için örgütlü ve ortaklaşa bir biçimde verilen mücadele olarak bakılmaktadır.

MHP'li kadınlar feminizm ve feminist hareketi eleştirel yaklaşımdan, sınırlarını erkek düşmanlığının ve aşırılıkların önlenmesi olarak çizdikleri, toplumsal bir fayda sağlayabileceklerini düşündükleri bir düşünce sistemi olarak görmektedir. Türk töresi ve destanlarına atıf yapan MHP'li kadınlar İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınların da tıpkı erkekler gibi toplumsal yaşamın asli unsuru sayıldığını ve erkeklerle eşit olduğunu vurgulamaktadır.

Kadınların hane içerisinde harcadıkları emeğin de ücretlendirilmesini talep eden, kadının geri bırakılışının sorumlusunun kapitalist ataerkillik olduğunu iddia eden ve feminizm anlayışını sosyalist düzen üzerinden inşa etmek isteyen Marksist Feminizm HDP'li kadınları ve onların feminist anlayışını büyük oranda şekillendiren feminist teoridir. Bunda HDP'nin siyasal olarak etkili olduğu ve önemli siyasal sonuçlar aldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Marksist feminizmin hedef tahtasına oturduğu sınıflı toplumsal yapının bazı bölgelerde feodal düzen olarak devam etmesi de etkili olmuş gözükmektedir.

SP'li kadınlar feminizme ve feminist harekete kadını ön plana çıkarmaması koşuluyla olumlu yaklaşabilmektedir. Oysa feminizm, kadının erkek karşısındaki geri kalmışlığını ortadan kaldırabilmek için erkek egemen iktidar ilişkilerine mesafeli yaklaşan, hatta bunları sorgulayan ve bu konuda bir değişim ve dönüşüm vaat eden, odak noktasına kadını ve erkek egemen yapı içerisinde onun görmezden gelinmeye çalışılan haklarını almış bir ideolojidir. Dolayısıyla bu gerçeklikten ötürü SP'li

---

²⁰⁵ Ömer Çaha, **Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var Mı?**, Kadın Bienali Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum, İstanbul, Mart, 2001, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>, (21.01.2017).

kadınların bu koşulu kırıp feminizmle aralarındaki mesafeyi kırmaları yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak bakıldığında epey zor gözükmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere politika üretim süreçlerinde dini referanslara diğer partilere göre daha fazla atıf yapan siyasal partilerdeki kadınların feminizme ve feminist harekete daha fazla eleştirel ve daha fazla ön yargılı yaklaştıkları görülmektedir. Bu durum, ikinci bölümdeki feminizm başlığında yer verilen KADEM'in çalışmasında, kendisini dindar olarak tanımlayan kadınların mesafeli durdukları üç kimlikten birisinin feminizm olması gerçeği ile örtüşmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında görüşlerine yer verdiğimiz partili kadınların genel olarak feminizm ve feminist hareketi doğru tanımlamaktan uzak olduklarını ve bu iki kavrama da ön yargılı yaklaştıkları görülmektedir. Ortaya çıkan bu tabloda parti politikalarına yön veren, özellikle kendi kitlelerini etkileyebilme gücüne sahip kimselerin yaptığı yazılı ya da sözlü açıklamalarıyla feminizmi olumsuz tabir ve tanımlamalarla birlikte ifade etmeleri de bu eksik bilgilendirmeye ve eleştirel yaklaşıma neden olmaktadır.

SONUÇ

Siyasal kimlikleri ve aidiyetleri çok farklı da olsa partili kadınların büyük çoğunluğu kendi siyasal görüşleri ile tezatlık da barındırsa siyasete ve gündeme dair haberleri tarafsızlığına ve güvenilirliğine inandığı medya araçları üzerinden takip etmektedir. Bu noktada devlete ait haber ajansının ve televizyon kanalının tercih edilmeyişi de söz konusu kurumların tarafsızlığı ve güvenilirliği açısından dikkat çekmektedir.

Siyasal parti ve siyasal ideolojileri ile paralel hareket eden sivil toplum kuruluşlarına katılım gösteren AK Parti'li kadınlar SP'li kadınlarla bu hususta benzerlik gösterirken yine AK Parti'li kadınların bir diğer tercihi de kadın ve aile odaklı sivil inisiyatiflere katılım göstermelerinde ortaya çıkmaktadır. Kadının toplumsal konumunu iyileştirmeyi amaç edinmiş sivil toplum kuruluşları ile sanayi ve iş dünyasına ait dernekler CHP'li kadınların tercihlerinin başında gelmektedir. Meslek örgütleri, çevre ve yeşile duyarlı sivil toplum kuruluşları ile sağlık konularında farkındalık yaratan sivil örgütlenmeler ağırlıklı olarak MHP'li ve HDP'li kadınların tercihleri arasında yer almaktadır.

Yardıma muhtaç insanlara ulaşarak hayır odaklı adımlar atmak ve dindar nesillerin yetişmesinde katkı sunabilmek, davaya hizmet edebilmek gibi manevi güdüler AK Parti'li kadınların siyasallaşma süreçlerini domine ederek, kadın kollarına üye olmalarındaki amaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. 2001 ekonomik krizi, Recep Tayyip Erdoğan sempatisi ve karizması, AK Parti'li kadınların siyasallaşma sürecini başlatan hatta hızlandıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurucu değerleri ile Atatürk ilke ve inkılaplarını gelecek nesillere aktarmak ve modern, laik bir ülke ideali CHP'li kadınların kadın kollarında siyaset yapmalarında başlıca etkenlerdir. Ayrıca, AK Parti'li kadınların siyasallaşma süreçlerinde ve siyasete katılımlarında siyasal lider bir doğal etken olarak göze çarparken, hem diğer partili kadınlar hem de CHP'li kadınlar için bir siyasal lider etkisinden söz etmek mümkün gözükmemektedir. Hem ülke genelindeki hem de kendi partileri içerisindeki siyasal sınırların erkekler tarafından çizildiğini kabul eden MHP'li kadınlar siyaset içerisinde Türk kadınının da var olabileceği iddiası ile bu sürece dâhil olmaktadır. Kendilerinin başarılı olmaları durumunda Türk kadınının başarılı olacağı iddiası ve vurgusu MHP'li kadınların siyasallaşma

serüvenlerinin temel motivasyonudur. İlgili bölümde tartışıldığı üzere HDP’li kadınların siyasallaşma ve siyasal katılım gösterme süreçlerini bölgesel, ulusal ve uluslararası alanlardaki dinamikler üzerinden okumak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki güvenlik temelli politikaları, kadınların siyasal katılım süreçlerinde belirleyici bölgesel bir faktör olurken, Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1970’li yıllarda dünyanın birçok bölgesini etkisi altına alan siyasal sol hareketler ulusal ve uluslararası etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, zihinsel gelişim gösterdikleri bir dönemde hocaları tarafından kendilerine Türk ve Dünya Edebiyatı’ndan tavsiye edilen bazı eserler de HDP’li kadınların hem düşünce dünyaları üzerinde hem de siyasallaşma süreçleri ekseninde etkili olmuştur. MHP’li kadınlar Türk kadını vurgusu üzerinden kadının siyaset içerisindeki varlığını ispat etme gayesi içerisindeyken SP’li kadınları partileri içerisinde siyaset yapmaya iten temel referans İslam Dini üzerinden gerçekleştirmiştir. Tıpkı AK Parti’li kadınlar gibi SP’li kadınlarında siyasallaşma ve kadın kollarına katılmalarında lider etkisi görülmektedir ancak bu etki, Recep Tayyip Erdoğan’ın AK Parti’li kadınlar üzerindeki siyasal karizması ve kişisel duruşundan farklı olarak Necmettin Erbakan’ın ortaya attığı Adil Düzen ve Yeni Bir Hayat ideali ve bu idealin alt kıvrımları üzerinden gerçekleşmiştir. Dolayısıyla SP’li kadınlar ile AK Parti’li ve MHP’li kadınların siyasallaşma süreçlerine etki eden faktörler bazı noktalarda kesişim kümesi oluşturmaktadır.

Partilerin kadın kolları, olağan dönemlerde haftada 1 defa düzenli olarak toplanmaktadır. HDP dışındaki her partide yukarıdan aşağıya ve erkekten kadına dikey hiyerarşik bir yapının olduğu tablo karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan tablo siyasal partilerde kadın kolları toplantılarının gündeminin belirlenmesinde bile erkek egemen izler taşımaktadır.

Kadın kolları yapısının kendisine ait bir bütçesi ve bu bütçeyi kullanabilecek bir iradesinin bulunmaması kadın kollarını sürekli maddî kaynak arayışı içerisinde olan, kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına gelir getiren faaliyetler aracılığıyla para toplayan bir yapı olmaya zorlayarak kadın kollarının kadınlara yönelik politikalar üretebilen bir merkez olmasının önüne geçmektedir. Ayrıca bu durum siyasal partilerin geniş kesimlerin çeşitli taleplerini siyasal sistem içerisinde politikalara dönüştürerek uygulamaya geçirmek için uğraş verdikleri politikaları belirleme

işlevini de siyasal partilerin yan kolu olarak görülen kadın kollarından alıp ana kademe birimlerine vermekte ve siyasal partilerin bu işlevi ile çelişmektedir. Öte yandan genel olarak kadınların siyasal katılımları ile birlikte yürüttükleri tanımlı bir mesleklerinin ve buna bağlı bir maddî kazançlarının olmaması, bireysel ekonomik özgürlüklerinin bulunmaması ve maddî anlamda eşlerine bağımlı durumda olmaları, kadınların siyasal yapı içerisinde de bir özerlik talebinde bulunmasına engel olmaktadır.

Kadın kolları yapılanmasının siyasal partilere en büyük faydası oy ve maddî kaynak sağlama imkânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum erkek egemen siyaset içerisinde siyasal güç ve çıkarların merkezinde yer alan erkeklerin şahsi hedeflerini hayata geçirmek için kadın kollarını, kadınlardan güç ve destek devşirmek için kullanmasına neden olmaktadır. Ayrıca kadın siyasilerin ise siyasetin merkezinden uzak konularla ilgilenmesine ve siyaset alanında erkeklerle mücadele etmesine fırsat vermeyen, kadın kadına bir mücadele sınırı çizen bir kadın kolları yapısına neden olmaktadır. Kadın kollarının partiye sağladığı faydaların yanında ortaya çıkan söz konusu durum, kadınların siyasal partiler içerisinde, şahsi adaylıkları konusunda iradelerini göstermelerinden ziyade, erkek siyasilerin adaylıklarına yardımcı olma konumuna doğru kadınları zorlamaktadır. Bu da siyasal partilerin siyasal devşirme işlevi ile örtüşmemektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkanı Fatma Şahin ve yine Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve 27. Dönem İstanbul Milletvekili Fatma Betül Sayan Kaya, AK Parti’li kadınların parti içerisinden öne çıkardıkları siyasal aktörlerdir. Bu isimlerin öne çıkarılmasında, belediye başkanlığı, milletvekilliği ve bakanlık gibi siyasal kariyer açısından siyasetin üst düzey temsil ve icra noktalarında bulunmaları önemli etkenlerdir. Ayrıca, AK Parti’li kadınların parti dışından Tansu Çiller’in ismini vermelerinde, AK Parti’nin öncülü konumundaki partilerden ve Necmettin Erbakan liderliğinde siyaset yapmış olan RP’nin, 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nde Tansu Çiller liderliğindeki DYP ile hükümet ortaklığında bulunmaları ve son zamanlarda Tansu Çiller’in AK Parti’nin özellikle seçim dönemlerindeki miting ve toplantılarına katılıp partiye destek veren açıklamalar yapması da kendisini AK Parti’li kadınlar arasında öne çıkaran faktörlerdir.

SP Kadın Kolları Genel Başkanı Ebru Asiltürk'ü parti içerisinde örnek olarak gördükleri siyasal karakter olarak öne çıkaran SP'li kadınlar, Necmettin Erbakan ile yaptığı hükümet ortaklığı, 28 Şubat sürecinde sergilediği duruş ve tavır ve ilk kadın Başbakan olması gibi nedenlerle yine AK Parti'li kadınlar gibi onlar da Tansu Çiller'i partileri dışından örnek görebilecek kadın siyasal figür olarak görmektedir.

Canan Kaftancıoğlu ve Gülizar Biçer Karaca CHP'li kadınların kendi partileri içerisinde örnek olarak gördükleri kadın siyasetçiler olarak ön plana çıkmıştır. Canan Kaftancıoğlu'nu parti örgütünün 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri'nde İstanbul özelinde sandık başlarında bulundurduğu sandık görevlileri ile seçim gecesi seçimin sonuçlarına dair son ana kadar sağlıklı bilgi alınabilmesi ve bu örgütlenmeyi sağlayan il başkanı olması öne çıkarmaktadır. Özellikle kendisi gibi düşünmeyen insanlarla kurduğu iletişim ise Gülizar Biçer Karaca'yı örnek olarak görülecek kadın siyasetçi konumuna getirmiştir. MHP'den ayrılıp yoluna yeni bir parti ile devam eden Meral Akşener'in partisini 24 Haziran 2018 Seçimleri'ne sokabilmesi için CHP yönetiminin 15 milletvekili ile bu süreci kolaylaştırması ve CHP ile hem 24 Haziran Seçimleri'nde hem de 31 Mart Seçimleri'nde Millet İttifakı çatısı altında bir araya gelmesi gibi etkenler CHP'li kadınların gözünde Meral Akşener ismini popüler bir isim haline getiren faktörlerdir.

Ruhsar Demirel, Arzu Erdem ve Deniz Depboylu MHP'li kadınların kendi partileri içerisinde örnek olarak gördükleri kadın siyasi aktörler olarak ön plana çıkarken, parti dışarısından bir isim verme noktasında MHP'li kadınlar çekingen bir tavır sergileyerek hiçbir isim vermemeyi tercih etmişlerdir.

Kürt siyasal hareketinin 1990'larda mücadele veren ismi olarak Leyla Zana HDP'li kadınlar açısından öne çıkarılan bir siyasal figürdür. Diğer taraftan partisinin 2014-2017 yılları arasında Eş Genel Başkanı olarak görev yapması ve aldığı hapis cezasından dolayı milletvekilliğinin düşürülmesi Figen Yüksekdağ'ın, HDP'li kadınlar arasında çıkarmaktadır. Ayrıca kendi döneminde kadın olarak verdiği siyasal mücadeleden ötürü TİP'in eski genel başkanlarından Behice Boran da HDP'li kadınların nazarında farklı bir yeri olan siyasetçidir.

CHP'li kadınların, müftülere resmi nikâh kıyma yetkisi verilmesi hususunda kamuoyu baskısına rağmen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sessiz

kalması, üzerine düşen adımları atmaması konusunda getirdiği eleştirel yaklaşım, onların bakış açısını diğer kadınların eleştirilerinden ayıran bir nokta olarak dikkat çekmektedir. HDP'li kadınların, kadın kelimesinin bakanlığın isminden çıkarılıp bunun yerine aile kelimesinin kadını kapsayacak ve kadını aile içerisine hapsedecek bir sembol olarak sunulduğu şeklindeki eleştirileri de dikkat çeken bir başka noktayı oluşturmaktadır. Tüm bunların yanında SP'li kadınların, geçmişte Denizli Milletvekilliği ve Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı görevi üstlenmiş olan Selma Aliye Kavaf ve bir dönem ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olarak görev almış Sema Ramazanoğlu'na rağmen Denizli'de boşanma oranlarının yüksek seyretmesi ve bu konunun halen çözülemediği eleştirisi SP'li kadınlar nezdinde bu bakanlığın misyonunu Denizli özelinde dahi yerine getirme noktasında başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.

Her türlü şiddet ve cinsiyet temelli ayırım sosyal statüsü ve siyasal kimliği ne olursa olsun toplumun her kesiminden kadınların temel sorun olarak gördüğü iki majör başlıktır. Parti faaliyetlerine katılım gösterirken çocuklarının okuldan alınması işleminin de kadınlara kalması ve bu durumun kadınların şahsi araç ya da toplu taşıma araçlarını kullanma noktasında tercihlerini belirliyor olması, siyasal partiler içerisinde görev alan kadınların, hane içerisinde de geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde erkeklerde olmayan bazı sorumluluk ve görevlerin kadınlara bırakıldığına, kadının sadece anne ve eş olarak görülmek istendiğinin bir yansımasıdır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın misyonuna kadınların bakış açısı ile ortaya çıkan, kadınların bakanlığın yetersiz gördüğü politikaları ve kadınların kendi konumlarından Türkiye'deki kadınların sorunlarına bakışı bazı konularda kesişim kümesi oluşturmaktadır. Bu kesişim noktasında siyasal alandan daha çok, kadına yönelik her türlü şiddet ve cinsiyet temelli ayrımcılık üzerinden gelişen sosyal alandaki sorunlar ve bu sorunların çözüm önerileri yer almaktadır.

HDP'li katılımcıların belirttiği pozitif ayrımcılığa dair somut örneklerin dışında kalan diğer tüm pozitif ayrımcılıklar ise kadınlara karşı saygı ve sevgi çerçevesinde gerçekleşen soyut kavram ve uygulamalar olarak göze çarpmaktadır. Siyasal partilerde direkt olarak kadınların şahsına herhangi bir negatif ayrımcılık yapılmasa da kadınların siyaset yaptıkları yapılanmalarının kendi iradesi ile kullanabileceği bir mali yapısının olmaması, toplantı gündemlerinin bazı siyasal

partilerde erkeklerin onayından geçtikten sonra erkekten kadına doğru dikey bir hiyerarşi anlayışı içerisinde aktarılması bu ayrımcılıkların önde gelenleridir.

Ülkemizde kota uygulamasını yukarıda belirtilen gelişmeler ışığında tam anlamıyla yerine getirmeye çalışan siyasal parti HDP'dir. AK Parti'li kadınların kota uygulamasının kendi partileri içerisinde bir dirençle karşılaşacağını öngörmesi de önemlidir. Nitekim HDP dışındaki diğer siyasal partilerde bu uygulamanın bir dirençle karşılaştığı görülmektedir. Kota konusunda partilerin sergiledikleri tavırdan ötürü ortaya çıkan dağınık, istikrarsız ve kadını siyasal temsil noktasında eksik bırakan bu durumu aşmak için kadın/cinsiyet kotasının yasalar yoluyla güvenceye alınması daha doğru olacaktır. Burada Avrupa Birliği'nin (AB) belirlediği %33'lük kritik temsil eşiği baz alınabilir. Ancak, bu konunun bir çözüme kavuşturulması için kadınların da örgütlü bir biçimde bu alanda yeterli mücadeleyi gösterip konuyu siyasetin önemli gündem maddelerinden biri haline getirmeleri gerektiği de bir gerçektir. Sonuç olarak HDP'yi diğerlerinden ayırmak suretiyle, kota uygulaması parti tüzüklerine de girse, parlamentoda değil, sadece siyasal partilerde kadının temsil krizinin önüne geçtiği gerçeği karşımızda durmaktadır.

Feminizm ve feminist hareket AK Parti'li kadınlarca bencil ve cinsiyetçi bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler hem dünyada hem Türkiye'deki tarihsel gelişimini aktardığımız feminist hareketin çıkış noktasına temel dayanak olan erkeklerle eşit olabilmek mücadelesi ve prensibine ters düşmektedir. AK Parti'li kadınların feminizm ve feminist harekete bu bakış açısıyla yaklaşmasında Türkiye'deki feminist hareketin, 1980 ve sonrasında gelişen türban meselesi ile bir etkileşim halinde olamaması önemli bir faktördür. Feminizmin kamuoyu önünde, geniş kitleleri etkisi altına alabilen kimselerce olumsuz tabir ve tanımlamalarla birlikte ifade edilmesi de bu eksik bilgilendirmeye ve eleştirel yaklaşıma neden olan başka bir faktördür.

CHP'li kadınlar ise AK Parti'li kadınlara göre feminizmi ve feminist hareketi ön yargısız ve eleştirel yaklaşımdan, eşitlik mücadelesi temelinde değerlendirmektedir. Konuya, kadınların özgür ve eşit bir birey olma talebi, kadının geri kalmışlığının ortadan kaldırılması için örgütlü ve ortaklaşa bir biçimde verilen mücadele olarak bakılmaktadır.

MHP'li kadınlar feminizm ve feminist hareketi, sınırlarını erkek düşmanlığının ve aşırılıkların önlenmesi olarak çizdikleri, toplumsal bir fayda sağlayabileceklerini düşündükleri bir düşünce sistemi olarak görmektedir. Türk töresi ve destanlarına atıf yapan MHP'li kadınlar İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınların da tıpkı erkekler gibi toplumsal yaşamın asli unsuru sayıldığını ve erkeklerle eşit olduğunu vurgulayarak yukarıda çizilen sınırlar ölçüsünde Türk kadınının ruhunda özgürlük talebinin her zaman olduğunu altını çizmektedir.

Kadınların hane içerisinde harcadıkları emeğin de ücretlendirilmesini talep eden, kadının geri bırakılışının sorumlusunun kapitalist ataerkillik olduğunu iddia eden ve feminizm anlayışını sosyalist düzen üzerinden inşa etmek isteyen Marksist Feminizm HDP'li kadınları ve onların feminist anlayışını büyük oranda şekillendiren feminist teoridir. Bunda HDP'nin siyasal olarak etkili olduğu ve önemli siyasal sonuçlar aldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Marksist feminizmin hedef tahtasına oturttuğu sınıflı toplumsal yapının bazı bölgelerde feodal düzen olarak devam etmesi de etkili olmuş gözükmektedir.

SP'li kadınlar feminizme ve feminist harekete kadını ön plana çıkarmaması koşuluyla olumlu yaklaşabilmektedir. Oysa feminizm, kadının erkek karşısındaki geri kalmışlığını ortadan kaldırmak için erkek egemen iktidar ilişkilerine mesafeli yaklaşan, hatta bunları sorgulayan ve bu konuda bir değişim ve dönüşüm vaat eden, odak noktasına kadını ve erkek egemen yapı içerisinde onun görmezden gelinmeye çalışılan haklarını almış bir ideolojidir. Dolayısıyla bu gerçeklikten ötürü SP'li kadınların bu koşulu kırıp feminizmle aralarındaki mesafeyi kırmaları yukarıdaki ifadelerinden yola çıkarak bakıldığında epey zor gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Altındal, Aytunç. **Türkiye’de Kadın**, Süreç Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Apak, Meral. “1980-90 Arası Türkiye’de Kadın Hareketinin Gelişim Süreci ve 2000’lere Yansıması: Farklılıklar, Tartışmalar, Ayrışmalar”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

Arat, Necla. **Feminizmin ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul, 2017.

Ataman, Nariç. “Kadınsız Demokrasi Demokrasi Değildir”, **Kadınlar Olmadan Asla**, Derl. Zeynep Göğüş, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.

Avcı, Yasemin. “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde “Otoriter Modernleşme” ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, Cilt: 21, Sayı:21, 2007, ss. 1-18.

Berktaş, Fatmagül. “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004.

Berktaş, Fatmagül. **Politikanın Çağrısı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Bora, Aksu ve Asena Günel. **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Derl. Aksu Bora, Asena Günel, İletişim Yayınları, 2016, İstanbul.

Bora, Tanıl. **Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Cansun, Şebnem. **AKP-CHP-Kadınlar**, On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Colman, Jenny. “An Introduction to Feminisms in Postfeminist Age”, **Women’s Studies Journal**, Vol. 23, No. 2, November 2009, ss. 3-13.

Çadır, Mustafa. Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü, **T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2011.

Çaha, Ömer. **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2003.

Çaha, Ömer. **Siyaset**, Lotus Yayınları, Ankara, 2003.

Çakır, Serpil. **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.

Çakır, Serpil. **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler**, Derl. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Çalışlar, İpek. **Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

Demir, Zekiye. **Modern ve Postmodern Feminizm**, Sentez Yayınları, İstanbul, 2014.

Donovan, Josephine. **Feminist Teori**, çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Durakbaşa, Ayşe. **Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Erbakan, Necmettin. **Davam**, Milli Gazete Ankara Kitap Kulübü, Ankara.

Ereş, Figen. “Türkiye’de Kadının Statüsü ve Yansımaları”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı:19, 2006, ss. 40-52.

Gelgeç Bakacak, Ayşe. “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:44, 2009, ss.627-638.

Gramsci, Antonio. **Selections from the Prison Notebooks**, Lawrence and Wishart, Londra, 1989.

Günsen İçli, Tülin. “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı**, Ankara, 1998, ss. 93-103.

Heywood, Andrew. **Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2012.

Işık, Seniye Nazik. “1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Derl. Aksu Bora, Asena Günel, İletişim Yayınları, 2016, İstanbul.

Kadın Koalisyonu, **Parti Program ve Tüzüklerinin Feminist Perspektiften Değerlendirilmesi**, 2019.

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), **Değişen Türkiye’de Kadın Türkiye’de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu**, 2014, İstanbul.

Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, **Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019**, İstanbul.

Kalaycıoğlu, Ersin ve Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2007.

Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları (PODEM), **Kadınların Gözünden Türkiye: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Meseleler**, 2019.

Karagöz, Betül. Türkiye’de 1980 Sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve “İkinci Dalga” Uğrağı, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt:3, Sayı:7, 2008.

Kardam, Filiz ve Yıldız Ecevit. “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Derl. Aksu Bora, Asena Günel, İletişim Yayınları, 2016, İstanbul.

Kartal, Filiz. “Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:49, Sayı:3, Eylül, 2016, ss. 59-87.

Kılıç, Zülal. “Cumhuriyet Türkiye’inde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Derl. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Kocatürk Utkan. **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1984.
Konan, Belkıs. “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2011, ss. 157-174.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri AK Parti Seçmenleri**, 2018.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri CHP Seçmenleri**, 2018.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri HDP Seçmenleri**, 2018.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Seçmen Kümeleri MHP Seçmenleri**, 2018.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık, **Siyasette Kadın Temsili Araştırması**, 2011.

Konsensus Araştırma Danışmanlık, **Türkiye’de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu**, 2006, İstanbul.

Koray, Meryem. “Türkiye Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Derl. Ayşe Berktaay Hacımırzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ekim, 1998.

Kurnaz, Şefika. **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Likoti, Fako Johnson. **Investigating Intra-party Democracy in Lesotho: Focus on Basutoland Congress Party and Basotho National Party**, EISA Occasional Paper, 2005, Sayı: 39.

Notz, Gisela. **Feminizm**, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2018.

Özkiraz, Ahmet ve M. Nazan, Arslanel. “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:3, No:1, 2011.

Özveri, Derya. “Feminist Teorinin Gelişim Sürecinde Uluslararası İlişkilere Bakışı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme” **Uluslararası İlişkilere Giriş Teorik Bakış**, Der. H. Çomak, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009.

Sancar, Serpil. **Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi**, 2018, Ankara.

Sancar, Serpil. “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgürlükler”, **21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar**, Derl. Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Sancar Üşür, Serpil. Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın Erkek Eşitliği, **Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000.

Sancar Üşür, Serpil. **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2008.

Tekeli, Şirin. **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.

Tekeli, Şirin. “Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırılmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme”, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, Derl. Ayşe Berktaş Mirzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Teziç, Erdoğan. **Anayasa Hukuku** (Genel Esaslar), Beta Yayınları, İstanbul, 1998.

Timisi, Nilüfer ve Meltem Ağduk Gevrek. “1980’ler Türkiye’inde Feminist Hareket Ankara Çevresi”, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, Derl. Aksu Bora, Asena Günal, İletişim Yayınları, 2016, İstanbul.

Toprak, Zafer. “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Arslulusal Kadınlar Birliği Kongresine”, **İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, 1994, ss.5-13.

Tür, Özlem ve Zana Çıtak. “AKP ve Kadın: Teşkilatlanma, Muhafazakârlık ve Türban”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 30, Sayı: 252, 2006, ss. 259-274.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), **Üst Düzey Karar Almada Kadın Katılımı**, 2019.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II**, 2011.

Van Os, Nicole. “Osmanlı Müslümanlarında Feminizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt I Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, Derl. Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 335-347.

Walters, Margaret. **Feminizm**, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, İstanbul, 2005.

Weeks, Kathi. **Çalışma Sorunu Feminizm, Marksizm, Çalışma Karşıtı Politika ve Çalışma Sonrası Tahayyüller**. çev. Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Yapar Gönenç, Aslı. “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı:27, 2006, ss. 63-82.

Yaraman, Ayşegül. **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Yaşama Dair Vakfı (YADA), **Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi Verileri Sivil Toplum Kuruluşları**, 2015, İstanbul.

Yücer, Saime. “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:9, Sayı:14, 2008/1, ss.131-151.

İnternet Kaynakları

Adalet ve Kalkınma Partisi, **Parti Tüzüğü**,2002, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/916/200804954.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Çaha, Ömer. Feminizm Üzerine, **Kadın ve Demokrasi Derneği**, 31 Ağustos, 2013, <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>.

Çaha, Ömer. “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var Mı?”, **Kadın Bienali Çerçevesinde Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum**, İstanbul, Mart, 2001, <http://kadem.org.tr/turkiyede-kadin-hareketinin-tarihi-degisen-bir-sey-varmi/>, (21.01.2017).

Halkların Demokratik Partisi, **Güncel Haberler**, 30 Kasım 2018, <https://www.hdp.org.tr/tr/guncel/haberler/saruhan-oluc-adaylari-yerel-dinamikler-aday-belirleme-secimleri-ile-belirleyecek/12627>, (03.03.2019).

Halkların Demokratik Partisi, **Kadın Meclisi 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçimleri Seçim Bildirgesi**, 22 Mayıs 2018, <https://www.hdp.org.tr/tr/kadin/kadin-meclisi/haberler-ve-basin-aciklamalari/kadin-meclisi-secim-bildirgemiz/12009>, (03.03.2019).

Halkların Demokratik Partisi, **Parti Tüzüğü**, 22 Haziran 2014, <https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10>, (03.03.2019).

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, **İllere Göre Dernek Üye Sayıları**, <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-dernek-uye-sayilari>, 23.08.2019.

İlkaracan Ajas, İpek. “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde 1980’lerden Bu Yana Kadın Hareketi”, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezinde Yapılan Konuşma Metni**, 02.05.2007, <https://archives.saltresearch.org/bitstream/123456789/177993/1/ECOBARCE110.pdf>, (20.02.2017).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, <http://kadineserleri.org/hakkimizda/>, (06.04.2017).

Meryem, Derya. **Türkiye’de 24 Haziran Seçimlerinde Partilerin Kaybettikleri Sınav: “Kadın Adaylar”**, 21.06.2018,

<http://www.sivilsayfalar.org/2018/06/21/turkiyede-24-haziran-secimlerinde-partilerin-kaybettikleri-sinav-kadin-adaylar/>, (03.03.2019).

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, <http://www.morcati.org.tr/tr/tanisalim/oykumuz>, (23.03.2017).

Oxford University, **Reuters Institute Digital News Report 2019**,https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_0.pdf, (12. 06. 2019).

Tekeli, Şirin. **On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi**, 18.09.2004,<http://bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-hareketi>, (21.01.2017).

TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**,
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=12&KITAP_ID=152, (28.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri,
https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html, (06.04.2017).

Zihnioğlu, Yaprak. “Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadınlar Birliği”, **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde Yapılan Konuşma Metni**,21.02.2009,
http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html, (01.01.2017).